

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ
И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 6
Година 50

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР:
Др. Ксенофон Шаховић, Мих. Стефановић, Пабло Кара-Радобановић
УРЕДНИК:
Слободан Ж. Видаковић

Јуни
1932 год.

Јуни 1932

- Значај склоништа и болница у борби против туберкулозе* — Д-р. Дим. Антић, проф. универзитета, стр. 345
- Један предлог за реформу општинских финансија* — † Д-р. Коста Јовановић, бивши потпретседник Београдске општине, стр. — — — — — 347
- Хигијенски проблеми Београда.* — Д-р. Сергије Рамзин, шеф Јавне хигијене О. г. Б., стр. — — — — — 349
- Рад на сузбијању шарлаха код београдске школске деце* — Д-р. Милош Б. Бајшански, школски епидемијски лекар, стр. — — — — — 354
- Муниципализација, законски делокруг економске активности Београдске општине.* — Д-р. Радмило Белић, адвокат стр. — — — — — 359
- Криза радности у граду* — Богдан Крекић, стр. — — 364
- Питање наше исхране* — Драгош Димитријевић, хемичар, стр. — — — — — 370
- Законодавство о оснивању и заштити градских парцеларских баштица („баштенских колонија“)* — Ђ. Грчевић, стр. — — — — — 376

ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ БЕОГРАДА:

- Fragmenta tragoediae belli (роман).* — Мирослав Голубовић, стр. — — — — — 379
- Три светла дана (песма).* — Стеван Бешевић, стр. — — 386

ДРУШТВЕНА ХРОНИКА:

- Вишешки Београд, жижа југословенске мисли, вечити чувар и горди спасилац Западне Европе на најсвечанији начин прославио је своју славу Спасовдан. — стр. — 387*
На Чукарици, предграђу Београда, свечано је освећена нова црква Св. Ђорђа. — стр. — — — — — 391

ПРИВРЕДНА ХРОНИКА:

- Скупоћа у Београду (индекс цена животних намирница на мало). — Д-р Реља Аранитовић, стр. — — — — 393*

ХИГИЈЕНСКО-ЗДРАВСТВЕНА ХРОНИКА:

- Недеља здравља и чистоће у Београду. — стр. — — — 397*

СОЦИЈАЛНА ХРОНИКА:

- Пишање неуспелости, грађевинске делатности, хипотекарних зајмова и егзекуције. — Слободан Ж. Видаковић, стр. — — — — — — — — — — 402*

„Београдске општинске новине“ излазе једанпут месечно као часопис за комунално-социјални, привредни и културни живот Београда и једанпут недељно (сваког четвртка) као службени недељни лист Општине града Београда.

Претплата на оба издања износи укупно:

за годину дана 150 динара

за пола године 80 динара

Претплата се прима само на оба издања. Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.

Уредништво и администрација налазе се у ул. Краља Петра бр. 26/III. Телефон 26-242.

Рукописи се не враћају.

Значај склоништа и болница у борби против туберкулозе

— За подизање општинске болнице за туберкулозне у Београду —

У борби против туберкулозе имамо две етапе: *профилактику, заштиту и терапију, лечење*. И ако обе етапе имају додирних тачака и често пута су једна од друге нераздвојне, ипак профилактика, по својој важности, заузима прво место.

Пошто у акту инфекције туберкулозом играју две чињенице скоро подједнако важну улогу, наиме: *туберкулозна заразна клица* (Кохов бацил) и *конституција*, која може бити урођена или задобивена, и која чини диспозицију, склоност организма да се разболи од туберкулозе, то се у извођењу профилактике мора водити брига о тим двама чињеницама.

Профилактичне мере састоје се: 1) на првом месту у проналажењу болесника са отвореном туберкулозом, који са својим испљувком избацују Кохове бациле и који су у ствари извор за преношење туберкулозе; 2) у што скоријем склањању, издвајању, изоловању њиховом из здраве средине; 3) у извођењу дезинфекције заразног испљувка, затим стана, као и свих предмета, који су могли доћи у додир са заразним испљувком; 4) у старању о здрављу чељади, која је живела у заједници са туберкулозним болесником. Ова брига мора бити покљоњена највише деци, чији је млад организам много примамљивији и мање отпоран према туберкулозној заразној клици.

За извођење наведених профилактичних мера служе нам две установе: *диспанзери и склоништа*, односно *болнице* за туберкулозне. Обе су ове установе нераздвојно везане једна с другом и функција диспанзера, то јест проналажење болесника са отвореном плућном туберкулозом, без склоништа, без болнице, то јест без могућности склањања и смештања таквих болесника, — потпуно је илузорно.

Према томе, једна од најважнијих дужности београдске Лиге против туберкулозе јесте: *најенергичнија акција за што скорије подизање потребног броја склоништа, односно болница за туберкулозне болеснике*. Само заједничком сарадњом диспансера и склоништа, односно болница за туберкулозне, гарантована је најпоузданија заштита здра-

вих од инфекције туберкулозом, а, у исто време, и лечење од туберкулозе болесних.

Да би се овај најважнији задатак у борби против туберкулозе, која свугде а понајпре код нас заслужује назив „*народне болести*“, могао остварити, потребна је сарадња: државе, бановина, општина и разних сталешких удружења: радничких, ђачких, трговачких и чиновничких. Што се специјално Београда тиче, ми категорички понављамо овде недавно у јавности изнето мишљење: да, *пошто је питање подизања Општинске болнице актуелно и на дневном реду, треба безусловно ушети у пројекат на првом месту као најважнији и најпотребнији: павиљон, одељење за туберкулозу*. Туберкулозни болесник има преимућство над сваким другим интерним и хируршким болесником, јер се у њему не сме гледати болест појединца, већ болест заједнице, друштва, целог народа.

Исто то треба да важи и за целу нашу државу, наиме: где постоје болнице — дозидати специјална одељења за туберкулозне болеснике; а, где болница нема, подићи по бановинама, на разним местима, потребан број склоништа за туберкулозне болеснике. Ми бисмо и овом приликом скренули пажњу на наше *манастире* и њихова добра, која би у сваком погледу била нарочито подесна за такве установе. Подизањем таквих склоништа односно болница на више места у народу, болесници би били у близини својих домова и породица, које би их могле чешће посетити. То би утицало врло повољно и на душевно расположење болесника; јер, нарочито се наш народ врло тешко одваја од својег домаћег огњишта. Сем тога, добро је, да уз таква склоништа буде већи комплекс земљишта за обрађивање, којим би се болесници, као и неким занатима, за време борављења у склоништима могли занимати. И то би утицало врло угодно на душу болесника.

Склоништа и болнице за туберкулозне подигнуте у народу имали би, сем изоловања и лечења туберкулозних болесника, још и васпитну улогу — у погледу спречавања ширења ове страшне болести на целу околину њихову. Разуме се, да би у њима имали да раде

за туберкулозу специјално обучени лекари. Они би имали не само дужност болничких лекара, већ и дужност диспанзерских лекара, тојест проналажење туберкулозних болесника, као и дужност апостола — у поучавању народа у хигијени, тојест како да чува своје здравље у опште, а специјално како да се чува од туберкулозе.

Дакле, склоништа и болнице за туберкулозне заједно са диспансерима имају у борби против туберкулозе за задатак: борбу против туберкулозних заразних клица. Остаје још исто тако важна профилактична борба против другог фактора, наиме: против конституције, која чини диспозицију за разбољевање од туберкулозе. Да, сем Кохових бацила, конституција игра исто тако важну улогу у акту инфекције туберкулозом, то је признавао и сам Кох и после својег проналазка бацила туберкулозе, а њој се и данас приписује бар исто тако важна улога као и самом Коховом бацилу. Доказ зато имамо у факту, да од великог броја људи, који су скоро подједнако изложени опасности да се инфицирају и разболе од туберкулозе, — у ствари се разболи само један извештан проценат, док други остану здрави.

Борба против конституције оди. диспозиције састоје се у очвршћавању организма и подизање отпорне снаге, и то нарочито деце и омладине — давањем могућности да проводе што више времена на свежем ваздуху, на сунцу и светлости, да раде телесне вежбе, да се добро хране и т. д. Из тих су разлога поникле: феријалне колоније, градске школе у шуми, превенторије и др.

Друга етапа у борби против туберкулозе јесу: *лечилишта, санаторије за туберкулозне*. И ако се у санаторијуму ео ипсо туберкулозни болесник изолује из здраве околине, главни је њихов задатак: *лечење*.

Кох није био одушевљен за санаторије, већ за диспанзере и болнице, а и данас се питају многи лекари: да ли постоји сразмеран однос између материјалних, финансиских издатака и успеха у санаторијуму лечених туберкулозних болесника?

Значај и вредност санаторија у лечењу и сузбијању туберкулозе не може нико данас да порекне; само, нарочито за прилике у Београду, као и целом нашем народу, у борби против туберкулозе као народне болести, прече је и важније: *подизање склоништа и болница*.

Signification des Hopitaux et des abris pour la bataille contre la tuberculose

M. Dr. Antitch, le professeur de faculté medecin de l'université a Belgrade, pledoit dans cet article, pour une bataille énergique contre la tuberculose par face, de séparation des malades, — aussitôt que d'établir plus tôt possible un hôpital special pour les malades de la tuberculose — à Belgrade.

La mortalité de la tuberculose à Belgrade nous a decouverte un procent bien grave, bien qu'il degrade de jour en jour (le procent mont aujourd'hui 23%), c'est pourquoi, Mr. Dr.

Antitch appelle a la mairie de Belgrade d'établir une hospice exclusivement pour les malades de la tuberculose et avec les séparations des malades, nous aurons deux moyens les plus éclatants pour la bataille contre la tuberculose.

En même temps il propose d'établir aussi les hopitaux dans les ville provinciales, induisant les grands profits pour les malades de la tuberculose dans nos couvents avec leur positions higieniques.

† **Dr. Kosta Јовановић,**
бив. потпретседник Београдске општине

Један предлог за реформу општинских финансија*)

Услед великих радова, које је Општина београдска извела и има да изводи, настала је императивна потреба њена да своје финансијске изворе појача. Истина, она за своја до садања дуговања има покриће у редовном буџету, али се тешко може допустити да се тај буџет и даље *оптерећује ануитетима на нове зајмове, а још мање новим инвестицијама.*

Ови нови извори могу се наћи делимиче у уштедама буџетским, које би се постигле рационалном организацијом општинске службе. Даље се могу наћи и у бољем прикупљању општинских прихода. Најзад, извесни приходи, као трошарина, таксе, приходи од осветљења и трамваја, кланице итд. расту са порастом становништва. Али су потребе Београда тако велике да сва та повећања неће

достигнути. Према томе, те изворе треба појачати неком врстом нових дажбина.

Посредне дажбине и сувише су велике, да би се на њима могла чинити знатна повећања. Ако би се што на њима мењало, разумно се ништа не би могло друго учинити, *већ их смањивати или сасвим укидати, јер оне и одвише оптерећују плитке кесе сиромашнијег и средњег staleжа грађана.*

Једини нов извор, који би се по мом мишљењу могао за општинске финансије отворити, јесте *непосредни порез на земљиште.* Овај порез до сада је био државни, и држава га је наплаћивала на тај начин, што је све плацeve изузимајући окућнице, оптеретила са 0,5% од процене вредности. Новим законом о непосредним порезима овај је порески облик укинут, вероватно с обзиром на општине, којима је по угледу на друге државе, овај порески облик представљен. По новом пореском закону држава наплаћује порез на плацeve само по приносу, класирајући их у I ред као и плодна зиратна земљишта, а што не представља никакво оптерећење кад се узме у обзир њихова вредност.

Порез на плацeve по вредности има не само велике важности као финансијски извор Општине, већ и као једно од средстава *правичног оптерећења грађана.* Београд има сада у главном систем посредних пореза, дакле најнеправичније облике порезовања. Само један мали део пореских облика општинских може се сматрати као социјално оправдан; 2/3 пореских терета то нису. Завођењем пореза на плацeve по вредности побољшала би се сразмера између непосредних и посредних пореза, и тиме *појачала правичност пореског система.* Ово важи у толико више, што ће се овим порезом појачати извори за уређење вароши, а познато је да тим уређењем опет највише добијају сопственици непокретних имања.

Али порез на плацeve по вредности има једну још већу важност за савремене градове: он је једно од најмоћнијих средстава рационалне грађевинске политике. Празни плацevi, неоптерећени никаквим дажбинама, предмет су највеће спекулације сопственика: они чекају да се вредност њихова неизмерно повећава развикоком вароши, и да у своје це-

*) Неколико месеци пре своје смрти, поч. Д-р Коста Јовановић, бив. потпретседник Општине града Београда, упутио је овај свој чланак нашем уреднику г. Слоб. Видаковићу за „Београдске општ. новине“. Али ускоро, услед неких личних разлога, молио је да се застане са његовом публикацијом. Сада, природно, ти разлози не постоје; и ми са задовољством доносимо овај чланак, чији су предлози у толико актуелнији што се данас налазимо пред доношењем закона о комуналним финансијама.

Пок. Д-р Коста Јовановић, који је по дубоком уверењу свију јавних радника био један од најбољих познавалаца комуналне науке, један од њених одличних претставника и највреднијих спроводника комуналне политике Београда, омогућио је да се после дужег прекида понова покрену „Београдске општ. новине“. Њега је јако обрадовао и допринио развико општинских новина у данашњи комунално-социјални часопис Београда, и он је о томе — прилажући овај свој чланак — писао тада нашем уреднику:

„Прегледао сам неколико најновијих свесака „Београд. општ. новина“ и налазим да су врло добро уређене, те вам честитам на томе. Радујем се што сте бар ви остварили оно што се под мојом управом није могло из оскудице једног одушевљеног уредника. Ја сам једва могао да обновим „Општинске Новине“ у оном примитивном облику... Нарочито су интересантни прилози о Београду. Треба за историју Београда прикупити све што је од важности. Ви сте енергичан, па ћете Вашим истрајним радом много допринети да овај лист буде на висини гласила једне рађајући се велике вароши“.

пове слажу сав вишак вредности настао услед општег развића. Општина има право да учествује у искоришћавању тога вишка вредности, и велики градови у културним земљама у најширој мери искоришћују то своје право, заводећи порез по вредности и порез на вишак вредности. Крајње је време да и Београд употреби ово средство не само у корист својих финансија, већ и у корист свога грађевинског развитака. Онда неће у центру вароши стајати празни плацеви или плацеви на којима постоји каква страћара само за то да би плац заштитила од пореског оптерећења.

Ако би се завео порез на плацеве по вредности, онда би његов ефект био отприлике овакав: Београд има у своме новом грађевинском реону око 2500 хектара или 25,000.000 м² земљишта.

Цене земљишту крећу се од 1000 дин. у

центру до 20 дин. на периферији, просечно узмемо 300 дин., што за горњу површину износи 7,500.000.000 дин. Ако би се задржала стопа од 0,5%, онда би овај порески облик дао Општини најмање 30—40 милиона динара годишње, што би не само омогућило боље финансирање, но и снижавање тешких и социјално неподношљивих посредних пореза.

Истовремено са завођењем пореза на плацеве по вредности, мислим да би се могло решити још једно крупно питање по општинске финансије. Пре неколико година заведен је био порез на повишену вредност плацева. Половина грађана платила је овај порез, а половина није, јер је Мин. финансија објаснило да та одредба фин. закона више не вреди. Требало би ту одредбу обновити, те да плате овај порез и они грађани који га нису платили, јер није право да једни грађани плаћају а други не.

Хигијенски проблеми Београда

Поводом „Недеље здравља и чистоће“,
приређене од 22 до 28 маја т. г.

Поводом „Недеље здравља и чистоће“, традиционалне здравствене манифестације, која је посвећена здравствено-хигијенским проблемима Београда, како у смислу њиховог третирања, тако и у смислу ширења хигијенских принципа, умесно је оцртати у главним линијама постојеће стање и обележити углавном принципилне мере и задаће рада, јер пропагирање основних идеја хигијенске културе и буђење интересовања према постојећим хигијенским мерама код ширих слојева грађанства чини главни задатак приређене манифестације. Потреба ширења хигијенског знања и буђења интересовања код народа према проблемима и циљевима хигијене акутна је потреба садашњости. Утакмица народа, последњих деценија, захтева јасну хигијенску политику, без које народ неће одржати победу него ће бити бачен у позадину са свима негативним економским и расним последицама. У целини хигијенска политика је права стратегија мирнога доба, када се води борба на бази безоружнога рата, а хигијенска стручна тела су прави генералштабови у целој здравственој и медицинској делатности народа.

Сводећи цело питање од оквира национално-државног до границе комунално-хигијенских задаћа, оно ипак остаје веома крупно, компликовано и замашно. У минијатури пред Општинском стоје многе хигијенске задаће које у повећаним димензијама сачињавају и проблеме националне и државне хигијене. Општине, нарочито градске, општине великих градова и престонице имају сличне задатке са државном хигијеном, јер општински социјални организми су веома слични државним, према разноврсности и броју социјалних односа и групација.

Комунална хигијена се у току времена брзо шири и обухвата, додирујући разноврсна питања, све већи домен социјалног живота. Било би немогуће у овом кратком прегледу обухватити све проблеме комуналне хигијене у целини, зато ћемо овде истаћи неколико главних питања која су на дневном реду.

Питање акутних заразних болести, које у низу хигијенско-здравствених задаћа, због своје хитне природе, увек стоји на првом ме-

сту, не сачињава за сада у Београду један нерешен проблем, пошто се јасно обележила тенденција опадања морбидитета и морталитета код акутних обољевања, као последица довољне организације епидемиолошке службе. То опадање треба очекивати и у повећаној мери, у вези са општим побољшавањем хигијенских услова и сређивањем основних хигијенско-техничких прилика.

Ово опадање је нарочито примећено у погледу шарлаха и трбушног тифуса у току последњих година. Изузевши дифтерију, које даје сезонске егзацербације, остале акутне заразне болести одржавају тенденцију сталног опадања. Успех сузбијања заразних болести, у нашим локалним приликама, несме умањити превентивну акцију ни интерес према широкој употреби превентивног пелцовања, здравственог просвећивања, изолације и дезинфекције.

У току идућих месеца треба предвидети још већи и сигурнији успех у сузбијању акутних болести, у вези са подизањем новог дезинфекционог завода.

Потреба за организацијом дезинфекционе службе на модерној основи одавно је захтевала подизање модерног завода за дезинфекцију, пошто стари дезинфекциони завод ни по капацитету, ни по своме уређењу, није одговарао ни најмање потребама престонице и модерне епидемиологије. Подизање дезинфекционог завода у Београду, у граду који је на раскршћу Запада и Истока стога угрожен развојем свих могућих инфекција, штитиће здравље престоничког грађанства од евентуалних епидемија са Истока.

Сада се дезинфекциона служба обавља готово искључиво у виду летече службе, која се врши од стране покретне колоне. У блиској будућности дезинфекциони завод омогућиће спровођење правилне и систематске дезинфекционе службе за шире сталеже становништва, нарочито за раднике и сиромашну класу. Дезинфекциони ће завод моћи ставити своје услуге свима оним радницима, који се ради запослења стижу у Београд. У овом случају дезинфекциони завод ће бити врата чистилишта кроз које ће морати да прође сваки који долази у Београд а сумњив је на пренос инфекције. Према томе један од

најважнијих хигијенских задатака на превентивном пољу и сузбијању заразних болести биће, надамо се, решен још у току ове године.

У вези са организовањем дезинфекције на једној широј бази, која би функционисала као брана против инфекција и епидемија, одбрана Београда од заразних болести истиче и проблем асанације самога Београда и његове околине помоћу дезинсекције, сузбијања штеточина за животне намирнице, и спровођења хигијенско-техничких мера у том правцу.

Околина Београда није се ни до сада још потпуно ослободила ендемичне маларије која има своја гнезда нарочито у реонима нерегулисаних потока и баруштина, — остатака пролетњих поплава. Потребна је, дакле, у том погледу једна смишљена и планска акција на теренским радовима, специјално хидротехничким, комбинованим са асанационим ентомолошким мерама. Са систематском применом оних мера отпочето је тек прошле године. Ове године, међутим, већ се формира једна ентомолошка организација, која практично примењује мере за сузбијање инсеката у главним гнездима маларије. Најрадикалнији и најефикаснији технички радови често се не могу изводити из финансиских разлога, јер су најскупљи, и због тога се замењују петролизацијом, употребом „париског зеленила“, биолошких метода и т. д.

Ентомолошки рад није управљен само против маларичних комараца, него и против других врста инсеката, као што су аедес, кулекс, флеботомус и др., који нападају и узнемиравају становништво.

Не мали интерес претставља замашно питање сузбијања штеточина за животне намирнице, које наносе велике економске и здравствене штете. Огроман број ових штеточина упропаштају најважније животне намирнице, чинећи их неупотребљивим за јело због токсина које ове штеточине лаче. Поред практичне вредности рада на овоме пољу, ово проучавање општинског ентомолога може бити од великог теориског интереса, јер домаће штеточине претстављају једно необрађено поље за студију.

Питање инсеката-штеточина у тесној је вези са питањем дератизације. Проблем дератизације стављен је у току последњих година у ред најважнијих хигијенских задатака, нарочито после интернационалног конгреса у Паризу 1928 године. Статистички подаци, прикупљени приликом овог конгреса, и доцније публиковани, непобитним фактима и цифрама доказују огромну економску штету, коју чине пацови. Треба само напоменути да су седам пацова у стању да поједу онолико хране, колико један одрастао човек. С обзиром на многобројност пацова у приморским градовима, пристаништима и великим

варошима уопште, где број пацова за неколико пута превазилази број становништва, лако је замислити величину штете, која је резултат разорнога дејства пацова. Јасно је да је становништво у овим случајевима принуђено да поред себе исхрањује и целу армију пацова.

Не треба никако заборавити да су пацови преносиоци многих инфекција: куге, трихинозе, беснила, инфекционе жутице, паратифусних обољења итд. Према томе енергичну борбу против пацова захтевају не само економски већ и здравствени интереси становништва. Приликом приређивања „Недеље здравља и чистоће“ општински Санитет је одлучио да на пракси испита дански оригинални систем „ратина“ са „ратинином“, који је иначе већ примљен у појединим земљама: Данској, Енглеској, Холандији а у последње време у Америци и Чешкој. Овај систем је заснован на примени живих вирулентних бактерија за пацове (нешкољљивих за човека и домаће животиње) и стандардизованог препарата од морског лука (*Bulbus Scillae*), које се сматра као одлично снажно токсично сретство против пацова.

Поред ових система, постоји и низ других метода, хемијских и биолошких, за уништавање пацова, који се примењују са већим или мањим успехом.

Завршавајући питање сузбијања заразних болести и њихових преносиоца, треба напоменути да ни цело питање појаве беснила и питање надзора над псима још није решено на задовољавајући начин. И сада још у списковима болести престонице има случајева беснила, што свакако иде у прилог горњем тврђењу. Постоји низ земаља, као што су Енглеска, Данска, Шведска, Норвешка, у којима се успело помоћу ветеринарско-полицијских мера да се беснило уопште искорени. Према томе, правилна и строга организација, надзор над псима и обавезно увођење превентивног пелцовања паса против беснила, уз тачну регистрацију свих паса, могли би потпуно избрисати болест беснила из списка болести у нашем граду, што би имало за последицу потпуну заштиту грађанства од несретних случајева — уједа од бесних паса, а искључило би и потребу превентивног пелцовања људи против беснила, које би се пренело на псе. Надамо се да ова мера може бити изведена у вези са подизањем модерне кафилерије, која ће имати потребне просторије за пелцовање, надзор и изолацију сумњивих животиња.

Асанационе мере нису исцрпене горњим излагањем; оне су многобројне, и често захтевају велике материјалне жртве ради извођења техничких послова и подизања потребних инсталација.

Као акутни проблем на овоме месту треба навести *изношење ђубрета и чишћење гра-*

да, и питање реорганизације ове службе. Као завршна етапа овој организацији било би подизање модерне инсталације за сагоревање и искоришћавање ђубрета, које се за сад износи и уклања на један релативно примитиван начин, без обзира на напоре и ревност целога особља, које тај посао обавља а без довољно техничких средстава. Питање чишћења није само естетско, него, у главном, здравствено.

Асанационе акције и мере у овом правцу, које су на дневном реду, обухватају питање уређења дворишта и зграда. На жалост, и центар града још изобилује двориштима са примитивним помијарама без канализације и прљавим клозетима, који шире смрад и служе као легло мува, преносилаца разноврсних инфекција. Према томе је једна од хитних потреба борба за уређење дворишта: везивање ових са канализацијом, и рушење свих нехигијенских клозета и зграда, које не одговарају хигијенским прописима новог грађевинског закона. За периферију, где се спровођење канализације не може очекивати у скорој будућности, потребно је израдити стандартни тип помијара и клозета, који би био обилгатан за одређене реоне, а одговарао свима хигијенским условима.

Осим питања нехигијенских и неуређених дворишта постоји још и питање нездравих станова, који шкоде здрављу становништва и дају сигурну основу за цветање инфекција, нарочито туберкулозе.

При латимичном погледу на статистику морталитета, туберкулоза се издваја на специјално и по рангу прво место. Као социјална болест туберкулоза се свестрано и темељно третира од стране многих уважених стручњака, а нарочито присталица Лиге против туберкулозе, те не би било нарочито потребно опширније расправљати ово питање, пошто сматрамо да питање туберкулозе не може бити решено без решења станбеног питања. У социјалној етиологији туберкулозе несрећеност станбених прилика означава се као педесетопроцентни. Треба само потсетити на драстичне примере станбене беде и неуређености станова из података прикупљених од стране санитарско-полицијских лекара Општине, који су делимично већ објављени, да би постало јасно да обитавање и рад у влажним просторијама, тескобним, без вентилације и светлости, често опкољеним нехигијенским клозетима и помијарама, има пресудног значаја за епидемиологију туберкулозе. Нездрави услови становања погоршавају се релативно високим киријама, које падају на терет издатака одређених за исхрану. Из тога разлога „лечити“ туберкулозу значи да поред осталог треба решити станбено питање у мери, коју прилике дозвољавају.

Као актуелно питање треба сматрати тачну, стручну евиденцију о становима и

станбеним приликама, које треба да постану базом за решавање и регулисање тога питања са гледишта хигијенског и епидемиолошког, а специјално са гледишта ширења туберкулозе.

Исто тако треба сматрати актуелним моментом акцију предузету од стране радне заједнице за подизање народног санаторијума на Авали, у којој општина прима учешће у циљу подизања свога општинског навилона са 100 кревета. Подизање санаторијума на Шупљој стени покренуће питање лечења и изолације туберкулозних болесника у престоници са мртве тачке и унести велики преокрет у акцији сузбијања туберкулозе у Престоници.

У тесној вези са овим питањем стоји опорављање слабуњаве деце, наклоњене туберкулози у климатским лечилиштима, као превентивна мера, а такође и дефинитивно решавање питања „школе на ваздуху“.

Један од узрока смрти, који из године у годину показује стални пораст јесу рак и малигни тумори. Ова група болести расте лагано, али са сталном тенденцијом на више: 1927 — 120; 1928 — 124; 1929 — 145; 1930 — 148; 1931 — 243 или у 1928 — 3,84%, у 1929 — 4,22%, 1930 — 5,16%; 1931 — 7,96%; што значи да је ова група болести у току последњих пет година порасла са приближно 100%. Она је свега три пута мања од туберкулозе. Тако брзи пораст мора свакако забринути надлежне, и захтевати нарочиту пажњу према овој појави. Стога, као акутни проблем пред здравствено-хигијенском политиком Београда, стоји организовање активне борбе против рака, и организација установа за проучавање услова, под којима се ова болест шири, и метода којима се спречава. Што ранија дијагноза, и што раније и ефикасније лечење у првом стадијуму болести свакако би смањили овај нагли пораст морталитета од рака и малигну тумора.

Исхрана Београда, с погледом на контролу и организацију продаје, поставља нам важне задатке. У колико је питање контроле организовано на бази тесне сарадње санитарско-ветеринарско-полицијских органа и хемијске и бактериолошке лабораторије, оно је током времена давало све боље и ефикасније резултате; али у толико само организација снабдевања и продаје животних намирница, захтева многа побољшања и увођење специјалних институција. Од крупних ствари у овоме смислу осећа се недостатак централне пијаци, хигијенски потпуно уређене, и централне прегледаонице меса, као и хигијенски организоване продаје млека. Што се тиче снабдевања млеком, оно заиста стоји још на једном примитивном ступњу, пошто градска контрола обухвата само последње моменте продаје и расподеле млека док не постоји могућност контроле на лицу места производ-

ње млека. Овај недостатак попуњава се до неке колегијалном сарадњом среских ветеринара, који врше преглед штала и туберкулинисање крва.

У питању снабдевања великих градова млеком постоје два принципијелна начина: муниципализација производње млека, или муниципализација контроле. И једно и друго решење има својих позитивних и негативних страна. Као најрадикалније решење овога питања може се сматрати муниципализација производње, када Општина узима у своје руке целу производњу млека, што јој даје потпуну гаранцију хигијенске производње, али захтева велике материјалне трошкове и велики службени апарат.

Муниципализована контрола спроводи се на пр. у Финској, у Хелсингфорсу, где се контрола снабдевања млеком врши од стране станице за контролу млека, чију управу сачињавају претставници Санитета, ветеринара и произвођача. У вези са овом станицом за контролу, која располаже превозним средствима, стоје сеоске инспекције за ветеринарску контролу стоке и штале. Овај апарат, као што се види из реферата на последњем интернационалном конгресу у Копенхагену, функционише одлично, а контрола је свестрана и ефикасна. Ова контрола чак гарантује становништву употребу здравог непастеризованог, сировог млека.

Између ова два система постоји прелазна форма за решавање поменутог питања, а то је делимична муниципализација производње. Овај систем подразумева подизање сабирних станица и општинске централе. Наравно да и овај пут за решавање потребног проблема захтева велике издатке као и први начин.

Без обзира на пут који изаберемо у питању снабдевања млеком, прва етапа за решавање проблема постаје ипак спровођење централизације контроле у једном стручном телу подређеном Општини.

Problèmes d'hygiène de Belgrade

par Dr. S. Ramsine

Dans le cadre de notre politique communale d'hygiène se pose, comme problème actuel, l'organisation du Service de désinfection sur la base moderne à l'aide de l'institution de désinfection de grande capacité. L'installation d'un établissement moderne de désinfection à Belgrade est particulièrement nécessaire, et étant donné que Belgrade se trouve sur le carrefour de l'Orient et de l'Ouest, il devrait être un instrument puissant de défense contre les épidémies.

La défense de Belgrade contre les maladies contagieuses pose le problème de l'assanation de Belgrade et de ses environs à l'aide de désinfection et de lutte contre les insectes nuisibles

Конкретно, у нашим приликама нема једнога заједничког контролног тела, које би обухватило све контролне органе града, затим контролне ветеринарске органе на селима и претставнике произвођача. Без заједничке и координиране сарадње ових фактора контрола не може бити потпуна, нити ће задовољавати онај основни принцип назван „контролом од штала до потрошача“.

Приликом овогодишњег приређивања „Недеље здравља и чистоће“ имало се у виду да се, помоћу награде и одликовања, потстакне правилан рад млекара и произвођача; да се код њих пробуди интересовање и љубав према хигијенском обрађивању, транспортовању млека, и што бољем одгајивању оплемењених крва које ће давати млеко са већим процентом масти.

Утакмице, конкурси и награђивање дали су своје позитивне резултате у Данској, Шведској, Норвешкој и Америци у погледу оплемењавања стоке, повећавања и побољшавања продукције млека.

Слични циљеви узети су у обзир и при награђивању власника народних кујни, ашчичница и млекарница, да би се помоћу признања и одликовања, унапредило стање народних кујни, које стоје на веома ниском нивоу и налазе се у бедном стању. Ово је важно с нарочитим погледом на то што се у народним кујнама и ашчичницама исхрањују шири слојеви становништва, нарочито радници и сиротиња. Можда би за унапређење и побољшање стања народних кујни било умесно подићи јевтине општинске кујне, које би служиле као регулатори цена за народне кујне, и као узор за исти тип радње.

Завршујући овај преглед постојећег стања и набројавање задатака и мера, које је потребно предвидети, надам се да ће приликом идућег приређивања „Недеље здравља и чистоће“ стање бити много боље, а извесни проблеми и задатци решени.

les et l'application des mesures technico-hygiéniques.

Le problème de dératisation est posé sur l'ordre du jour au cours de la manifestation de la „semaine de la santé“ au moyen des épreuves du système danois de „Ratin et Ratin“.

Une organisation réglementaire et sévère de la surveillance des chiens ainsi que la vaccination obligatoire contre la rage de tous les chiens à Belgrade, effacera complètement la rage du registre des maladies infectieuses de notre ville.

Cette mesure pourra être effectuée à l'aide de la caphilerie, qui est en train d'être élevée. L'enlèvement et destruction des ordures

menagères devrait être reorganisée par un nouveau procédé dont l'étape définitive est l'installation d'un établissement moderne pour la combustion et l'utilisation des ordures.

Pour l'étiologie sociale de la tuberculose il est d'importance capitale l'insalubrité des habitations; par suite il faut souligner la nécessité de l'évidence constante des habitations avec l'organisation d'un dossier special.

La création de sanatorium à Avala et l'installation des écoles en plein air ainsi que les établissements climateriques de traitements des enfans contribueront à résoudre le problème de la lutte contre la tuberculose à Belgrade.

Le cancer et les autres tumeurs malignes ont une tendance constante vers l'accroissement:

en 1927 il en est mort 120; 1928 — 1924; 1929 — 145; 1930 — 148; 1931 — 243.

Par conséquent le problème actuel est l'organisation d'une lutte active contre les tumeurs malignes et l'installation des institutions pour l'étude et la prevention de ces maladies. Le problème le plus pressant dans l'alimentation de la capitale est l'établissement d'un marché central, ensuite d'un office central pour le contrôle de la viande et l'organisation du commerce du lait sur la base hygiénique.

En egard de la nécessité du contrôle du lait il s'impose la municipalisation du contrôle, ou la centralisation du contrôle dans un organe désigné par la municipalité, qui effectuerait le contrôle „à partir des étables jusqu'aux consommateurs”.

Рад на сузбијању шарлаха и дифтерије код београдске школске деце

Рад на сузбијању заразних болести код школске деце чини један од главних задатака школске, односно јавне хигијене.

Велики проценат морбидитета и још увек велики проценат морталитета од појединих акутних заразних болести код школске деце императивно налажу примену свих биолошких и социјално-медицинских мера којима располаже како државни тако и општински санитет.

За школску децу од највеће је важности рад на сузбијању шарлаха и дифтерије, услед тога што те две акутне заразне болести још и данас дају велики проценат оболења и смртности код школске деце, специјално код мање школске деце, код ученика и ученица основних школа. Све остале акутне заразне болести, имају ипак другостепени карактер по своме значају и по штетном утицају на здравље школске деце, као и по последицама које оне за собом остављају. Изузетак чине те болести (мале и средње богиње, грип, велики кашаљ, заушке и т.д.) само онда, ако се оне у своме нормалном току компликују, т.ј. ако се у току дотичне болести јави нека компликација која и најлакшу болест знатно погоршава, продужујући је за извесно време и стављајући донекле у питање крајњи исход респективне заразне болести.

Рад на сузбијању шарлаха и дифтерије код београдске школске деце врши се од стране школских сестара и школског епидемијског лекара, и то поглавито превентивно-хигијенским мерама. Тим мерама, које су у главном биолошког и социјално-медицинског карактера, може се једино захвалити, што је у последње време број смртних случајева од шарлаха и дифтерије ипак знатно ограничен и изразито мањи него раније. Пре само неколико деценија, шарлах и дифтерија су проузроковале читаве поморе код школске деце, који су још у свежој успомени многих старијих родитеља.

Процент смртности од шарлаха и дифтерије био је до пред сам светски рат страховито велики.

Напретком медицинске науке и бољим упознавањем узрока и начина зараживања, као и усавршавањем средстава за сузбијање штетног дејства проузроковача тих болести,

број смртних случајева код школске деце, оболеле од шарлаха и дифтерије, почео је нагло да се смањује. Данас, против тих болести постоје таква лековита средства, серуми против шарлаха и дифтерије, да благовременом применом истих, број смртних случајева бива све мањи и мањи.

Проналаском активне имунизације, т. ј. систематских пелцовања против шарлаха и дифтерије, и усавршавањем исте, учињено је на пољу профилактичне заштите врло много за здравље мале школске деце и тиме је лекарима, који та пелцовања врше, стављено на расположење једно заштитно средство од неоцењиве вредности. Постепено, знатном применом тог заштитног средства у маси, почиње и број морбидитета да се полако смањује, а дотичне болести да губе свој тешки карактер, који су раније имале, у случају да неко пелцовано дете и оболи од болести, против које је било пелцовано.

Рад на активној имунизацији деце против шарлаха и дифтерије чини данас у свима културним државама главни задатак Јавне хигијене.

Систематским пелцовањем се постиже, да се број обољевања деце од тих болести знатно смањује, тиме што се природне одбранбене снаге дечијег организма толико појачају, да заразне клице, које проузрокују саму разну болест, не могу у таквом нарочито оснаженом организму да ухвате корена.

Пелцовањем се тежи да се постигне вештачки имунитет, т. ј. отпорност организма према проузроковачу — заразној клици — дотичне заразне болести, помоћу стварања имуних тела у организму. Осим тога вештачког имунитета, који се постиже пелцовањем, код шарлаха постоји и природни имунитет, који дете стиче пошто прележи шарлах.

Пелцовања су или различита, према томе противу које се болести врше (против шарлаха или против дифтерије) или су комбинована, ако се при пелцовању употреби смешана вакцина (против шарлаха и дифтерије уједно).

Пелцовање против шарлаха врши се помоћу поткожног убризгавања т. зв. Диковог токсина, једне потпуно безопасне и нешкод-

љиве вакцине. Убригавања се врше у три или више пута, са размаком од седам дана.

Пелцовање против дифтерије врши се у главном убригавањима т. зв. Рамон-овог анатоксина, који такође претставља једну потпуно безбедну вакцину која се деци убригава поткожно. Код мање и осетљиве школске деце може се применити и пелцовање помоћу нарочите, токсидне масти по проф. Левенштајну из Беча. Таквим пелцовањем, које се састоји у утрљавању те масти у кожу могу се избегнути инјекције, ма да исте причињавају детету само незнатни бол. Оба начина пелцовања против дифтерије врше се у три пута, са размакама од одређеног броја дана (14—21).

Пелцовања против шарлаха и дифтерије чине једну од најважнијих специфично-заштитних мера, која служи сузбијању тих болести.

Остале биолошке и социјалне мере, које се примењују у борби против шарлаха и дифтерије, претстављају један комплекс различитих мера, у чијој примени суделују углавном лекари, родитељи, управитељи школа и школске сестре. Организовану помоћ у раду на сузбијању заразних болести пружају на првом месту општина и држава.

Биолошке мере су разноврсне, јер су и узроци појаве и ширења шарлаха и дифтерије различити. Све профилактичне мере имају за циљ, да онемогуће инфекцију, т. ј. зараживање школског детета. Оне су у главном уперене против појединих чинилаца, који су неопходно потребни да би до обољења уопште дошло.

Код детета које је оболело од шарлаха или дифтерије главни извор заразе претставља грло детета. Да би се болест пренела на друго здраво дете потребно је да заразне клице из тога извора, дакле болесног грла, доспу преко ваздуха до грла здравог детета. Кроз грло, или т. зв. улазне вратнице у овом случају, заразне клице доспевају у детињи организам, и ако је исти пријемчив за респективну болест, онда ће дете кроз врло кратко време показати јасне знаке обољења од шарлаха или дифтерије. Инфекција (зараживање) се врши непосредно, од болесног детета на здраво, ако ово пробави ма и најмање времена у директној близини болесног детета, или посредно преко других лица или предмета, ако исти буду упрљани зараженим лучевинама болесника од шарлаха или дифтерије.

Изложићемо укратко главне биолошке мере, које се у сваком случају оболевања школске деце од шарлаха или дифтерије хитно предузимају у тежњи да се благовремено спречи ширење тих болести. На првом месту, покушава се да се спречи могућност да оболело дете постане извор заразе за другу здраву децу, која се налазе у његовој најближој околини. То се најбоље постиже т. зв. изола-

цијом, т. ј. потпуним издвајањем болесног детета, било у истој кући ако су економске и социјалне прилике у породици такве да се дете може потпуно издвојити у засебној соби, било упућивањем оболелог детета у болницу, ако прилике у породици нису нарочито повољне или ако у кући има више деце. У овом другом случају, много је боље извршити изолацију упућивањем детета у болницу на лечење, јер ће на тај начин за осталу децу постојати знатно мања опасност.

У првом случају, ако болесно дете остане код куће, сем потпуног издвајања болесног детета у засебној соби и сем потребних медицинских мера, које ће лекар који дете лечи предузети у циљу детињег излечења од болести од које је оболело, потребно је вршити и сталну дезинфекцију, т. зв. дезинфекцију у току, свих болесникових лучевина и екскрета. Осим тога потребно је да болесно дете има и своје засебно посуђе које се мора одвојено прати. Све остале ствари са којима болесно дете долази у додир, као што су рубље, убриси, играчке и др. не смеју се мешати са стварима, које употребљавају друга здрава лица у породици. Послуга која се налази око болесног детета треба да обрати највећу пажњу на чистоту уопште, а нарочито руку. После оздрављења детета, потребно је извршити завршну дезинфекцију. Осим тога потребно је да се дете окупа и да добије чисто рубље пре него што се пусти у додир са другом здравом децом. Ако родитељи сем оболелог детета имају још деце, потребно је да и та друга деца буду под надзором лекара за једно извесно време. За то време се и та здрава деца задржавају од посећивања школе и тек када прође време које је законом прописано за дотичну болест могу та деца наставити нормално похађање школе. Код појаве новог обољења у истој породици, предузимају се исте мере као оне које су предузете код већ оболелог детета. Код болесног детета, ако је исто изоловано код куће, несмеју се пуштати браћа и сестре нити друга здрава деца. Одрасли пак укућани треба да се клоне посећивања породица у којима има деце, да не би послужили као преносиоци заразних клица. На стану оних породица, у којима неко дете болује од шарлаха или дифтерије, истиче општински санитет таблу по обавезној пријави лекара, који дете лечи. У школи, односно у разреду, који је дете до свога обољења посећивало, предузимају се извесне мере, које такође имају за циљ ограничење могућности даљег и брзог ширења шарлаха или дифтерије, и те мере су: распуштање разреда за време од два до три дана и дезинфекција учионице. За сваки појединачни случај наређује се дезинфекција и распуштање разреда од стране школског епидемијског лекара. У случајевима већег броја оболевања школске деце од шарлаха или дифтерије, тражи се одобре-

ње за распуштање на дуже време од референ-та школске хигијене и од шефа јавне хигијене општине града Београда.

Нарочиту групу (биолошких) мера за сузбијање заразних болести чине оне мере које имају за циљ да појачају сам организам, те да заразне клице не могу уопште да продру у исти или ако продру да не могу да ухвате корена у њему. Те мере су с једне стране хигијен. васпитавање деце уопште, и стално одржавање чистоте целога тела, а с друге стране снажење децејг организма довољном и правилном исхраном, умереним телесним вежбама и разумним, постепеним очвршћавањем децејг тела.

Осим тога, томе циљу служе и специфичне заштитне мере а то су пелцовања противу шарлаха и дифтерије, која чине једно од најважнијих профилактичних средстава у модерној борби против заразних болести, као што смо већ споменули.

Практична примена свих биолошких мера, које смо изложили чини т. зв. епидемијску службу, која се у Београду врши у свима основним школама.

Референство школске хигијене Дирекције за социјално и здравствено старање Општине града Београда, коме је поверен целокупан рад на школској хигијени у Београду, предузело је и ове школске године систематско извођење низа биолошких и социјалних мера у циљу заштите престоничке деце од заразних болести шарлаха и дифтерије. Активна имунизација ученика и ученица основних школа у Београду извршена је код великог броја школске деце систематским инјекцијама вакцине против шарлаха (Дик-Габричевски), која је справљена у Централном Хигијенском Заводу у Београду. Против шарлаха су пелцовани само ученици и ученице првих разреда основних школа у Београду и то по писменом одобрењу њихових родитеља.

Пелцовано је (сва три пута):
 мушких 740
 женских 649
 свега: 1.389

Пелцовано је (само два пута):
 мушких 115
 женских 66
 свега: 181

Пелцовано је (само једанпут):
 мушких 54
 женских 51
 свега: 105

Свега инјекција је дато: 4.634

Активна имунизација деце противу дифтерије извршена је у овој школској години први пут, такође код великог броја школске деце у Београду, и то код ученика и ученица свих разреда знатног броја престоничких основних школа. Пелцовања су вршена Рамоновим анатоксином, који је такође справљен

у Централном Хигијенском Заводу у Београду. Пелцовања су извршена од стране свих лекара школских поликлиника, у школама и поликлиникама, и од општинских реонских лекара по појединим општинским амбулантама.

Против дифтерије је пелцовано:

I) Ученика-ца првих разреда: сва три пута 521
 II) Ученика-ца других разреда: сва три пута 881
 III) Ученика трећих разреда: (сва три пута) 1.124
 IV) Ученика-ца четвртних разреда: (сва три пута) 983
 Свега је пелцовано сва три пута: 3.509
 Од свих ученика-ца I до IV разр. пелцовано је само два пута: 570
 Од свих ученика-ца I до IV разр. пелцовано је само једанпут: 396
 Свега инјекција је дато против дифтерије: 12.063

Као што се из предњег прегледа извршених пелцовања против шарлаха и дифтерије види, пелцовано је против шарлаха укупно 1.389 ученика и ученица првих разреда свих основних школа у Београду, и то по претходном писменом одобрењу добивеном од родитеља школске деце. Пошто је у овој школској (1931/32) години број школске деце, ученика и ученица свих основних школа у Београду износио 12.394, то излази да је против шарлаха пелцовано 11,2%. Против дифтерије је систематски пелцовано 3.509 ученица свих разреда основних престоничких школа. Деца су и против дифтерије пелцована по претходном писменом одобрењу родитељском, на нарочито штампаном формулару који је преко школе био, пре пелцовања, упућен родитељима школске деце. У односу на укупан број деце у овој школској години, пелцовано је против дифтерије 28,3%.

Осим заштитних пелцовања, извршаване су и у овој школској години све напред изложене мере, од чије практичне примене врло много зависи сузбијање појединих заразних болести, а поглавито шарлаха и дифтерије, и њихово ограничење на најмању меру.

Начини организације и примене свих биолошких и социјалних мера у практичном раду, на сузбијању заразних болести код школске деце, који чине т. зв. епидемијску службу, различити су према локалним приликама и према могућностима које стоје на располагању. Као пример једне такве организације изложимо укратко епидемијски рад у основним школама у Београду. Министарство Народног Здравља и социјалне политике основало је 1929. год. школски епидемијски отсек при школској поликлиници у Београду, на предлог и иницијативу шефа школских поликлиника у Београду, г-ђе Др. Наталије Николајевић, који ради у колаборацији са Оп-

штинским Санитетом. Целокупан посао и рад на сузбијању заразних болести по основним школама у Београду поверен је, од стране Референтства школске хигијене Дирекције за социјално и здравствено старање Општине Града Београда и Шефа школских поликлиника, школском епидемијском лекару. Помоћно особље чине школске сестре, које су орган Општине града Београда и које су распоређене по свима школама. Главна дужност школских сестара је да обилазе по кућама оболелу децу, изосталу од школе дуже од два дана, по добивеним адресама такве деце од стране управитеља поверених им школа. Обилазећи болесну децу, школске сестре у сваком сумњивом случају, ако лекар није био позван да утврди болест, извештавају школског епидемијског лекара, који одмах обилази болесно дете и предузима све потребне мере. Сваки случај заразних болести шарлаха и дифтерије одмах се изолује било у кући било упућивањем у заразну болницу. Ако су родитељи сиромашнога стања или ако су станбене прилике у породици такве да не би било медицински целисходно да оболело дете лежи код куће, нарочито ако у породици или кући има више деце, онда се родитељима детета оболелог од шарлаха или дифтерије препоручује пренос детета у болницу на лечење. После учињене посете болесном детету ако исто болује од заразне болести, школски епидемијски лекар извештава најпре Отсек Јавне хигијене Општине града Београда, који предузима даље мере: истицање табле, ако дете лежи код куће или дезинфекцију стана ако је дете пренесено у Болницу.

Истовремено се извештава и управитељ школе коју дете походи и наређује се дезинфекција разреда, у коме се је дете пре обољља налазило, а са тим у вези и распуштање дотичног разреда, док се дезинфекција не изврши (два до три дана). Браћа и сестре оболелог детета, који станују у истом стану, задржавају се од посећивања школе, за време које код појединих болести прописује закон о сузбијању заразних болести. Пошто је даља контрола такве деце обично потребна, исту врши такође школски епидемијски лекар.

О свима случајевима заразних болести подnose се редовни недељни и месечни извештаји отсеку Јавне Хигијене Дирекције за соц. и здр. старање О. Г. Б., који се службено публикују у „Општинским новинама“. Осим тога води се у школском епидемијском отсеку стална евиденција свих заразних болести код школске деце. У томе циљу постоји у епидемијском отсеку специјално уређена картотека у којој свако оболело дете има своју засебну карту. На истој се налазе сви подаци о детету, који се тичу епидемиолошких и соци-

јалних момената, као и подаци о току саме болести и њеном крајњем исходу. На основу правилно уређене и савесно вођене картотеке постоји могућност контроле целокупног рада на сузбијању заразних болести код школске деце као и постигнутих резултата у томе раду.

Ако упоредимо, на основу података узетих из епидемијске картотеке, кретање шарлаха и дифтерије у овој школској години, видимо да су и шарлах и дифтерија били у опадању последњих неколико месеци. Број обољења школске деце износио је:

У септембру 1931	од шарлаха	10;	од дифтерије	11	оболевих ученика-ца
У октобру	-	-	18;	-	16
У новембру	-	-	14;	-	15
У децембру	-	-	12;	-	6
У јануару 1932	-	-	3;	-	4
У фебруару 1932	-	-	7;	-	2
У марту	-	-	4;	-	1

Од оболеле деце највећи број у опште није био пелцован а само врло мали број пелцоване деце је оболео, и то:

Од шарлаха је оболело непелцоване деце (у овој школској години):

		пелцовање деце			
У септембру:	9	—	—	—	1
У новембру:	8	—	—	—	6
У октобру:	17	—	—	—	1
У децембру:	11	—	—	—	1
У јануару	3	—	—	—	—
У фебруару	4	—	—	—	3
У марту	3	—	—	—	1

У априлу ове године, од шарлаха је оболело 3 деце, непелцоване, а од дифтерије је оболело 8, што значи да је дифтерија опет у незнатном порасту. Од целокупног броја деце оболеле од дифтерије, само једно је било пелцовано противу исте, а сва остала деца нису била пелцована. Ток болести је код пелцоване деце био знатно лакши и без икаквих компликација.

Као што се из предњег прегледа кретања шарлаха и дифтерије види, резултат извршених пелцовања био је несумњиво од утицаја на смањивање морбидитета како шарлаха тако и дифтерије.

Несумњиво је, такође, да је пелцовање било од утицаја и на крајњи исход болести, јер је у току целе школске године (од септембра до краја априла) забележен само један случај дифтерије који се је завршио смрћу оболелог детета.

Кад се све изложено узме у обзир, онда се може потпуно схватити од колике је користи по здравље школске деце био рад на сузбијању заразних болести у основним шко-

лама престониичким, извршен од стране школско-хигијенских органа Општине Града Бео-

града и Министарства Народног Здравља и Социјалне Политике у овој школској години.

Scarlat fever and diphtheria prevention in elementary schools of Belgrade

by Dr. Miloš Bajšanski

Because of the high morbidity and mortality from these diseases among school children the campaign against them is the main feature of work on school hygiene in Belgrade. Preventive measures are of two kinds: biological and sociological.

By the active immunisation of school children the health of school children is very much improved and the physician is getting in it an help of unexpected value.

The writer is describing the procedure of vaccination against scarlat fever and diphtheria in Belgrade, used sistematicaly by the City Department of school hygiene for the year 1931-32.

Vaccination against scarlat fever was performed on 1389 school children of the 1-st class of elementary schools, against diphteria on 3509 children, of the whole number of 12834, were immunised, this year at all.

The results obtained are very agreeable. Among the 3509 immunised children there were only 2 cases of diphteria, among the 9325 not immunized 55 cases of diphteria occurred, it makes the morbidity of not immunized children 10 times greater.

For immunisation was used Antitoxin — Ramon, produced by the Central institut of Hygiene in Belgrade.

Муниципализација

— Законски делокруг економске активности Београдске општине —

Општине свуда, па и код нас, добијају из дана у дан све већу важност у привредном и социјалном животу народа. Њихов делокруг рада не може се више сместити у административни оквир. Силом сложености социјалног и економског живота раскинут је тај оквир, сувише узан за данашње прилике, и делатност Општине проширена и на домен економске и социјалне активности.

Индустријализација и образовање великих вароши допринеле су да Општина постепено добије препондерантан утицај у извесним доменима економске активности. Том утицају супротстављао се приватни капитал, тамо где је био јак, који је јавним властима одрицао сваку способност за привредна предузећа и истицао принцип њиховог немешања у привредне односе. Међутим потреба за заштитом интереса потрошача најјужнијих животних намирница од претераног профита капитала изазвала је неодложне интервенције власти. Предузећа исхране, снабдевања, саобраћаја и т. д. под руководством удруженог приватног капитала у ствари би имала фактички монопол и могла би диктирати цене. Вода, електрика, трамвај то су исто тако преке потребе у вароши као и хлеб. Њихове високе цене биле би поражавајуће за развитак једне вароши. Зато је ту интервенција јавне власти а понаособ општинске власти, била неизбежна и неопходна. Па чак и у земљама где је та интервенција блажа и изузетна, као што је Енглеска, број општинских предузећа у сталном је порасту. На пример муниципално предузеће трамваја у погледу ангажованих капитала овако расте у Енглеској: 1910 ангажовано је 43.603,411; у 1921-22 та се сума пење на 57.200,205 а у 1926-27 она је већ достигла цифру 69.747.997. Тај процес раширења врши се у пркос многобројних правних сметњи које се још одржавају сијдином утицаја великог капитала и либералних погледа на привредну динамику. Тамо где је тај утицај парализован процесом етатизације на свим пољима рада, муниципализација се врши најинтензивније, показујући позитивне резултате који се огледају на оним огромним предузећима чији се утицај и даноноћни рад толико не види колико се осећа по угоднијем, сношљивијем и јевтинијем животу.

Тако се развила општинска привреда поред приватне привреде, и од ове се не разликује толико по своме начину управе и организације колико по свом духу и мотиву. Приватна привреда пре свега циља на добит, мора дакле бити рентабилна. Општинска привреда, на против, првенствено тежи да задовољи општи интерес, пошто она има за објекат експлоатацију извесне јавне службе. Баш тај социјални и општи циљ, који визира муниципална привреда, и јесте био разлог да се извесне важије привредне делатности монополишу у корист општине или других јавних власти. Ако би се, дакле, општина у својој економској активности руководила само фискалним њазорима, онда би се промашно онај социјални ефекат за којим се тежило ограничењем и сузбијањем приватне иницијативе. Општина у својој економској активности мора водити рачуна о тим општим интересима, па макар то било и по цену рентабилности свог предузећа. Иначе таква економска активност изгубила би своје битно преимућство над приватном привредом и један од најглавнијих а можда и јединих правдајућих разлога. Финансиска политика која рачуна са вишком прихода од свих општинских предузећа, не само да води евентуелном дефициту због несталности тих прихода, него је скроз антисоцијална, јер преноси све фискалне терете на најсиромашније грађане и врши тиме грубу повреду основне идеје муниципалне економије.

У земљама где су превладале индивидуалистичке и либералне концепције, развијање општинских предузећа наилази на врло велике правне и фактичне запреке. Експлоатација тих предузећа је ослобођена што више мешања јавне власти. Та либерална и индивидуалистичка концепција нарочито је утицала на муниципалну економију у англосаксонским земљама. У тим земљама превладало је мишљење да општине треба да остану строго у границама административних и политичких функција и да су оне неспособне да воде с успехом трговачка и индустријска предузећа, пошто им недостаје потребне иницијативе и гипкости. У Енглеској локалне власти нису обавезне, на пример, да снабдевају подручно становништво гасом или електриком, а апсо-

лутно им је забрањено да врше експлоатацију каквог предузећа које би конкурисало једном друштву за то по закону овлашћеном. И ако би локална власт хтела да експлоатише извесно предузеће, она би за то морала тражити од надлежног министра Уредбу, коју он доноси по одобрењу Парламента. Као што се види муниципализација не сме се вршити на штету слободне конкуренције и приватног капитала. Општине, дакле, имају право да експлоатишу само она предузећа за која имају одобрење Парламента које се даје у виду закона опште корисности. Не постоје према томе категорије предузећа искључиво резервисане за локалне власти. То је логична последица либералних и индивидуалистичких концепција које су преовладале у тој области законодавства.

У Германским земљама добиле су превагу супротне концепције. Ту економска активност општина има врло широк домен. У Немачкој може се рећи да су до 1910 год. сва предузећа воде, гаса и електрике била муниципализирана. Познато је колику су огромну активност показале велеградске општине у Немачкој и Аустрији на пољу подизања малих и јевтих станова, који одговарају свим утврђеним хигијенским условима. Дакле, интервенција власти на пољу економске делатности ту је подигнута на висину основног принципа социјалне и државне политике. Законодавство не чини никакве сметње економској активности општина, шта више оно ту активност помаже што општинама даје олакшања у плаћању дажбина и право приоритета експлоатације извесних предузећа. Правни монополи у корист локалних власти не постоје, сем неколико врло ретких изузетака. Но ипак многобројност економских предузећа које општине поседују, осигуравају овој ако не правни оно сигурно фактички монопол и економску превласт. Затим постоје превентивне мере којим општине располажу у односу према приватним предузећима. То су мере такве природе да општина може ако не забранити оно спутавати приватну иницијативу у корист проширења своје економске делатности. Једном речи у германским земљама економска активност општина има свој основ у универзалној надлежности муниципалитета. Али да би се сачувао принцип индустријске слободе, законодавац је настојавао да што више ограничи монополизацију општинских предузећа. А што је муниципализација ипак тако снажно развијена, то се има приписати делом и психолошким и економским чињеницама.

Како стоји принцип муниципализације код нас? Могао би се из чл. 94. српског закона о општинама од 5 јуна 1903 г. извући општи принцип неограничене економске активности која се општинама допушта. Други

став тога члана ставља у дужност управу општинској да се стара о унапређењу општине и њених чланова у сваком погледу а поглавито просветном, привредном, здравственом и моралном. Дакле општина је дужна да развије своју активност на пољима културне и привредне делатности, коју закон таксативно не набраја. Има једна одредба која се односи на варошке општине, а по којој су ове дужне да у свој буџет расхода уносе издатке на осветљење вароши, калдрмисање улица, канализацију, регулацију и нивелацију вароши, подизање и одржавање паркова, снабдевање вароши добром пијаћом водом, и у опште на унапређење: просветних, здравствених, економских, културних и других привредних интереса вароши и томе слично. Овде су наведене неколико врста привредних и културних делатности које чл. 94 Закона о општинама у опште ставља у дужност општинској управи. То је наведено не тексативно него примера ради, што даје поткрепити тврђење да је законодавац, у погледу муниципализације, имао намеру да учини општини приступачним што шири домен економске активности.

Општина по слову и духу закона не само да има право да развије своју економску активност неограничено и у што јачој мери, него то је чак и њена дужност. Београдска општина по духу и сили одредаба из чл. 129 зак. о општинама дужна је и обавезна да варош снабде пијаћом водом, осветљењем, саобраћајним средствима и т. д. Чим с једне стране постоји *обавеза*, мора с друге *право*. Шта више Општина би могла по основу те обавезе и дужности да тражи све фискалне и правне олакшице за образовање и вођење привредних предузећа. У тој њеној дужности и лежи основ у приоритетном праву које је нашој Општини признато у вођењу извесних врсти предузећа.

Јасно излази из свега да је код нас начелно усвојен принцип широке муниципализације. Усвајање тога принципа може се довести у везу са принципом мешања државе у привредне и социјалне односе, који данас служи за основ целокупног нашег политичког и законодавног рада. Супротно ономе што се десило у англосаксонским земљама, код нас је као и код германских народа преовладала етатистичка концепција.

Наше позитивно законодавство не само да не чини никакве препреке него иде чак на руку процесу муниципализације. Оно га помаже путем приоритетних права, установљених у корист општине. Закон о Радњама предвиђа читаву серију предузећа, за које је надлежна управна власт дужна првенствено да изда дозволу општинама. Тако ту спадају: 1) предузећа за давање зајма на ручни залог; 2) предузећа за редовни превоз путника и робе моторним колима у градовима са преко

30.000 становника; 3) предузећа за мале железнице јавног саобраћаја; 4) предузећа за превоз скелом и другим пловним објектима на неплонним рекама; 5) предузећа за мерење тежине робе; 6) јавне кланице; 7) сајмови и тржишта — §§ 70, 81, 84, 87, 88, 91 и 187 Зак. о Радњама. Надлежна управна власт дужна је, пре него што да дозволу приватним лицима да тражи изјаву Општине да ли жели сама основати таква предузећа. Рок у коме општина има да да тражену изјаву и да по датој изјави оснује предузеће различит је према томе за коју се врсту предузећа тражи изјава. О радњама за давање зајма на ручни залог, општина је дужна да да изјаву за два месеца, а по датој изјави, да оснује радњу за шест месеци. Исти рок за пријаву је прописан и за предузећа под 2, само с том разликом што рок за оснивање тог предузећа одређује управна власт која ипак не може прописати дужи рок од 6 месеци. За предузећа под 3 рок за изјаву је фиксиран на три месеца, а управна власт сама одређује рок за оснивање који не може бити дужи од годину дана.

Што се тиче предузећа под 4, закон не предвиђа никакав рок, што се може тумачити двојако: или општина има право да кад хоће преузме такво предузеће у своју експлоатацију, или да управна власт има пуну дискрециону власт да сама одреди тај рок. Закон забрањује да самоуправни тела, која имају право првенства, ова предузећа дају у закуп. Овде постоји још једна варијанта, а на име да код ове врсте радњи, закон даје првенство самоуправним телима, док је код горе наведених предузећа то првенство давато само општинама. По овакој редакцији и бановинско веће и општински суд могли би полагати право првенства. У случају да та оба самоуправни тела траже по праву првенства експлоатацију тог предузећа, настало би питање које би од њих имало првенственије право. Тај сукоб закон није предвидео, и он би се имао решити по слободном нахођењу управне власти, или би ту празнину имао да попуни правилник, за чије је доношење законом овлашћен Министар трговине и индустрије.

Закон о радњама исто тако не предвиђа никакве рокове односно предузећа за мерење тежине робе. За то предузеће као и за сајмове закон општини даје искључиво право. То је нека врста монопола, кога се општина може по својој вољи и кад хоће одрећи у корист приватних. Да се тога сеог искључивог права општина може одрећи, то је изрично речено у закону, кад је још реч о предузећу за мерење робе; но кад се тиче сајмова, закон не даје изрично овлашћење општини да се тог свог права може одрећи у корист приватних лица. Ту се категорички наглашава да ће се дозволе за сајмове давати искључиво

општинама, на по томе изгледа да је законодавац хтео потпуно искључити приватна лица из те врсте предузећа. Он сматра да ће општина моћи најбоље технички и хигијенски уредити места за тржишта и сајмове. Да би што боље и потпуније одговорили том задатку он је општини прописао услове којих је дужна да се придржава при уређивању тржишта и сајмова, за која јој је дао искључиво право експлоатације. Пошто је то уређење скончано са великим материјалним издацима, општини је признато право наплате таксе за заузете објекте и земљишта на сајмовима и тржиштима.

Сем ових предузећа за које закон о Радњама даје Општини првенствено право, има и таквих које треба сматрати да представљају за општину фактичне монополе. То су предузећа за сметлишта и чишћења, за истицање рекламе, за снабдевање вароши водом, гасом или електричном енергијом. Слободном оснивању тих предузећа испречила би се доменијална права и разне полициске власти које општине уживају. За искоришћавање предузећа за снабдевање водом или електричном енергијом, приватник би морао претходно тражити од општине дозволу за употребу улица и општинских путева, а евентуално и закуп земљишта. У сваком случају он би морао закључити с општинама закупне или концесционе уговоре. То су дакле предузећа која се по самој својој природи не могу оснивати без пристанка општине, и ова је према томе апсолутни господар у погледу стварања таквих предузећа као и у одређивању услова под којим ће приватнима уступити њихову експлоатацију. Таква привилеговани положај који општина има по сили ствари, даје овој могућности да одговори потпуно овој општој дужности коју јој закон о општинама додељује, а на име да се стара о културном, привредном и социјалном напретку свога становништва. А то су таква предузећа која би могла, као што смо на почетку приметили, без интервенције општинске власти, много нашкодити томе напретку, и тако осујетити постигнуће социјалног и културног циља којем варошка општина мора тежити.

Најзад што се тиче предузећа изван овде наведених категорија њих општина може узети у своју експлоатацију по општем принципу интервенције општине на свим доменама економске делатности. Само су ретки случајеви да ће се општина у таква предузећа упуштати. Једно што су та предузећа по својој природи искључиво или по превасходству подобра за приватну експлоатацију, а друго што и њени фискални интереси не налажу јој да спутава приватну иницијативу тамо где је она корисна по развој трговине, индустрије и занатства једног града. У тим случајевима та би интервенција била оправдана само онда, кад би интереси широког слоја грађан-

ства били заgroжени од стране приватног капитала. На пример станбено питање, које се поставља у свим већим варошима у свој својој сложености и актуелности, не да се реши без учешћа општинског капитала. У стварању што јевтинијих и што хигијенскијих станова интервенција општине не само да је оправдана, него је чак и једна неодложна животна потреба.

Тамо где је она ма у коме виду предузета добијени су најбољи резултати. Изгледа да је то и једини начин да се то питање, од толике социјалне и економске важности за једну варош, скине са дневног реда. Затим интервенција општине исто је тако оправдана код предузећа за сахрањивање и још других.

Сва горе наведена приоритетна права, установљена у корист општине, представљају моћна средства за спровођење муниципализације. Наш законодавац није се задовољио само тиме што је признао општини право да развија своју економску активност на свим пољима рада. Па да се задржао само на томе признању, ствар муниципализације добила би много. Свакако да би имала много више него што то има у Енглеској, где општини није начелно признато право на економску активност и где се за оснивање ма којег општинског предузећа мора имати одобрење Парламента дато у виду специјалног закона који прописује главне услове под којима се то предузеће има основати и радити. У Француској где општинска предузећа нису била допуштена, ако би приватна предузећа била у стању да задовоље потребе потрошача, изузимајући случајеве у којима би економска активност општине била нарочито предвиђена законом. По првобитном принципу општинска предузећа у Француској, била су уопште забрањена, па је тај принцип доцније модифициран интервенцијом Државног Савета и Законодавца. — У Америци, где је укорењено мишљење, да вароши образују пре свега политичке организме и немају да се баве економским питањима. То су државе где се начелно одриче општинама право на економску активност, и где се општинска предузећа одобравају само по изузетку, законима локалне и партикуларне важности.

Такав став био је као што смо горе видели логична последица индивидуалистичких схваћања. Супротни став нашег законодавца према општинским предузећима логична је последица егистичких и позитивистичких идеја. Тим идејним чињеницама које су дејствовале код нас на стварање најповољнијег режима за муниципализацију, треба додати нарочите економске и социјалне прилике. Несташница приватног капитала неизбежно је изазвала интервенцију јавне власти у привредној изградњи наше младе земље. Оснивање већих предузећа за потребе наших вароши, које се налазе у тако наглом полету, изискивало је

велике капитале, који су ретки и скупи на нашем тржишту. Морало се прибећи или страним капиталима или финансирању из редовних комуналних буџета. Било у једном било у другом случају, општина је хтела нехтела примила на себе вршење економских и социјалних функција, које у делокругу њеног рада заузимају исто тако важно место као и њене административне, политичке и судске функције.

Пошто смо утврдили да је наше законодавство начелно усвојило економску активност општине на свим пољима рада, па чак предвидело мере за заштиту и подстреканање те активности, остаје још да се испита да ли у оснивању и вођењу општинских предузећа општина трпи каква ограничења као и на који начин се врши експлоатација тих предузећа.

Што се тиче првог питања може се рећи да постоје две врсте ограничења: једна која произлазе из права надзора државних власти над општином, и друга установљена законом о радњама.

Надзорна власт упушта се у испитивање законитости одлука општинске управе, па према томе, то не би требало сматрати као нека строга ограничења, колико као неопходну контролу да ће се рад општине кретати у границама законског овлашћења. Одлуку о оснивању извесног општинског предузећа надзорна власт имала би само ценити са њене формалне стране, а не би имала права упуштати се у питање њене целисходности. Ако би надзорна власт прекорачила то своје право, општини је дато право жалбе на вишу надзорну власт, па најзад и у последњем степену и на Државни Савет. (За општину Града Београда то је први и последњи степен.) Пошто општински закон даје право на све врсте привредне делатности, то се питање о законитости општинских предузећа неће никад ни поставити пред надзорном влашћу, сем случаја где би неки специјални закон или специјална законска одредба изузела из општинске надлежности вршење извесних предузећа. У погледу оснивања или одржавања општинских предузећа, надзорна власт испитује само да ли је одлука донета од надлежне општинске власти. На пример за предузећа која повлаче издатак преко 400.000 дина, надлежан је општински одбор, па ако би општински суд без одбора донео одлуку о таквим предузећима, такав би акт био ненадлежно донет и као таквог надзорна власт не би могла одобрити. Излази дакле да надзорна власт у погледу стварања и експлоатације општинских предузећа, може испитивати само питање о надлежностима општинских органа која су донела одлуку о предузећима, а да се не може упуштати у испитивање саме законитости предузећа, сем случајева где закон изричито забрањује општини да се бави таквим преду-

релима. Другим речима и укратко надзорна власт испитује формалну а не материјалну страну одлука општинске управе које се одnose на њену економску активност, пошто је ова начелно допуштена па чак и привилегирана. Овакав закључак и овако стање ствари логична је последица правно усвојеног начела о интервенцији државних власти, а понаособ општинских, у привредне и социјалне односе.

Што се тиче ограничења установљених Законом о радњама она важе и за општину. Друштва и друга јавна самоуправни тела морају да испуне све услове овога закона кад обављају неку радњу, осим ако овај закон друкчије не наређује. Ти услови могу бити општи и посебни. Посебни услови обухватају поједине врсте радње. За занатске радње, на пример став 2 § 9 прописује да општине и друга самоуправни тела могу их обављати само ако их оснују у јавном интересу по нарочитој дозволи бана и имају стручног пословођу. Општи услови пак обухватају сва предузећа. Један од општих услова за вршење ма које радње јесте дозвола или овлашћење опште управне власти. Том дозволом морају бити снабдевена не само приватна лица него и самоуправни тела. Став 4 § 61 вели да дозволу морају имати и предузећа самоуправних тела као и државна предузећа са изузетком оних која се воде у режији Министарства саобраћаја и Министарства војске и морнарице, ако ова раде за своје потребе.

Питање се поставља да ли се може сматрати да надзорна власт одобрењем одлуке општинске управе о оснивању и експлоатацији једног предузећа истовремено даје и у неку руку прећутну дозволу за то предузеће? На овом питању мишљења могу бити подељена. За нас је најправилније мишљење по коме би и одобрење надзорне власти садржавало и дозволу која се Законом о радњама тражи. У том би случају досије о једном предузећу које општинска управа шаље надзорној власти на проучавање и одобрење, морао бити снабдевен и свим потребним поднесцима које Закон о радњама за поједина предузећа тражи. Ако би се усвојило супротно мишљење онда би поступак око оснивања општинских предузећа био сложенији. С једне стране морао би се обавити цео поступак, који се тражи по закону о општинама за пуноважност и извршност одлука општинске управе; и с друге стране имао би се обавити цео поступак који се тражи по закону о радњама за давање дозволе односно овлашћења за поједина предузећа. Такав двојак поступак отежавао би рад општинске управе на развијању њене економске активности. То би већ могао бити један од главних разлога да се такав поступак одбаци и усвоји један јединствен који би конзумирао и одобрење и доз-

волу за оснивање и експлоатацију једног предузећа.

Сва овде наведена ограничења као што се види претстављају скуп норми које регулишу поступак око стварања општинских предузећа. Провисивање таквог поступка, и обавезност његова за општинску власт, створиле су могућност за државну власт да мотри и пази да се експанзија општинске економске активности не врши на штету народних и државних интереса. Само такав поступак мора исто тако садржавати и границе те могућности, да не би државна власт имала неограничену дискрециону власт у решавању крупних и важних комуналних питања.

Што се тиче начина на који општина врши експлоатацију својих предузећа, она се могу у главном свести на четири типа: 1) Проста режија, 2) аутономна режија, 3) општинско предузеће у форми приватног друштва, 4) општинско предузеће у форми приватног друштва са учешћем приватног и јавног капитала. Ово би било друштво мешовитог карактера а оно друштво чисто комуналног карактера.

По систему режије општинским предузећима директно управља општина. То је првобитни облик свих општинских предузећа. Организација изведена по систему режије дала је врло добре резултате. Нарочито у почетку муниципализације било је потребно, да предузећа буду под што непосреднијим утицајем општинске управе, а преко ове, и под утицајем саме популације. Шта значи то под директном управом општине? То значи да општинско предузеће нема ни своје посебно одлучавајуће тело нити може само располагати својим приходима. О свим тим најважнијим пословима решава општинска управа. Та форма експлоатације израз је и демократских идеја у том смислу што повлачи популацију заинтересоване општине да сарађује на предузећу преко својих изабраних представника.

Овом начину експлоатације чине се разни приговори. Међу најважнијим треба истаћи онај приговор који се односи на иницијативу и мобилност предузећа. Вели се да су општинска предузећа у простој режији лишена свих својстава брзе и лаке покретљивости као и сваке иницијативе. Општински одбор, кога треба сазивати по сваком мало важнијем питању односећег се на послове предузећа са-стаје се врло ретко и тешко. Затим док његове одлуке постану извршене треба исто тако више времена да прође. Тај поступак дуг и тром одузима општинским предузећима у простој режији ону гипкост и еластичност тако потребну за успех извесних предузећа, као што су предузећа саобраћаја и за снабдевање водом и електричном енергијом. Овим предузећима потребна је мало више слобода акције.

То се да постићи ако се општинско предузеће унеколико еманципује од општинске администрације како у погледу финансиском тако и у погледу своје организације. Финансијска еманципација значи самостално буџетирање. Самоорганизација значи концентрисање административних послова и персоналних питања код дирекције предузећа. То би био ситем аутономне режије. Аутономна режија не значи кидање сваке везе између општинске управе и управе предузећа. Експлоатација по принципу аутономне режије има за циљ да општинско предузеће снабде оним преимућствима које имају приватна предузећа, а то је гипкост и иницијатива. Видели смо горе да главни приговор који се чини простој режији то је што се за свако питање које повлачи мало већи издатак мора сазивати цео општински одбор. У многим западним земљама то сазивање је отклоњено на тај начин што се из средине одбора бирају перманентне комисије које се стављају на чело општинских предузећа. Те комисије имају делегирану власт одбора. Састављене из неколико стручњака те су комисије покретљивије и пуне иницијативе. Оне брзо и стручно свршавају све текуће послове општинских предузећа. Колики ће обим надлежности бити тих комисија то зависи од месних прилика као и демократске настројености општинског одбора. Нема сумње да би се општински одбор с тешком муком одрекао свога права одлучивања по пословима општинског предузећа, и то је у највише случајева разлог што се постављања општинских предузећа на базу аутономне режије врши законодавним путем. Има велики број предузећа где је тај начин експлоатације показао одличне резултате. Тај је начин био примењен нарочито с успехом у производњи електричне енергије, када су се више општина удруживале ради експлоатације једног предузећа.

Исти разлози који се наводе у корист аутономне режије, употребљавају се и за комунална и мешовита друштва. То су приватна друштва у којима општина учествује са

извесним својим капиталом; или то су чисто општинска друштва, која уживају правну личност и која се управљају и организују по статутима донетим од стране општинске власти. Овај облик експлоатације примењен је код нас на општинске штедионице, о чијој организацији смо већ у „Београдским општ. Новинама“ писали. Што се тиче других предузећа она се већином експлоатишу у простој режији. У Београду, специјално, предузеће трамваја и осветљења има своју историју. Београдска општина из недостатака свога капитала, била је, још пре рата, уступила експлоатацију тих предузећа у концесију једном страном друштву. По истеку те концесије она је преузела ту експлоатацију у својој режији да мало затим предузеће за производњу електричне енергије уступи једном страном друштву за 25 година. Тако ће још дуго утицај страног капитала бити преобладајући на то предузеће тако важно по интересе и развитак престонице.

Из целог досадашњег излагања намеће се сам по себи један закључак: у свим земљама економска активност општина је у експанзивном стању; негде та експанзија nailази на правне сметње, а негде је она потпуно слободна и фаворизирана. У нас та је експанзија законски фаворизирана али је ипак у застоју због нестацине капитала. Има више начина да се тај недостатак попуни: образовањем нарочитих фондова из редовних општинских прихода, закључивањем зајмова, страних или унутарњих, уступањем концесија, удруживањем општинских капитала итд. Који ће од ових начина бити најцелесходнији, то зависи од датих месних прилика као и од свеукупне привредне, финансиске и политичке ситуације. Стоји једно да је наш законодавац створио све правне могућности за ту експанзију, а на општинским је управама да нађу пута и начина како ће до финансијских сретстава доћи да би одговориле свим оним многобројним задаћама које је варошка општина позвана да испуни на пољу своје економске активности.

La Municipalite

Mr. Dr. Radmilo Belitch, l'avocat et le chef du cabinet du président de la mairie de Belgrade, nous expose la municipalité et le sphere d'activité économique de la mairie de Belgrade.

Avec une connaissance élatante et documentée il fait parallèle de l'utilité de deux thèses: sur activité private contre le sphere d'activité municipal, en général.

Traitant ceux questions actuelles et inté-

ressantés, il nous expose la municipalité en étranger et dans notre pays, spécialement à Belgrade; qui, grace à l'activité et l'entréprise de l'initiative de la mairie, et l'appui du gouvernement d'états, avec l'assistance de l'initiative civile, donna, pendant dix années les resultats positifs: transformant Belgrade, des ruines de la guerre, dans une ville grande et moderne.

Криза радиности у граду

— Привредни поремећаји после рата —

(Наставак)

Огорчена борба води се нарочито око петролеумских извора, који за светску привреду добивају све већи значај. Нафта у све већој мери замењује ложење угљем. Већ до сад преко једне трећине прекоокеанских бродова ложе се искључиво нафтом и троше 70 милиона тона нафте уместо ранијих 120 милиона тона угља. Нафтом се пале осим тога око 35 милиона аутомобила (1914 године било их је свега 2 милиона), као и многобројне машине у индустријској употреби. Зато се око освајања петролеумских поља између енглеског и америчког капитала водио страховити рат, који је међутим у главном већ ликвидан — у корист Америке. У вртлог ове борбе укључена је и Совјетска Русија, због великог богатства у изворима нафте.

Исто тако жучна борба води се око рудних поља цина, јер се нови рудници не налазе, а постојећи се брзо празне. Без цина међутим немогуће је замислити читаве индустријске гране, које су у модерној привреди од прворедног значаја.

Снажни партнер старог света, Сједињене америчке државе, које су дигнуте капиталима старог света, у све већој мери гура се на све стране и успева у истој мери у којој стари свет са старих својих позиција бива потискиван. Увезено је било на пример у милионима марака:

	из Енглеске		из Америке	
	1913	1927	1913	1927
у Канаду	21.3	16.8	61.0	61.9
у Аустралију	51.8	43.4	13.7	24.6
у Нову Зеландију	59.7	47.9	9.5	18.0
у Јужну Африку	50.1	42.8	8.8	15.3
у Индију	64.2	47.8	2.6	7.9

Извоз готових производа кретао се у проценту од укупног светског промета:

	1913	1928
из Немачке	21.3	16.4
из Енглеске	28	22.3
из Француске	11	10
из Белгије	4	3.8
из Америке	11	18
из Канаде	1.7	4.4
из Јапана	1.3	3
из осталих	21.7	22.1

Овај генерални преглед потврђује претходне појединачне појаве и утврђује: да удео у светској производњи у европским државама пада а диже се у прекоокеанским, нарочито у америчким државама. Стари свет врши колосалне напоре да очува све старе позиције — али дизање нових снага је несудрживо.

Укупни приходци од промета добара у свету износили су у проценту:

	пре рата	после рата
Америке	30%	40%
Европе	50%	40%

По Денију Америка производи од целокупне светске производње:

39%	угља
35%	водене парне и електричне енергије
71%	нафте
60%	пшенице и памука
55%	дрвета
38%	олова и фосфата
50%	бабра, железа, челика
85%	аутомобила

На 6% земаљске површине, колико она претставља, сконцентрисане су огромне масе природних богатстава и колосална техничка савршенства и механичке снаге, које стоје на расположењу становништву које не износи више од 7% светског становништва. Зато расподела богатстава показује ову слику: Од укупног светског богатства у проценту долази на поједине државе и на појединог становника у 1928 години:

	богатства	становника
Сједињене америчке државе и Канада	31.5%	6.5%
Европа	18.5%	24 %
Кина, Јапан, Сибир	13.5%	20 %
Тропске и јужне земље	28.5%	36.5%

Многоструке повољне околности омогућиле су Сједињеним америчким државама да за циглих десетак година стекну толико огромно богатство у новцу да су у могућности били да од њега око 80 милијарди марака (1.200 милијарди динара) пласирају у иностранству од чега долази 35% на Европу, 30% на британску Индију, 20% на Јужну и Северну Америку и 15% на Азију. Својим капиталима она у све већој мери потискује све друге државе. У Канади, која је у саставу енгле-

ске империје 1923 године она је имала пла-сирано 2.425 милиона долара према 1.890 милиона енглеског капитала. Јасно је шта значи ово завлађивање америчког капитала. Гигантски кораци, којима Америка улази у све земље са својим капиталима, илустровани су у овом прегледу. У милионима долара било је америчког капитала:

	године	
	1912	1930
у Чиле	15	529
Аргентини	45	503
Бразилији	50	447
Колумбији	2	211
Венецуели	3	172
Перу	35	156
Боливији	10	110
Уругвају	5	67
Еквадору	10	30
Парагвају	1	15

ИНДУСТРИЈАЛИЗАЦИЈА ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРОИЗВОДЊЕ

Пољопривреда је обухваћена у круг индустријализације, као и све друге гране рада. Непосредан повод зато био је рат и велике потребе за исхраном претежног дела европског континента, који је мобилисао способне пољопривреднике за ратну службу.

Интензивна пољопривредна производња у току рата отпочела је нарочито у Сједињеним америчким државама и у Канади. Трактора је у Америци уведено у рад у 1930 години округло 1 милион према 246.000, колико их је било у 1920 години, док су у почетку рата они били скоро непознати.

Према просеку 1909—1913 производња жита је повећана у Аустралији за 72%, Канади 114,8%, Аргентини 65%, Сједињеним Америчким државама 19,7%, док је у исто време у европским државама — без Русије — она пала са 2%.

Производња житарица износила је у милионима Doppelzentl:

	пшеница	раж	зоб	јечам
Европа са азијском				
Русијом 1909-13	555	438	412	239
1924	376	336	307	139
Север. Америка				
1909-13	245	10	220	59
1924	309	20	284	59
Јужна Америка				
1909-13	49	—	8	1
1924	63	—	9	3

Амерички вишак пре рата износио је 14, а после рата он износи 70.000.000 допелцентли.

Индустријализовање пољопривреде и бацање под израду огромних нових поља, чија рентабилност у редовним приликама иначе не би била уносна, било је могуће само зато, јер су цене за цело време рата и неколико година иза рата стално биле на замерној ви-

сини. Оскудица сретстава за исхрану на европском континенту присиљавала је потрошаче, да купују све што је на нијансу могло бити бачено.

Разумљиво је, да су и европске аграрне државе, чим је рат завршен пуном паром легле из посао да користе високе цене аграрним производима и да у што већој мери оживе своју аграрну производњу. Наступила је велика потражња за земљиштем погодним за културу житарица. У европским као и прекоокеанским земљама у пољопривреду пласирани су велики капитали. Цене земљиштима су нагло расле. Аграрна производња гомилала се је из године у годину у све већој мери. Резерве пшенице за извоз, као вишковни, нарасле су у милионима мет. центи у прекоокеанским земљама:

	1925	1928	1930
Сједињ. државе	17,6	21,0	61,4
Канада	5,5	22,3	32,3
Аргентина	11,2	18,6	10,0
Аустралија	4,4	7,3	10,6
	38,7	69,2	114,3

Обраћена светска површина и производња пшенице износила је у мил. ха и мил. тона

	1909-13	1928-29
Обраћ. површина	109	124
производња	115	131

Становништво је у том времену повећано за 4% а производња житарица за 13%. Нагомилавање резерви жита дошло је осим тога и зато, што је машински погон из пољопривредне производње добрим делом изабацио запрегу стоке, коју је требало хранити, па је на тај начин уштедама постигнутим и овим путем стог резерве повећан. Осим тога и начин исхране великога дела становништва измењен је на штету потрошње пшенице.

Рачуна се да су резерве пшенице данас тако велике, да би исхрана света била потпуно обезбеђена и у случају кад цела једна година не би донела апсолутно никакве жетве.

Последица овако повећане производње житарица и смањење потрошње јесте та, да су цене житарицама због нагло смањене потражње нагло и катастрофално почеле да падају. Цене у Хамбургу још 1926 и 1927 године су нотирале 240 марака, у фебруару 1931 године нотирале су само 120 марака. Ово је унело панику међу огромне масе пољопривреднога света, који је овако страховитим падом цена у маси дошао на руб пропасти. Пољопривредно становништво од реда, преко ноћи постало је због нестацице новца рђав потрошач индустријских производа, што је индустријску кризу продубило у до сада невиђеним и непознатим размерама.

„БОРБА ЗА ЖИТО“

Без обзира на свеколике резерве у свету, на пад цена и свеколике социјалне страхови-

те поремећаје, који су настали у аграрним државама због кризе у аграрној привреди, индустријске земље, старе увознице индустријских производа, дале су се на посао да под најтежим и најскупљим условима са земљишта метрополе у што већој мери, ако већ не у потпуности, обезбеде исхрану свога становништва.

Италија води т. зв. „битку за жито“. Увоз жита из иностранства она је оцаринила са 50 лира од сто кг. Немачка у том погледу иде још даље. Пошто је непосредно иза рата имала велику бригу да где било и буд пошто нађе жита за прехрану свога становништва, она је почетком 1930 године сваку стотину килограма жита из иностранства оцаринила са 6,5 марака, а 26 октобра исте године дигла је ту царину на 25 марака (или 350 динара) од 100 килограма. Њено законодавство поред тога прописује, да у мељави не сме да буде више од 3% страног брашна. А то значи да она жели да потпуно затвори увоз житима са стране — без обзира на то, што потрошачи њени брашно плаћају четвороструко скупље него што га плаћају потрошачи у државама где не постоје аграрне царине. Француска је увозну царину за 100 килограма жита од 50 франака у јулу 1929 дигла на 80 франака у мају 1930 год. За тим примерима повеле су се и Швајцарска и Норвешка, а на путу је и Енглеска, без обзира на то, што је она од вајкада око 80% и више средстава за исхрану свога становништва морала да увози из иностранства.

Царински протекционизам индустријских држава за њихове аграрне производе има циљ да активизира трговинске и платне билансе тих земаља. Осим тога горка искуства у прошлости, када су индустријске државе, које су биле блокиране муку мучиле око прехране свога становништва, руководе их на апсурдну мисао заокруживања у привредну аутаркију. Последице таквога рада међутим јасне су већ на целој линији: Све дубље заокруживање самих у се ствара све дубље привредне поремећаје у свету, који резултирају општим неповерењем свију против свију и страховито високом непослености, која данас дави све народе.

БОРБА СВИЈУ ПРОТИВ СВИЈУ — ПРИВРЕДНИ ХАОС — ИСКРА РАЗБОРА

Општа индустријска криза употпуњава се дакле и општом кризом у пољопривредној производњи.

Рат је формално завршен под крајем 1918 године.

У ствари он је тек тада пуном паром отпочео на привредном и политичком пољу.

Индустријске државе се боре једна противу друге за превласт над светским пијанцама. Осим тога, оне се као целина налазе у еко-

номском рату против свих аграрних држава, чије производе у све већој мери бојкотирају.

Са друге стране су у сукобу око освајања пијанца аграрне државе европске против аграрних прекоокеанских држава; а све оне заједно су противу индустријских држава, које теже за привредном изолацијом од аграрних држава.

Југославија, Пољска, Румунија, Угарска, Литванија, Летонија, Естонија, покушавају преко конференција у Букурешту, Прагу, Београду, Варшави да нађу начин и наметну споразум суседним индустријским државама. Али све што је предузимано у главном остало је без успеха.

Цео сплет привредних сукоба завршава се најзад тиме, што се између 28 европских држава и свих прекоокеанских држава у све већој мери дижу царинске границе као ратни бедеми — да производи непријатељске земље не продру преко граница државе.

Настојавајући да се забарикадира од увоза са стране, свака од држава настојава међутим, да своје производе пребаци преко ма колико високе царинске баријере суседне државе. На све стране се практикује систем тзв. дампинга, тј. да се роба у иностранству продаје не само испод пијачних цена на домаћим тржиштима, него и испод цена производних трошкова — а разлику, тј. губитке, који због тога настају, имају да спосе домаћи потрошачи, који те исте еспане морају много скупље да плаћају.

Још 1927 године на привредној конференцији у Женеви утврђено је да царине цену робе поскупљују са просечно 15%. Отуда се стање погоршало и поскупљење робе због царина достигло је 30% и 40% просечно, а за поједине артикле поскупљење износи и 100, па и 400%.

Када свака држава ограничава увоз из друге државе, то значи да она и сама мора да престане да извози. Опсег међународне размене добара под утицајем такве политике смањен је већ за преко 25%. Смањење промета добара са иностранством у појединим државама износи 56 до 9% у 1930 према промету у 1929 години. За поједине земље за то време извоз је смањен: Сједињене америчке државе за 32%, Енглеска 20%, Италија за 29%, Белгија за 28%, Шведска за 24%, Холандија за 21%, Аустрија за 18%, Немачка за 18%, Русија за 17% итд. У 1931 години у Немачкој је на пример према 1929 години производња смањена за 32%, а у Енглеској у истом времену за око 26%. Стање је исто у свима земљама. Светски промет добара у 48 држава које представљају 7/8 светског промета добара износио је у милијардама нем. марака: 1928 277.6; 1929 253.3 или + 2.3; 1930 203.7 или према 1929 — 19.6; 1931 148.2 или према 1930 — 27.2

Од 1929 године стање се дакле почело нагло да погоршава. Промет добара је у 1931 нао за 42%, или скоро за половину, према промету у 1929 години. Овим часом, кад су индустријске државе легле на перентабилно произвођење аграрних производа и забарикадиле се царинама против аграрних држава, аграрне државе су легле на посао да се еманципују од производа индустријских држава и почеле су да движу своју индустрију — исто тако перентабилно као што је перентабилна и аграрна производња индустријских држава!

Циљ је постигнут обострано!

Аграрне државе немају могућности да извозе своје производе због огромних резерви које леже на све стране, а у најновије време и због страховито високих протекционистичких аграрних царина уведених у индустријским државама.

Чим не могу наћи купце за своје производе, оне не могу доћи ни до новца, који би их способно за купце производа индустријских земаља.

И обрнуто! Чим аграрне земље не могу да купују индустријске производе, ни индустријске земље немају коме да продају!

Застој је дакле потпуни на обе стране. А савршенство је постигнуто у томе, што индустријске земље своје аграрне производе плаћају страховито скупо, и што са друге стране аграрне земље своје индустријске производе морају да плаћају исто тако скупо. Дављење високим царинама, са једне стране аграрним, а са друге индустријским, је обострано и потпуно. Мера незадовољства на обе стране стала је већ до превршавања.

Енглеска је била једина земља, која је до у задње дане у лудој борби око међусобног дављења високим царинама сачувала хладну крв. 1927 године на међународној привредној конференцији преставници енглеске радничке владе и енглеска радничка делегација са преставницима радничким из целог света и са угледним преставницима науке предлагали су да се царине у свима земљама смање за целу скалу, колико су износиле минималне царине појединих држава. Раднички преставници из свију земаља па и из наше настојавали су, да се царине, какве су се затекле 1927 године, кроз три наредне године не померају на више. Али ни у једном ни у другом, преставници радника и увиђавни преставници науке и привредни практичари заједно са њима, нису успели. Управо од 1927 године и почиње неуравнотеженост у увођењу царина у појединим земљама. Та неуравнотеженост довела је најзад дотле, да је и Енглеска, која до тада није имала царина, отпочела најприје са „таксама“ на страну робу, да би их доцније усавршила у комплетну царинску тарифу.

Искра разбора, која се је показала 1927 на жалост није могла да упали.

РЕПАРАЦИЈЕ — МЕЂУСАВЕЗНИЧКИ ДУГОВИ — МЕЂУСОБНО ДАВЉЕЊЕ

Кроз општи привредни застој стално се проплиће питање немачких репарација и ратних међусавезничких дугова.

Немачка треба да плати репарације. Она може да их плати само тако, ако има тржишта за своје еспапе и ако за њих може тамо да добије паре — јер паре се могу стицати само радом нације као целине. Али немачким еспапима свуда чине сметње, сузбијају их и гоне са страних пијаца, заштићавајући се пред њима све вишим царинама. Вишак у трговинском билансу Немачке износи око две, а за плаћања њена потребно јој је три милијарде марака годишње. Зато сваког часа поново искрсава питање висине немачких репарација уопште, затим квоте по појединим годинама, познате под именом Давесовог, затим Јанговог плана. И најзад је дошао Хуверов мораториј.

То ствара компликације. Исте државе које инсистирају на плаћању репарација, инсистирају и на ометању туђега извоза. При томе оне констатују факат, да државни дуг са главе на главу износи у Немачкој (подразумевајући ту и репарације) 715 марака (инфлација је Немачку растеретила унутрашњих дугова), док он у Француској износи 1,754, Енглеској 3401, Италији 816, Белгији 770, Америци 592 марке. У Италији, Француској, Белгији, па и Енглеској добар део тога дуга је иноземству а нарочито Америци, док је амерички дуг цео у главном унутрашњи.

И чим Немачка заваци са својим тешкоћама око плаћања репарација, њен глас одмах буде комплетниран изјавама свих других заинтересованих држава о теретима које оне морају да подносе, и уз питање репарација аутоматски на тапет излази и питање растерећења међусавезничких ратних дугова. То је нарочито избилло у вези са тзв. Хуверовим мораторијумом, и оштећењима које је отуда имала Француска и друге земље међу којима је и наша. Са свих страна дигнута је крупна замерка Америци, да она нема права да буде галантна на рачун других земаља, а ако то већ жели, онда нека прими разговор о поништају међусавезничких ратних дугова. Лавалов пут у Америку имао је у главном тај циљ. И Америка је од тога времена постала опрезнија — јер нема воље да отписује ратне дугове.

Али оно што важи за немогућност плаћања репарација Немачке због царинских препрека око извоза, важи и за све друге европске државе. Као што су се европске државе једна од других забарикадиле високим царинама тако се је исто и Америка забарика-

дирала високим царинама од целога света, а нарочито од Европе. Европским државама је зато у велико отежав извоз у Америку, јер и Америка по угледу на европске државе жели да буде привредно самостална. Обрт добара у европским државама све је мањи. Обрт добара између Европе као целине и Америке све је мањи. Обрт добара у целој свету све је мањи. Одакле онда узети новац за ануитете?

Поништај ратних дугова, као и поништај репарација намеће се као нужна потреба из моментане ситуације ради одушке коју од тешких дужничких гзрета треба да нађе целокупно човечанство. Америка би била та, која би оваквим решењем у ствари најмање била оштећена. То показује овај пример. На сваког становника у маркама износило је:

	национално богатство годиш. доходак		
	1914	1928	укупне национал. привреде 1927
Америка	8.600	15.500	2.970
Белгија	7.200	6.900	1.390
Аустралија	7.000	9.500	1.440
Енглеска	7.000	9.900	1.970
Француска	6.900	7.300	850
Италија	2.800	3.100	500
Немачка	5.500	3.900	780
Југославија			343

Европске државе показују незнатна померања, док Сједињене америчке државе показују рапидан скок. Америчка тврдокорност у питању ратних међусавезничких дугова психолошки се да објаснити страховитом незапосленошћу, која је и њу немилосрдно захватила — ма колико да је она као Америка, коју је Колумбо открио, једно време мислила да је у решавању привредних и социјалних проблема нашла била — Колумбово јаје.

МЕЂУСОБНО НЕПОВЕРЕЊЕ — НАОРУЖАЊА НА КОПНУ И МОРУ — ПУТ КА СМИРЕЊУ

Сукоби привредни и политички међу државама од реда, који су данас дубљи него што су били пре светског рата, из дана у дан продубљују атмосферу међусобног неповерења.

Одраз свој они налазе у сталним све већим наоружањима и у све већим сукобима око кључа у праву на држање сувоземне и поморске снаге.

Врше се напори да се нађе споразум за стационарно стање у наоружањима, затим за смањењем наоружања и најзад за разоружањима. Али пут за успех за војна разоружања води преко поверења, а поверење се не може постићи док постоје привредни сукоби са

страховитим царинским зидовима као највиднијом манифестацијом актуелне ситуације. На томе пољу уместо смирења сукоби су све већи. Где трговац не може да продре, тамо се спрема да продре војник и ратна флота! А како су привредне запрете све теже, логично је да су наоружавања свију против свију све већа. Војске на суву и флоте на морима бране економске позиције држава. Зато без економског споразума нема ни разоружања.

Издатци за наоружања све су већи. Они су износили у милионима злат. мк.:

	1913 год. % од национал. рада	1928 год. % од национал. рада
Немачка	31,6	4,6
Француска	43	5,5
Енглеска	37	3,4
Италија	17	3,2
Сјед. амер. држ.	23	1,4
	151,6	173,8

Суме издатака за наоружање у 1928 години веће су него што су биле 1913 године. Код ових пет главних држава оне износе после рата, н. пр. 173,8 према 151,6 пре рата.

За наоружања и дугове посебно, и заједно за обе сврхе издавано је пре и после рата како следи:

	за оружње % од укупних издатака	дугови % од укупних издатака	заједно % од укупних држ. издатака	
Немачка	1913/14	55,6	6,7	62,3
	1928/29	9,9	31,5	41,4
Француска	1913	40,7	25,3	66,
	1927/28	26,9	33,3	60,2
Енглеска	1913/14	39,	12,4	51,4
	1928	12,6	41,3	53,9
Италија	1914	19,9	20,1	40,
	1928	27,7	22,1	44,8
Америка	1912/13	67,8	3,2	71,
	1928	22,6	31,9	54,5
Јапан	1913/14	33,5	24,8	58,3
	1928/29	24,	16,	40,

Наоружања ангажују знатно већи издатак иза рата једино у Италији. Дугови су знатно теже притисли Немачку, Француску, Енглеску, Америку. Укупно за обе позиције издају више Енглеска и Италија. Ратни издатци се разликују у томе, што Енглеска баца много на ратну флоту, да би одржала традиционални престиж и сачувала своје светско колонијално господство. Са обзиром на смањено притицање добити у метрополу њени напори су страховито тешки јер јој је опасан ривал богатство Сједињених америчких држава.

(Наставиће се)

Питање наше исхране

II

Наш хигијенски јеловник не треба сматрати као догму. Реч је о принципу, а не о детаљима. Када се избаце: месната храна, маст, брашнасте прерађевине и алкохолна пића из људске хране, онда се могу по вољи правити многобројне комбинације. Једну од тих претставља и наш јеловник, кога смо пружили читаоцу у последњем броју „Богр. општ. новина“. Још једна важна напомена. Једанпут или два пута месечно може се одступити од строгости овог дијеталног јеловника, разуме се у једној благој мери, јер се на пракси утврдило, да су та одступања врло повољно утицала на здравље. Ја лично верујем да је тај повољни утицај нишао више кроз душу човека, који цезне за ранијим начином исхране, него директно кроз пробавне органе. Јер кад је нешто шкодљиво — шкодљиво је и у малој и у великој количини. Опасност се разликује само по степену, а не по суштини.

Много нас је варошких становника, који смо са незавидним успехом рушили свој живот по четрдесет и педесет година, па би хтели да се двомесечном дијетом спасемо од свих злих последица педесетогодишње злоупотребе живота и систематског тровања организма неправилном исхраном. То је заблуда коју хитамо да одмах исправимо и подвучемо. Ако се жели дуг и здрав живот, вечита младост и лепота не може се наше упуство сматрати као проста рецептура, по којој треба узимати лек неколико недеља, па опет наставити са исхрамбеним оргијама и старим начином живота. У најбољем случају тиме би се постигао одмор пробавних органа, користан али још не и регенеративан. За нов живот мора се храбро раскртити са старим животом, застарелим начином исхране и прићи целога свог живота, а не тренутно, строгој хигијенској нези организма и рационалном начину исхране.

Шта су са физиолошког гледишта старост и ружноћа? Лабавост свих мишића, успоренији промет радова, смањена асимилација хране, збрчканост коже, тромост пробавних органа, закречавање крвних судова.

Кад утврдимо откуд ови појави наступају моћи ћемо да нађемо и лек противу старења и ружноће.

Сви побројани симптоми старости, и оне природне, и оне превремене, долазе услед

рђавог функционисања секреторних жлезда, које стварају и луче хормоне у крв, а на овим хормонима почива цео човечији живот.

Од разумне исхране нашег тела зависи рад секреторних жлезда, а те жлезде са унутрашњим лучењем дају нашој крви хормоне. Код кога нема довољно хормона значи да су ослабиле функције секреторних жлезда, и ту одмах наступа општа слабост организма, често сексуална неврастенија, а неизбежно брза немоћ целога тела, старост, проружњавање као неминовни сателит старости, и — што је најстрашније — кратак век.

Д-р Карел, члан Рокфелеровог Института, тврди на основу својих дугогодишњих лабораториских испитивања, да човечији живот има апсолутно све физикалне услове да траје око стопедесет година, а што траје данас просечно 30—35 година крива је ова болесна друштвена организација, у којој једни страдају од гихта што су прекомерно много јели, а други од скорбута што су прекомерно мало јели, а и једни и други зато што су нерационално јели, вршећи тиме систематско самоубиство над својим сопственим телом.

Ако се те секреторне жлезде правилно хране и ако правилно врше своје унутрашње лучење — онда организам цвета, старост наступа једним тако slabим темпом, готово једва приметним.

Правилно лучење секреторних жлезда зависи од тога како се те жлезде хране, а оне се морају хранити и квантитативно и квалитативно добро. Као што видимо, у крајњој линији њихово храњење и њихово функционисање зависи од правилне исхране, од усисавања само онакве хране, која ће се корисно употребити за обнову, а не самоубилачко рушење тела.

Ако се жели да се одржи дуг век, дуга младост и лепота — не вреде ту ништа ни лекови, ни стара вина, ни сексуални стимулатори (типа Јохиндија и Пелиш), ни клинике за лепоту, ни вагони косметика. Све то или ништа не вреди, или вреди за врло кратко време. Само паметном и хигијенском негом и рационалном исхраном тела може се са стопроцентним успехом осигурати дуг век и неокрњена младост, свежина и лепота.

Живот човечији мора да буде рационалан у свему: почевши од дијететике душе до дијететике тела. У тој великој хармонији

лежи тајна чобеде човекове над прераном старошћу и смрћу.

Нас треба добро разумети. Бранећи најдоследније прогонство меса, масти, брашнастих прерађевина и алкохола из људске хране, ми смо заступници америкаанске дијететичке школе. Континентална, европска школа не дели ово мишљење. Она је за мешовити систем исхране: поврћем и месом. Њихови лекари препоручују и болеснима и здравима: јаке говеђе или живинске супе, кржаве ћулбастике, чашу црнога вина и т. д., док америкаанска школа све ово троје сматра као директан отров. У Југославији преовлађује утицај континенталног схватања. Од заступника америкаанске дијететичке школе био је само пок. Д-р Цамоња, ма да је он често пута одлазио у крајност одричући готово сваку вредност куративној медицини.

Таквих екстремних вегетаријанских покрета има пуно у Америци. Само да поменемо један, сличан европском нудизму. Овај је покрет за апсолутно вегетеријанство; он одбацује и сваку ону храну која потиче од животиња као јаја, млеко, бутер, млечне производе, мед и т. д. Траже да се храна узима непосредно од вегетационе природе, чиста и некувана. У лекаре не верују. Одбацују одело и иду без мало голи. Тој групи, са малим нијансама, припадао је и пок. Д-р Цамоња.

Немам намеру да се овде упуштам у детаљна претресања, да ли људска храна кувањем губи све витамине и постаје без вредности. Као и у свему другоме и ту има претераности. Стоји да многи витамини чак и на температури од 60 °C страдају као витамин С, али су други отпорнији. Отуда је код многих комуналних политичара потекао предлог, да се млеко у опште и не кува, него да се под најхигијенскијим условима музе електричним апаратима и пије сирово и некувано. То је оно млеко које Енглези називају „дринк-милк“. У њему су очувани витамини, и оно, донста, има у највећем могућем степену живе алиментационе снаге.

Ко од наших читалаца жели да се изближе упозна са питањима витамина и у опште питањима исхране ја их упућујем да се упознаду са радовима Д-р Шаховића, Д-р Ст. Иванића, Д-р Батута, Д-р Ч. Ђорђевића, Д-р Божића и др. наших угледних научника, јер су њихова излагања далеко стручнија. Ово у толико разумљивије, што нама није циљ овде да улазимо у детаље, него да у општим линијама укажемо на сву штетност нерационалне исхране данашњег градског становника.

Друга питања, ма колико да су она пуно интересантна, можемо само да додирнемо узгред.

Највећа револуција од кад је света и века биће она која ће се ускоро извршити у исхрани човечанства.

У овој нашој популарној студији (популарној у колико је то могуће) ми имамо пред својим духовним очима само један једини задатак: да изнесемо све опасне заблуде традиционалне исхране, да истакнемо све спасоносне користи новог и разумног начина људског исхранљивања и да што снажније подвучемо улогу рационалне исхране у лечењу многобројних болести, у заштити људског организма и одржавању дугог живота и здравља.

Ако успемо да том задатку потпуно одговоримо, ми смо свој циљ постигли у обиму који смо себи унапред обележили. И то ће нам бити највећа награда.

Свесни смо у пуној мери тешкоћа нашега задатка. Још доста времена наш ће успех бити проблематичан. Истина је као и богочовек. Њен пут од рођења до Васкрса иде преко Голготе! Тешко је за кратко време изменити оријенталске навике нашег грађанина. Ми данас сматрамо за највећу срећу да се сами или са породицом сјуримо за први кафански сто и као скакавци прионемо на ћевапчиће, мезелуке и пиво.

Треба лечити нашу расу, нашу дивну расу од смртних заблуда погрешне исхране!

Гледати у месо и алкохолу последњу реч људске среће — то је наш балкански специјалитет. То смо, заједно са општим пасивитетом, наследили од Турака. Да ништа другог нема, због овога већ заслужују наше опште проклетство. Треба видети како се средњи и интелектуални staleж градског живља Америка проводи са породицом. Место меса, алкохола и кафанског стола — америкаанске жене са децом јуре у цветна поља или јавна шумовита места, носећи пуне руке цвећа, млечних производа, воћа, а по кад-кад и живинског печења.

Али је зато Америкаанец способан за рад до 80 год. Они у јавни живот улазе тек око 35—40 године, када ми, често већ преживели, излазимо из њега.

Погледајте нашег грађанина у доба од 40—50 година. Претерано урањен, црвен у лицу, са јаким конгестијама, кандидат за капљу или гроб.

И то је однекуд проглашено као здравље. Гледао сам америкаанске старце који се на периферији Њу Јорка попиу без лифта на шести спрат, прескачући све по 2—3 степеника до самог врха. И не задувају се! А наш просечан дебељко није у стању да се подне ни на најмање степенице да се не задува, и ако успут на сваком одморишту мало одахне. То је за њих прави Сизифов посао. Зар је то здравље?! Да ли се тако држе Скандинавски народи, чији је један старац од 60 година старости тукао пре неки дан у трчању славног шампиона Нурмија.

Сви су органи у човечјем телу важни. Без њих се не може опстати. Да су непотребни, они би се у току векова атрофирали и постали рудименти. Једино још дванаестопалачно црево постоји и ако не врши никакву функцију. Ипак међу свима органима најважнији је стомак са целокупним пробавним апаратом. То је главни мотор нашега целокупног бића. Он је значајнији и од срца и од плућа. Ако је он оболео, довешће кад тад и друге органе до пропасти. А ако су други органи оболели — здрав стомак кроз здраву и рационалну исхрану учиниће да се ти органи доведу у нормално стање. А како здравље стомака и пробавних органа у главном зависи од начина исхране, то би се могла дати ова дефиниција.

Правилна и паметна исхрана тела главни је фактор правилног развића организма, здравља и дугог живота; као што је нерационална исхрана најмоћнији узрок старења, честог оболевања и преране смрти.

Зато је прва дужност свакога од нас да првенствену пажњу обрати на здравље пробавних органа, или још прецизније речено на рационалну исхрану и негу тела.

Код нас се једе храна некорисна највећим делом по каквоћи и једе премного по количини. Затим се растура много. Нигде се на свету не растура толико много храна као код нас. Чак и кад би то било корисно по народно здравље — а оно је директно опасно — требало би мало размислити пред овим појавом наопаке исхране и општега растурања. Штета је двојака: по здравље народа непосредно и по стандард приватне економије (као и опште) посредно.

Кад би се срачунало у цифрама колико би наша држава финансиски добила, кад би се водила економија исхране и место скупе меснато-брашнасте кујне увела млечно-вегетаријанска, добили би цифре од милијарди динара годишње улудо бачених пара.

Велики део међу нама не сматра да је јео док се не преједе, да је пио док се не напије, и да је уживао у ручку док свако црево не набије као змијски цар. Ти достојни жаљења примери наше расне прождрљивости тек лети постају страшни. Због нерационалне исхране 60—70% нашега продуктивног становништва лети није способно за рад од 11—4 сата по подне. Човек постаје неспособан за кретање, за физички и мисаони рад, и само брекће на оморини као преморени вепар. То долази отуда што претерана и пребогата калорична храна изазива лети непотребан сувишак топлоте и доводи до мртвачке хромости и дух, и тело, и све животне функције.

За време летњих дана, нарочито у оне изузетно тропске дане мора се подесити нарочита храна. Чак ли она, према нашем датом јеловнику, није препоручљива, јер је

ипак јача него што сме да буде. Доручак и вечера још и могу да остану какви су тамо прописани, али се ручак безусловно има да замени салатима, хладним млечним прерађевинама, салатом и воћем. Калорична се храна има свести на минимум. Ако се тако не поступа, човек се излаже опасности сталних конгестија, тромости, претераном замору, сунчаници и крвном тровању.

А ако поступа по овом упуству биће чиио и лако ће прекужити несносне тропске жеге.

Једна велика научна истина мора нам вагда бити пред очима:

Храна, која се не употреби на снажење тела, одлази увек на тровање тела. Наш организам никада не искоришћава ни две трећине хране. Стомак је незајажљиви корупционаш; он прима у себе и такве количине које ни у пола не може да физиолошки искористи најмање једном добром трећином та храна не иде у крв на снажење тела, него на свакодневно тровање крви, ћелија целокупног ткива, које све већма плави уринска киселина.

И кад један такав грешник устане после спавања, место да је чиио, лак, да чисто полети у облаке, он је малаксао, мрзовољан, изнурен, није у стању ни да песницу стегне, као да су га сву ноћ гује сисале.

То је отуда што у крви нема довољно гвожђа и што, место њега, има сувише уринске киселине.

Узрок су томе стална цревна тровања услед нерационалне хране или рђавих комбинација њених, при којима створене количине уринске киселине одлазе у крв и плаве и њу и све ткиво.

Од стварања уринске киселине и од њеног разливања по крви — што изазива највећим делом сва наша телесна страдања — сачуваћемо се врло лако: ако се будемо рационално хранили, то јест јели храну коју сам раније навео и која трпећи извесан хемиски процес у желуцу и цревима не ствара уринску киселину, а и кад је створи, то је у тако минималним и цеурачунљивим количинама. А да и те мале количине не би биле асимилиране, и да се процес трулења не би отпочињао у цревима и после сварене хране, најважније је да се ти непотребни делови од сварене хране не заустављају у цревима, другим речима да црева увек буду чиста. Кад год то није могуће природним процесом, мора се прибећи пургативима или интестиналним лоражима. *Колико је год могуће треба избегавати вештачка средства, јер се њима изазива леност црева.* Нарочито треба избегавати горке и слане воде са литијумом јер дужа употреба може да доведе до хроничног запаљења црева.

Постоје два облика гладовања. Један је чисто секташки, лаичан и ритуелан. Према

њему — не сме се за време куле гладовања ништа јести ни једна једина кап воде пити. Тај режим има да траје до 6 недеља. Други је облик гладовања резултат научних огледа и проверавања. Противу првога облика гладовања — кога у Београду ватрено заступају Рус Суворић и Д-р Цамоња — дигла је се са правом цела наука. У Америци, где су о питању исхране написана читава брда од књига, и у чијим су лабораторијумима испитани, у границама садашњих могућности, сви физиолошки појави, — апсолутно шестонедељно гладовање оглашено је као ритуелна заблуда, опасна по човечије здравље.

Зна се да човечји пробавни органи раде и кад немају шта да варе. Тај је рад само знатно слабији и прогресивно се умањује у колико се дуже не уноси храна у тело. Може и лајик замислити колико организам трпи од нагризања пробавних сокова, и колико се наш сопствени организам троши губећи своје резерве беланчевина. Човек тада личи на дромедар-камилу која у пустињи живи од сувих резерви. А тек кад се лучење сокова сведи на најмању могућу меру и пробавни се органи тако рећи умртве — тек тада наступају зле последице, јер је због тога смањено и излучивање хормона у крв и функција жлезда са унутрашњом секрецијом сведена на кобну меру.

Место тог лајичког и секташког гладовања, наука и пракса препоручују полу гладовања у форми тако званих дијеталних воћних кура.

Читава дугачка серија болести, да некажемо генерално сва људска оболења, долазе у главном услед трајних и хроничних погрешака у исхрани. Услед сталних атентата, које човек свакога дана несвесно врши на свој сопствени живот, на своје здравље, на своју младост.

Решити правилно свој проблем исхране и сталне хигијене тела, као и редовне чистоте црева, значи одстранити девет десетина болести, а из оне десетине, и ако дође која, прекужиће се лакше и без тешких последица.

Најбољи и најгенијалнији лекар — то је сам човечији организам. Доктор је само његов помоћник. То нам доказују и животиње. Дивљач никада није болесна; животиње знају за болест тек у припитомљеном стању. Природна храна, ваздух, вода и кретање чине да су увек животиње у природи здраве. Из овога не излази софизам, да човек треба да подивља, да би био здрав. То нам подмећу само необјективни противници наших схватања. Него излази, да се човек у погледу начина исхране треба што више да приближи природи.

Али како је то данас немогуће, јер Робинзонизам постоји само у машти деце, остаје нам једино да се управљамо по начелима хемиске хигијене и дијететике. Тако радећи,

човек ће увек бити здрав, и лекар са својом стручном спремом тражиће се више да испита опште стање организма него да га лечи.

Чим се човек осети ма и најмање нелагодно, значи да је наступио извесан мали поремећај у највеличанственијем лабораторијуму, који се зове човечје тело.

Тада је прва дужност да се обустави даље узимање хране ма каква она била. Организму треба дати одмора и могућности, да се што лакше бори противу унутрашњег поремећаја не растурајући своју снагу око редовног варења. Кура полугладовања има да почне одмах и да траје од 2—8 дана, што ће зависити од снаге и развоја оболења. Ако се болест нагао шири и постоји сумња на инфекцију — одмах звати лекара. Ту је нестручан поступак опасан не по томе што се предузима кура гладовања, него што се пропуштају извесна лечења (нарочито серолошка) која могу болест одмах да локализују.

Не слажем се, и то подвлачим отворено, са оним екстремним покретом који верује да се и најтеже инфекциозне, душевне, па чак венеричне болести могу да излече комплетно дужим курама гладовања! Ја верујем да унутрашња снага организма може да учини много, али како мобилизација те снаге иде доста споро, а како је множење патогених клица много брже и лучење њихових токсина много рапидније — то као пријатељ болесника препоручујем да се овим природним лечењем користе у тим тешким случајевима само уз куративну медицину, јер ће њоме помоћи напоре лекара да болест сузбије. Али им ни у једном таквом случају не препоручујем да се искључиво сами лече.

Постоји зато читава серија оболења којој доиста лекар мало шта може помоћи. То су: гихт, разне врсте реуматизма, многа стомачна и цревна оболења, оболења јетре, бубрега, нерава и т. д. — која се најбоље лече паметним и савесним дијеталним курама по нашем упуству.

Гладовање се по нашем начину почиње употребом једног благог пургатива или цревним купањем. На тај начин црева ће за један два сата бити комплетно очишћена од свих талоба, отрова и трулих фекалних остатака.

Затим три пута на дан узети по 100 грама дистилисане воде, хладне разуме се. Да би се она лакше подносила и да би имала бољи ефекат, њој треба додати по једну малу кашичицу рафинисаног сока било од лимуна, поморанџе, вишања, јабуке, малине, огрозда, неранџе, рибизла или јагода. Сок зато мора да буде рафиниран да не би у себи садржавао штетних талоба.

У нашим цревима има милиона и милиона штетних бактерија поред корисних. Интестинална купања нису довољна да очисте сав онај талог соли, трудежи и разних шкољивих наслага, који се годинама хвата на

унутрашњим зидовима црева, отежавајући им асимилациони рад. И огромни челични мотори, и снажне машинерије највећих димензија, па се чисте повремено; само је човек у својој небрижљивости прогласио да своја црева не треба никада да чисти, и ако су она са стомаком најглавнији мотор. У тој пашој заблуди лежи узрок многобројним страдањима.

Пошто се узме дистилисана вода, могу се повремено, неколико пута на дан узимати топли или хладни воћни сокови и нешто сировог воћа. Храна никаква и ни у којој количини. Чак ни млеко. Треба се одмарати у соби која је изложена сунцу и струји ваздуха. Купање тела и купање црева (иригације) вршити свакодневно. У воду за купање унети мало (једну кашичицу) тинктуре јода и око пола килограма морске соли. За људе који пате од артериосклерозе морску со треба заменити са пола литре раствореног угљендиоксида (1—2 сифона соде). Вода, пак, за интестинална купања треба да садржи на једну литру: 1 кашичицу соли, 1 кашичицу одеколоне, пола кашичице сапуна у праху и неколико капи тинктуре јода. За оне који болују од артериосклерозе со се и овде изоставља, а тинктура јода пење на 20 капи. Интестинална прања почињу са једном литром течности, благо и без снажне навале, а завршавају се постепено са 7—10 литара на дан.

И ако болест буде захтевала дуже cure гладовања, ипак се гладовање мора обуставити најдаље осмога дана. Дуже се не сме терати, а мање сме ако је болест нагло почела до попушта. Најмање гладовање мора да изнесе 2—3 дана. Када гладовање престане треба прећи на мале количине млечне хране, сутра дан по том, на исту храну комбиновану са нешто поврћа. Већ четврти дан може се прећи на редовне оброке. Треба ли наставити са гладовањем, то се може уредити тек после седмодневног одмора. На тај начин cure се гладовања могу да понављају 6—7 пута али увек са интервалама од 7—8 дана, а где је потреба и од десет дана.

Нарочито се ова интервална гладовања препоручују болесницима од артериосклерозе. Не мислимо овде да расправљамо да ли је висок притисак крви (хипертензија) дошао као последица или као узрок артериосклерозе. За нас је битно то, да се овај крвни притисак најлакше и најбрже може да скине дијеталним курама и интестиналним лаважима. Сви други лекови: јодни препарати, калцијумови, роданови и т. д. само могу да помогну овај начин лечења, али без њега су са врло малим ефектом.

За нас није важно, бар не на овом месту, да ли је артериосклероза таложење коластерина у зидовима крвних судова или декаденција ткива због сталне пресићености крви

уринском киселином. Све су то стручна и већином контраверзна питања. За нас су, као дијететичаре, важни крајњи резултати. Ја сам у Америци посматрао у низу година масу тешких артериосклеротичара, чији се крвни притисак пео до 300 поена по Пашону, и чији су крвни судови на рентгенској слици показивали искривљене и искривудане облике попут норвешке обале, па се ипак све то изгубило за пет до шест година савесног и упорног лечења дијеталним курама, рационалном исхраном и трајним интестиналним купањем.

У низу многобројних оболења постоји читаво серија лакших и тежих болести, која се може комплетно да излечи, ако се буде овако поступало као што је мало пре прописано.

Али још је важније од лечења болести њихова профилакса или рад на самозаштити од оболења.

Да би се човечији организам стално одржавао у потпуно исправном стању, да би избегао сва могућа оболења и сачувао дуговечан живот, здравље, свежину и младост, мора се упорно и стално овако поступати:

1.) У погледу рационалне исхране има да се строго придржава начела нове хемиске дијететике, како смо то раније изнели.

2.) Алкохол, кафа и дуван имају се прогнати из човечијег уживања јер су то отрови. Где они постоје у детоксинираном стању (т. ј. где им је одузет отров) могу се употребљавати и даље.

3.) Бео хлеб (кога треба забранити законом и из хигијенских и из економских разлога) као и све прерађевине од брашна не јести инакда. Место хлеба трошити двопек од црнога хлеба. Ко може да поднесе може и тај хлеб да замени куваном пшеницом без шећера (а са мало ораја) што је далеко корисније и храњивије.

4.) Непрекидно (бар 1 пут месечно или бар на два месеца) интестинално прање.

5.) Место грубог, штетног и тешко сварљивог уобичајеног поста (посан пасуљ, љувеч, сочиво и т. д.). Завести воћни пост. Најбоље петком, јер би се тако спојила једна хигијенска мера са религиозном навиком.

6.) У случају најмањих оболења предузети интервалне cure гладовања на бази воћних сокова.

7.) На два месеца једанпут узимати каломел, само тада обратити пажњу да се у организам не унесе нешто слано или кисело, јер се у том случају ствара опасан отров сулмат (со и жива).

Дејство је каломела не само тургативно него и бактериоцидно. Он у своме пролазу кроз црева уништи сву опасну микрофлору.

8.) Најстрожија и по могућству свакодневна нега тела у више хладнијој него топлој води.

9.) Ко је нежан и склон оболењима од стомака нека носи стално фланелски појас. Само ноге и стомак допуштено је да се утопљавају донекле. Друге делове тела — нипошто!

Овде није поменуто сунчање, собна и ваздушна гимнастика и шетње по шуми; јер то су основне хигијенске потребе, које имају само да надопуне овај низ мера које смо навели.

Задржаћемо се само на купању и дисању, јер се и у тим тако простим стварима грешни.

Школски лекари тврде да две трећине школске деце не умеју да правилно дишу. И ако ово тврђење изгледа чудновато, готово апсурдно, оно је на жалост тачно. Правилно дисање захтева да кисеоник из ваздуха, односно сам ваздух, прође у све делове плућа и ту изврши свој хемиски спој. Али како већина деце дишу само врховима плућа, јер нису навикли да дишу дубоко, то у највећи део плућа ваздух и не допире или недопире у довољној количини, те плућа закржљавају и стварају терен за све врсте плућних оболења.

Место некорисних знања у гимназији, којима се терети децији мозак, било би боље да се деца науче да правилно дишу. Сигурно ће то бити корисније него што ће научити да је краљица Клеопатра имала дугачак нос а Букефало, коњ Александра Међедонског велику белу пегу на десној бутини.

Са купањем ствар не стоји много боље. Проучавања познатих хигијеничара у том погледу, открила су прилично неутешну слику. Тако:

На 100 радника нађене су запушене поре због некупања код 85 лица

На 100 сељака због некупања код 94 лица
На 100 ђака због некупања код 68 лица
На 100 бољих грађана због нек. код 47 лица

Даља су проучавања код ђака показала, да од 100 ђака не перу зубе после ручка и вечере 86 а 48 ђака не перу их никако.

На крају овога заглавља хоћу да проговорим неколико речи о дијететици душе, задржавајући право да о њој говорим у једном од наредних чланака.

Не само са етичког и естетског гледишта, него чак и са гледишта опште заштите физичког здравља, душа човекова игра једну врло важну улогу.

Многобројне болести директно зависе од ње, а опште стање организма, његова младост и лепота невероватно су много подложни душевним расположењима. Зато се дијететици душе мора поклонити особита пажња. Дугим и правилним самоваспитањем човек се може навикнути да само у добрим и племенитим делима налази задовољства. У осталом за једног високо културног грађанина и не може, и не сме имати већег душевног уживања од уживања које у њима буди вршење добрих дела.

Душа човекова и цео његов нервни систем морају бити увек спокојни и без потреса. Тамо где су чести нервни потреси, нервни систем све више попушта, те и све животне функције све више постају ненормалне, јер су све оне зависне од вољних или невољних нервних покрета.

Док политички бурни догађаји затежу нервни систем, дотле вера, ма која то била, ако се само може да верује, или модерна вера културних људи спиритизам, утичу врло повољно за стишавање свих шкољивих страсти и за мирење са загробним животом.

Законодавство о оснивању и заштити градских парцеларских баштица („баштенских колонија“)

Чудном игром случаја објављен је, готово једновремено, у „Београдским општинским новинама“ (бр. 3. 1932 г.) чланак г. инж. Крстића о „баштенским колонијама“ и мој чланак у „Радничкој Заштити“ у Загребу (бр. 4.) о „вртићима (баштицама) парцелара“. И мени и госп. инж. Александру Крстићу дао је побуду пољски парцеларски („баштенски“) покрет, да пропагирамо код нас ову корисну социјалну установу. Ја сам чак према терминологији, одомаћеној у Пољској, прозвао „баштенске колоније“ баштице парцелара (ogorodki działkowe) колонистима дао сам име парцелара (działkowec према działka део земљишта, парцела), а саму идеју, покрет, назвао сам парцеларство. По мом је схватању парцеларство идеја, да се грађани удруже у циљу да би се у слободном времену бавили култивисањем цвећа, воћа и поврћа у баштицама ван вароши. Грађанин, који има такву баштицу, јесте парцелар, а колонија или башта парцелара јесте цео низ малих баштица груписан на ограђеном комплексу земљишта у једну лепу целину. Израз „баштенске колоније“, којег употребљава г. инж. Крстић, чини ми се да није најзгоднији, јер — у колико ми је познато — српскохрватски књижевни језик нигде не познаје творбе адјектива са наставком *енски*, а сем тога грађани се удружују само у једну а не више колонија. У свом чланку г. Крстић као практичан инжењер положио је тежиште на могућност оснивања парцеларских баштица у Београду и израдио је зато и потребне ситуационе планове, док сам ја као правник обрадио у мом чланку организацију и уређење парцеларских баштица као и користи од ових баштица у главном по принципима Луксенбуршког интернационалног савеза ових колонија. Г. инж. Крстић изнео је практично и начин, како би требало код оснивања оваквих колонија поступити код нас бар у почетку и очекује даљу иницијативу од Београдске општине. Госп. Крстић неоспорно има право и са становишта страног законодавства о овим баштицама, о којем дајем кратки преглед у овом напису, а и са становишта, да је парцеларство код нас једна слабо позната новина, за коју тек треба да се крче путеви.

Појединци код нас, који су путовали по Немачкој или Великој Британији, и који су из воза при уласку у тамошње велике вароши

видели нанизане као бисерне ђердане парцеларске баштице, из којих се између зеленила, поврћа и шаренили цвећа и процвалних воћака дижу разно оличени дрвени, бели, модри и плави дрвени ладњаци и кућице, причају до душе о лепотама „Weekendgärtchen“, али ретко коме пада на ум, да размишља, неби ли и периферије наших великих вароши могле да добију ове украсе. Ја сам пропагирајући парцеларски покрет у Загребу држао по чехословачком узору, да би иницијативу зато уз припомоћ општине, радничке коморе и институција социјалног осигурања требало да узме једно намештеничко удружење. У том сам циљу предложио пре пола године једном најстаријем загребачком хуманом и културном намештеничком удружењу, које издаје и свој друштвени лист, цео елаборат о могућности оснивања парцеларских баштица на задружној основи, али на разумевање нисам наишао. Редактор листа тога удружења вратио ми је елаборат с поруком, да га не може штампати, јер да он има више баштовански него социјално-здравствени значај. Чудно је, како код нас чак и људи, који претендују на то да су социјални радници, не могу да схвате социјално-здравствено значење ових баштица, у којима се чиновници и радници одмарају са својим породицама на свежем ваздуху и у лаганом и забавном раду. Зар нема не само естетско већ још и више социјално-здравствено и чисто утилитарно значење бављења од раног пролећа па до у јесен у овим баштицама, где се зелени трава, где се пењу биљке, поређане по дрвеним луковима и зидићима, где цвату воћке мирисним цватом, где цвеће цвета и где чесме прскају воду и расхлађују свежи ваздух? Рђаво искуство, којег сам имао, да код нас нажалост још нема разумевања за ову корисну социјалну установу, најбоље може да послужи у доказ, да је препорука г. инж. Крстића, да Општина београдска почне прва са оснивањем парцеларских баштица једини начин, да се наши великоварошани упознају са користима парцеларства или, како каже г. Крстић, баштенског покрета.

Да, иницијативу би требала да узме општина у нашој престоници, а даље, уверен сам, да би и сами наши великоварошани прионули уз ове баштице, јер оне доносе многостране и доказане користи.

Напомињем, да бисмо се приближили схватању Интернационалног савеза баштица парцелара, кад би прве наше баштице добиле за парцеларе грађане различитих занимања. Парцеларство је у корену и основи сасвим демократско. Парцеларске баштице прикуљају у начелу све друштвене класе, све синове једне земље. У истој колонији може да ради један крај другог, управник и служитељ, директор и намештеник предузећа, занатлија и његов помоћник, пуковник и подофицир. У том је и друштвено-васпитно значење ових колонија, да између парцелара исчезавају сталешке разлике и да они сачињавају једну нарочиту друштвену врсту, која разуме друштвене потребе.

Да је општина у великој вароши позвана у првом реду, да унапређује парцеларство доказују досада донета законодавства о парцеларским баштицама у Немачкој, Аустрији и Великој Британији. У Немачкој и Аустрији још за време рата из чисто апровизационих разлога у разним законима расути правни прописи заштићивали су парцеларске баштице. Иза рата донеле су Немачка 31 јуна 1919 и Аустрија 17 маја 1924 специјалне законе о парцеларским баштицама, адаптиравши на промењене прилике своје ратне прописе о парцеларским баштицама, код којих су покрај економских разлога почели да заузимају све важније место и разлози чисто од васпитних и социјално-здравствених. Одмах иза Аустрије доноси 1925 и Велика Британија посебан закон о овим баштицама т. зв. „Аллотментс акт“. Велика Британија иза Немачке има највише парцелара (1,200.000 : 1,400.000). Г. илж. Крстић није био упознат сигурно са подацима Луксенбуршког интернационалног савеза баштица парцелара кад је написао да у Енглеској нема много „баштенских колонија. Насупрот у Великој Британији уз покрет за изградњу градова у зеленилу (garden cities) постоји снажан и антохтон парцеларски покрет. У Француској је размерно мало парцеларских колонија (броји интернационално организоване тек 400.000 парцелара) и многи браниоци парцеларства доказују, да Француска заостаје у парцеларству зато, што нема посебног закона о овим баштицама.

Погледајмо мало поменуто законодавства, најпре колико се тичу задаћа општина. У Великој Британији при изради регулаторних основа дужне су варошке општине да значе одговарајуће просторе за колоније парцелара. Претставници парцелара овлашћени су да учествују код тога посла. Свака регулаторска основа предлаже се у Великој Британији на одобрење Министарству народнога здравља и управо ту је енглески закон заштити парцеларства, јер су варошке општине код предлагања основа на одобрење дужне да дају писмене изјаве да су изашле на сусрет свима оправданим захтевима парцелара.

Овакве законске одредбе не познаје немачко и аустријско законодавство о парцеларским баштицама, али је иста мисао ушла у нацрт новог пруског закона о изградњи градова.

У Великој се Британији и за будуће парцеларске баштице имају осигурати земљишта довољне величине. Та земљишта могу се употребити у друге сврхе само онда, ако се на други начин могу да задовоље потребе колонија.

Израда задатака колоније позерава се у великим немачким варошима специјалним надлештвима. Код тих надлештава као и код виших управних власти конзултују се нарочите комисије, које сачињавају парцелари.

У немачкој Аустрији постоје исто тако посебна надлештва по питањима парцеларских баштица. У граду Бечу постоји још једна стална окружна комисија за послове ових баштица. Ту комисију сачињавају претставник грађевног уреда, претставник парцелара и један градски чиновник, у чији делокруг спадају парцеларске баштице. Ова комисија брине се за одржање баштица и за њихово унапређење.

И у Великој Британији установљене су за питање парцеларских баштица специјалне комисије, али само у местима, где има више од 400 парцелара. У ове комисије не могу ући општински одборници, већ само парцелари, који имају довољно искуства у администрацији и управи парцеларских баштица. Ово је су важне задаће општина код парцеларства, а сада да видимо остале правне прописе о парцеларским баштицама.

Закон немачке државе без сумње највише фаворизује оснивање баштица парцелара. По немачким правним прописима закуп земљишта за баштице, без нарочитих и важних разлога, уопште се не може да откаже. У вези с тим спорове између закупаца и колонија — парцелара решавају управне власти. Закон не наводи таксативно, какви нарочити и важни разлози овлашћују закупаца, да откаже уговор. Међутим у том погледу у Немачкој досада није дошло до тешкоћа. Пракса признаје ове разлоге као ваљане, да се откаже уговор о закупу земљишта: градња, уређење улица, уређење завода за општу корист, затим неиспуњавање уговора о закупу са стране колоније. Аустријско право набраја екземплифкативно разлоге за отказ земљишта и при том, разуме се, не искључује могућност, да се закуп земљишта откаже и из других у закону не предвиђених разлога. Нарочито је разлог по аустријском праву за отказ уговора, ако колонија не плаћа тачно закупнине и ако не пристаје на оправдано по вишење закупнине.

Спорно питање, да ли се земљиште колонији може да откаже у циљу да се на том истом месту уреди игралиште, дакле евентуални спор између парцеларства и спорта, ре-

шен је у аустријском закону у корист спорта, у колико је на земљишту раније било игралиште.

По енглеском праву уговор о закупу земљишта за парцеларске баштице сопственик у начелу такође не може једнострано да откаже. Међутим тај је општи принцип пробушен са толиким бројем изузетних разлога, да се у Великој Британији стварно и не може говорити о неком ограничењу отказа.

Спорове о закупу земљишта за колоније решавају у Великој Британији редовни судови. У Немачкој, како смо већ рекли, решавају те спорове управне власти с правом жалбе на вишу управну власт. Споразумно могу да их решавају и судови добрих људи. У Аустрији, уговор о закупу земљишта отказује се само судским путем, и то крајем године закупа. Отказ треба учинити 6 месеци унапред. Уговор о закупу земљишта, које ће се употребити за градилиште, може се споразумно отказати три месеца унапред.

Питање накнаде по истеку закупног односа регулише енглеско право, једнако као немачки цивилни кодекс. Наиме иза добивеног отказа гре жетве може закупник тражити накнаду у висини веројатног приноса. Тада проценилац решава спор о отштети и установљује износ накнаде. Накнада која није исплаћена по установљењу у року од 14 дана, може се наплатити и ексекутивним путем.

Висина се закупнине по енглеском праву установљује слободном погодбом. По праву немачке државе максималну закупнину установљују управне власти према месним приликама и према плодности гла. Пре но што се максимализује закупнина за баштице дужне су немачке управне власти, да саслушају стручњаке и претставнике парцелара.

Право аустријско установљује висину закупнине према вредности земљишта, али тако, да је закупнина пропорционална целокупном земљишту, од којег се један део одваја за баштице парцелара.

Аустријско право има и ову добру одредбу, да се свако земљиште, које се налази у близини вароши или индустријског центра, а не искоришћује се у агрикултурне или друге које сврхе, има да да под закуп колонији парцелара. У случају противљења издаје се колонији земљиште под закуп принудно. У том случају износ закупнине одређују управне власти. Жалба против тога изјављује се Министарству пољопривреде.

Немачко право предвиђа такођер принудно издавање земљишта под закуп, у колико се потребама колоније не може удовољити на други начин. Постоје ипак ограничења, с којима су заштићени приватни интереси.

Немачко право за разлику од аустријског не познаје сужавање принудног издавања под закуп само на земљишта, која се налазе у близини великих вароши и индустријских

центра. У Немачкој се може свако земљиште издати принудно под закуп колонији парцелара. Принудни се уговор о закупу земљишта за баштице закључује у Немачкој обично на 10 година. По истеку тога рока принудни уговорни однос може да се и продужи.

По немачком и аустријском праву у некојим ретким случајевима може се принудни уговор о закупу земљишта да попуни и измени и пре истека уговорног времена.

У Великој Британији сопственик може да уклони са свога земљишта колонију, кад земљиште определи у здравствене сврхе. У таквом случају важи шестомесечни отказни рок. Отказ, међутим не може да се учини у времену, кад се ради у баштицама. Код издавања земљишта под закуп енглеско право даје спорту првенство.

Енглеско право регулише и питање колико треба да је велико земљиште определено за парцеларске циљеве. Општински одбори енглеске вароши, које броје више од 10.000 становника, дужни су да узму од сопственика под закуп земљишта за колонију. Поједине парцеле на закупљеном земљишту не смеју бити веће од 500 м². Да бисмо разумели ове прописе о узимању под закуп земљишта за колонију, потребно је да знамо, да је у Великој Британији нао стар и укорењена самоуправа, ипак везана мноштвом прецизно израђених права. Преко оквира тих права не може се ићи. Тако у Великој Британији ниједна општина нема права, да купи земљиште за своје будуће циљеве, што знатно отежава комуналну политику. За будуће сврхе енглеске општине само узимају земљишта под закуп. У Немачкој и Аустрији на супрот општине принципјелно могу да извршују ове задатке, које држава није изриком придржала за се. Због оне разлике, чини нам се, да закон Велике Британије наслања више на општине унапређење парцеларства. У том погледу врши и енглеска држава строжији надзор над општинама. Министар пољопривреде кад утврди да су извесне општине занемариле баштице, овлаштен је, да код њих постави посебне комесаре за парцеларске баштице.

Ипак, кад у целини упоредимо немачко са енглеским правом парцеларских баштица, онда видимо, да немачко право заштићује више парцеларство. Исто тако и немачко-аустријско право.

Овај збијени преглед страних кодификација о парцеларским колонијама с нарочитим обзиром на улогу општине при том дао сам, да би се видела и важност и корист од ових колонија и да би препоручио лепо пројектовани пројекат г. инж. Александра Крстића у „Београдским општинским новинама”, по којем би Општина града Београда уз незнатне инвестиционе трошкове требала да буде код нас први пионир изградње ових корисних и врло социјалних установа.

Прилози за историју Београда

Мирослав Голубовић

Fragmenta tragoediae belli

— Роман, који је награђен I наградом (са 10.000 дина.) на конкурс у Општини града Београда за најбоље дело из одбране Београда —

(Наставак)

Немац их погледа, добаци им цигарете и продужи.

Кад је он отишао, четници су цео дан псовали све најмилије ономе болничару, кад год је прошао крај њихових постеља.

Поред жука и патњи које нам задају ране, трпимо и оскудицу у води.

Сви су водоводи бомбардовањем полупани; воду нам доносе из Саве у тако малој количини да нема довољно ни за пиће, а камоли за прање. Моје руке, лице и коса још су улепљени од окореле крви.

* * *

Осећам се врло рђаво. Болони су страшни. Несрећан сам због изгубљене ноге. Тешко ми је и помислити да сам сада човек само са једном ногом, и то у доба најлепше младости.

Пре једнога дана био сам здрав и чио, могао сам да потрчим, да поиграм, био сам за све.

А сада?

Сада је све то неповратно изгубљено.

Најтеже ми је кад помислим на сусрет са родитељима. Мајка ће за који час доћи да ме види. Свакако да је већ чула да сам рањен; можда ме већ тражи по павиљонима.

А отац?... Како ћу њему у очи да погледам?... Како ћу његов бол да издржим? Ова мисао ме доводи у такво очајање, да сада жалим што нисам остао и ја у рушевинама затрпан.

Почињем да плачем. Покрио сам главу ћебетом и пустио срцу на вољу.

Мислим да ће ми, када се добро исплачем, бити лакше.

Тешко је то остати без ноге, а још теже такав се показати родитељима.

Зато одлучим, ако родитељи не сазнају шта је са мном, да им се не јавим.

* * *

На вратима наше собе појави се моја мајка.

Кад је угледала параване и носила са мртвацима, стаде као укопана.

Окренем главу у страну, а сузе ми навру на очи.

— Кога тражиш, мајко? — упита је болничар.

— Сина — одговара она.

— Како се зове?

Она се устеже да говори. Зна да сам четник и да то мора да крије.

— Млад је он, још је дете. Рањен је у ногу. Рекоше ми његови другови . . .

— Овде су само тешки рањеници. Иди у друге собе, па га потражи, мајко — упућује је болничар.

— Његови ми другови рекоше да је рањен донет овамо у ову собу, у собу број десет — уверава га она.

— Кажем ти, овде су само тешки рањеници. Напоследку . . . зађи од кревета до кревета и прегледај рањенике.

Сирота моја мајка!

Посрће и тетура се од постеље до постеље; пажљиво загледа сваког рањеника. Дошла је до мога кревета. Стаје . . . окреће главу . . . не може да гледа у моје лице, избличено окорелим мрљама крви . . . Није ме познала . . .

— Нема га — каза тужно болничарима, па се упути вратима.

— Иди, мајко, потражи га по другим собама.

— Била сам, децо. У другим собама има његових другова, али њега нема.

— Можда је умро? Рањеници умиру сваког часа, — рече јој неко.

На ове речи она посрну; болничар је придржа и изведе напоље.

Срце ми се стегло, а сузе лију. Јадна моја мајко, колико сам ти јада задао!

После кратког времена, она се опет појави на нашим вратима. Дрхтавим гласом поче да моли болничаре:

— Децо, помозите ми да нађем сина.

— Јеси ли обишла све павиљоне, мајко? — пита је болничар.

— Јесам. Све сам собе обишла. Његови другови рекоше ми да је рањен. — Па, да. То сам већ чула. Само не знам како је рањен и где је сад. Једни ми тврде да је рањен у ногу; други да је умро на путу за болницу, а неки тврде да је донет у ову собу, у собу број десет. Била сам и у мртвачници, — на-

ставља она плачући, — све сам мртве прегледала не бих ли међу њима последњи пут видела своје дете. Али га ни тамо нема. Можда је већ закопан — зачука она болно.

Не могу више да издржим. Срце ми се цепа, сузе лију. Хоћу да полудим!

— Мајко... мајко!... Ево ме, мајко!... И бризем у плач.

Она се трже. Унезверено поче да гледа по соби. Затим управи поглед на моју постелу.

Несигурним кораком пође — па стаде... Као избезумљена, поче да буљи у моје лице, окорело од крви, по коме се улепила дуга, разбарушена коса.

Не познаје ме... Љуља се... као да јој је сусрет са мојим лицем одузео сву снагу и разум. Превлачи руком преко чела, таре га, као да хоће да разгони збрку, која је наступила у њеном мозгу. Она је већ видела ово крваво и улепљено лице. Згрозила се од њега и окренула главу... Па сада не зна, не верује да сам то ја, њен син... Мучи се да покрене укочено тело... Хвата се за кревет... Прилази са страхом...

— Мајко!... — јекнем кроз плач.

— Сине!... — узвикну она разрогачених очију; а руком грчевито стеже доњу вилицу.

Смакнем покривач са груди. Она брзо клече крај мога кревета.

Руке јој дршћу... Тапка по покривачу... Ја га притежем... Сва дршће, тресе се и бунца као у грозници... Онда се нагло подиже... Наже се над мене и поче ме тешити:

— Буди ми јунак, сине мој, немој плакати... Види, овде има још рањеника, па ни један не плаче. Хајде... хајде... не плачи. Дај да мајка пољуби свога јунака!

Гушим се од плача. Сузе лију ли лију. Хтео бих да је загрлим, пољубим, да је замолим за опроштај и да јој кажем да тек сада осећам њен бол, који раније нисам могао и нисам хтео да разумем.

Тежак ми је сусрет са мајком.

Знам да сам крив што је нисам послушао, кад ме је одвраћала од рата и предочавала ми све несреће, које могу да ме снају.

Говорила ми је да сам још млад, да је довољно што гине старији брат, да није потребна и моја жртва: да погинем. Или, још горе, — да останем слеп, без ноге или руке. Онда сам мислио да ми није пријатељ што ме одвраћа да извршим дужност према отаџбини.

А сада? Сада се најцрње њене слутње испуниле. Сада је непослушни син раскинуо мајчино срце.

Своју сам ногу већ прежалио.

Не плачем више за њом.

Свестан сам да је тако морало бити.

Тешко ми је због родитеља. Тешко ми је да ме они виде без ноге. Да ме до последњег часа гледају на штакама, поткресаног

као какву младу биљку коју су незграпни пролазници закачили и сломили.

Зато ја плачем.

— Доста... доста, сине мој! Не плачи. Мајка је твоја крај тебе. И отац је ту. Напољу. Чека...

Ове ме речи још више потресосе.

Још ми је теже.

Отац је ту... напољу... чека... још је љут, што сам премлад отишао у рат. Држи срце до краја. Неће да уђе да ме види, већ чека да му мајка јави како ми је.

— Како ти је, сине, реци мајци?

Лице ми се згрчило од бола, а вилице стегле. Не могу ни речи да изговорим. Ухватим руком покривач и збацам га са себе.

— Ето... види... мајко...

Пред мајком се указа синовљев труп без ноге.

У том је часу она морала осетити како се тле измиче испод њених ногу. Болничар је придржа. Она се ухвати за лице и поче га грчевито стезати.

— Оно чега сам се највише плашила — промуца она. Затим се брзо прибра, као да се нечем досетила, обриса сузе, саже се, пољуби ме и рече:

— Не плачи, сине мој, има и горе... Идем да кажем и оцу...

Јуначно срце мајчино савладало је бол који га је кидао.

Мој стари отац, чим је чуо да сам остао без ноге, утрча у собу, стаде крај мога кревета и поче да јеца.

— Сине... Сине мој... Како ти је?

— Опрости, оче — одговорих му кроз плач.

— Добро, добро, сине, не плачи! Ти си ми био прави јунак! Отац се с тобом поноси... Приђе ми, пољуби ме и оде јецајући.

Од силног узбуђења, целог дана сам се тресао у грозници.

* * *

У постељу до мене донели су тринаестопуковца без десне ноге.

Још је у наркотичном стању. Запомаже очајно. Хукће. Дубоко удише ваздух, па га избације. Мљавца устима. Отвара очи које се саме склапају.

Болничар га буди.

— Хајде, хајде, пробуди се — виче болничар, ударајући га мокром крпом по лицу.

— Јао... мајко... моја... — јечи он болно.

Затим поче да моли од болничара воде. Грчевито се хвата за груди и хукће:

— Воде... воде... дајте ми само кап воде...

Болничар му мокром крпом трља лице.

— Јао, мајко, што ме роди! — преклиње мајку. — Ту... ту... — показује, хватајући се руком за груди.

Болничар, који га чува, није приметно да је завукао руку под ћебе. Иако још упола

опијен, напицао је остатак ноге. Осетио је да нема ноге до самог кука и болно јавнуо:
— Јао... моја нога...

Хлороформ га мучи, пара му груди. Завој стеже остатак ноге. Тешко му је. Толико, да кида завој са ноге.

Кршан је као планина. Таман као земља. Очне дупље усахиуле, као да у њима никад нису биле очи, а сузе квасе самртничко лице.

Тешке су његове сузе, тешке као огромне стене. Једна за другом излазе из очних дупља, праћене тешким уздасима. Плакује неког — другопозивац је — жену и децу.

Несрећник, отворио је очи.

Из дупља линуше сузе као поточићи. Подиже главу. Тамно лице поче се развлачити, а очи се зажарише неким чудним сјајем. По лицу му се осула радост, а гуши се у плачу. Рукама глади површину покривача, грли га, стеже и тена: — „Бабова деца, соколићи моји... слушајте нају... Бабо се више неће вратити..." Отворене шаке креће по ваздуху, као да милује њихове главице.

Одједном му се лице згрчи. Усне почеше да се помичу као да тихо шапћу молитву за спас оних који остају.

И док болничар пали свећу изнад његове главе, из очних дупља несрећног баба спуштају се тешко, споро последње сузе... две сузе за два малишана који се сада играју у шљивику, хватају лептире и питају нају кад ће бабо да им дође.

На Торлаку се бије отсудна битка.

Болнички зидови дршћу. Експлозије допиру и до нас. Многи рањеници леже без свести, па ипак се при сваком потресу трзају. Они им сатиру и ниште остатак живота.

Тела се комешају. За сваки потрес по један трзај, по један мукли и тешки јавк.

Нови рањеници пристижу у масама.

Дознао сам од болничара да се на Торлаку врши напад за нападом. То није тешко ни погодити. Борба се лепо чује — нарочито ноћу. То се види и по рањеницима. Међу Немцима има и наших тринаестопуковаца. То доказује да се воде огорчене борбе, да се врше противнапади и са једне и са друге стране.

Болничари праве распоред.

Француза и још неке однеше некуда. На њихова места донели нове рањенике, Немце, Србе и Швабе.

Соба је већ препуна.

На постељу тринаестопуковца донеше једног младог Немца без руке. Он гуња и стално спомине „Дорлаг“.

На другој постељи, преко од мене, смештен је други Немац, онег без руке, а у сами угао собе Шваба кога је коњ ударио у трбух.

Овоме несрећнику није било суђено да га рани у борби; треснула га рага командирова ногом у трбух и разбила му утробу. Његова кукињава бунила је целу собу. Више јавче и запомаже него најтежи рањеници.

А њих стално доносе.

Болница препуна, ни једног празног кревета.

Рањенике, који су на крају живота, скидају са постеља и носе у мртвачницу, да тамо умру.

Не може да се чека на њихову смрт... потребне су постеље.

Страшно!...

Немоћно посматрамо... Многи рањеници још показују знаке живота, кад их болничари трпају на носила и односе у мртвачницу.

Шта да раде друго, куда ће са новим рањеницима, који стално пристижу са Торлака?...

Наша се соба претворила у право ратиште.

Многи су рањеници у агонији. Многи су још под утиском борбе. Бунцају, вичу, псују и млатарају рукама. Неки командују својим десетинама... водовима...

— Напред!... Ура-а-а! — разлежу се суманути узвици богаља, који су још под утисцима борбених страхаота.

Зидови још увек дршћу од експлозија, иако оне долазе са Торлака. Драже помућене мозгове и потстичу ове измрцварене људе на све већи бес.

— Напред!... Ура-а-а! — разлежу се измучени гласови и прелазе у тешке јавке и псовке.

— Десетина — пали!... — виче неки каплар из средњег реда. Млатара рукама и копрца се, док не падне са постеље.

— Мора да се отступи... нема муниције — стење неки глас из десног угла собе.

Један десетопуковац са расцопаном лобањом подражава гранату како експлодује, затим се трза, грчи и јавче. Она му је и дошла главе.

У десном углу собе лежи каплар, по имену Сава. У непрекидном бунилу као да излази на рапорт; тражи отсуство, да види жену и децу. Прети командиру да ће га тужити команданту. Продаје вруће тајине по три гроша комад, затим болно јавкне, опсује нешто и почне да певуши.

Кад га болничар упита:

— Како си, Саво? — он се безизразно смеје.

— Шта ће ти отсуство, Саво? — он онда ступа у разговор.

— Берба је — објашњава, мрмљајући — грожђе треба да се бере!... Нисам видео жену и децу... одавно нисам...

И тако се нижу слогови све теже и теже

везани, док му се говор не претвори у тешко и мукло стењање.

Цела је соба у бунилу.

Сваки бунца на свој начин.

Кад експлозија затресе болничке зидове, рањеници се тргну, повредне ране, и као под командом собом одјекне:

— Јао-о-о... мајко моја!... Онда се привремено све утиша и опет настане бунцање.

Овако нам дани пролазе.

Човеку се цела мозак, слушајући ове људе како се у самртним мукама боре, врше јурише, бацају бомбе, певају и псују.

А када их борба и командовање умори, болно јече и стењу...

* * *

Има ли што страшније!...

У постељама леже измрцварени људи без свести. То више нису људи који су доскора били способни за живот, кретали се и мислили.

Усијано гвожђе раскидало је њихова тела, страховите борбе, бол раскиданог тела и бол за кућом и укућанима — помутили су им свест.

Зар каплар Сава не личи на све, само не на човека, са своје пола главе?... А говори и мисли!... У дубини свести јавља му се кућа; тражи отсуство, да види жену и децу. Продаје тајине по три гроша комад, да би, — свакако — два уштедео и њима послао.

Мали тринаестогодишњи дечко, коме тело не мери ни тридесет килограма, на коме нема места ни за једанаест убода иглом!... А камоли за једанаест шрапнелских зрна!

Циганин без ноге кога чека просјачки штап...

Немац без руке, ја без ноге, или Шваба са размрцканим трбухом, који урличе од бола због искиданих црева...

Па шта смо ми!...

Људи!... Или нешто што само личи на људе...

Да, некад смо били људи, док нас људи нису засули пљуском гвожђа и унаказили.

* * *

Прошао је још један мучан дан патње и бола.

Данас их је много помрло...

Ако и ноћас буде исто тађо, наша ће соба постићи рекорд у умирању. За ова три дана кроз нашу собу продефиловало је и отпремљено у мртвачницу најмање триста људи!

Соба има тридесет постеља; у току дана и току ноћи празни се и пуни неколико пута. Сталних пацијената има свега нас пет, а остали су пролазни. Доносе их тек реда ради; унесу и после неколико минута изнесу.

Неки умиру још под наркозом. И не пробуде се. Неке и не осетимо кад склопе очи, као у лепом сну. Неки умиру са пуним очима

суза, проклињући судбину што је смрт тако рано дошла. А неки, уз страшне крикове и муке, као да су они ти који су Човечанству тако неопростиво згрешили...

У средини собе шкиљи лампа и баца црвенкасту светлост, па даје свему ужасан, тајанствен изглед. Соба као да личи на огромну пећину, по којој се мичу сенке болничара у белим мантилима, надносе над рањенике као авети, палећи самртне свеће изнад њихових глава. А свеће жалосно трепере, као да плачу, као да се буне против оволике насилне смрти.

Дуга носила лелулају се у овој језивој полутами између две беле приказе, а у њима, у чаршаве увијено, хладно људско месо, из кога је изгнан живот, који се више не враћа!

Кад се некоме отргне јачи крик, осакаћени удови се комешају, јаучу и дозивају; тешко стењање и ропци преносе се од једног до другог...

Тако једни друге буде из сна, док јауци и јечање не захвате целу собу и од ње не начине пакао, у коме је и по Светоме Писму предвиђен „плач и шкргут зуба!“

По овом јаду и несрећи тумарају милосрдне сестре са шприцевима у рукама.

Њихове витке, беле сенке тихо промићу од постеље до постеље, забадајући игле и дајући инјекције у гомиле меса, у којима се комеша и ради само још неколико живаца.

* * *

Крај једне постеље у средњем реду разазнајем две сенке болничара.

Стари болничар и млади рекрут чепркају нешто око рањеника и разговарају.

— Привићи ћеш се, синовче, — намештајући свећу изнад самртничке главе, уверава стари болничар рекрута коме је све ово страшно и гадно.

— Тек три месеца како сам војник, како сам дошао од куће и родитеља; три месеца, чича, како пиљим у самртнике, у уста из којих одлази живот... И осећам као да се у мени нешто преокренуло... Досада сам још некако подносио, али ово неколико дана... Па, ти знаш, чича, колико смо њих нас двојица унели и изнели из ове собе!

— Таква нам је служба синовче! — одговара старац, креше жижицу и пали свећу, која поче да пуцкара, као да одаје почаст самртнику.

— Знаш, знаш, чича. Али не могу, не могу даље... да слушам како...

— М-м-м-м...! — Јао, мајко моја!...

Рекрут подиже руку и показа постељу са које се чуо јаук.

— Ето... то!

— Угаси свећу, синовче, — учи га чича. — Извади томе тамо јастук испод главе.

— И... после... ове моје руке... Види их, чича, — као да заудару на крв. По цео дан хватам за врућа, крвава тела или за хладне и

укочене лешеве. Ако се прихватим хлеба, — наставља младић са гађењем, а влажним прстима гаси свећу, — он ми се враћа из једњака; ако пијем каву, изгледа ми црвена и морише на крв...

Баш тада поче мукло и тешко да дозива каплар Сава:

— Стрина, о стрина!... Дајде деци мало грођа... Ево врућ тајин... три гроша...

Па настави певушећи:

— Ра ра ра!... М м м м!... Јао, мај-ко мо-ја!...

— Чујеш!... Чујеш ли, чича!

— Рат је то, синовче!... Није шала! — Ја сам на оваке ствари навикао... А ти — ти си још дете...

То што преживљује тај млади сељак, који се тек тих дана одвојио од куће и милоште, прва је трагедија у његову животу.

Не може да издржи међу овим рујинама од људи. У овим тешким часовима, својим кратким једноставним мислима казао је истину, праву истину коју осећа у њему Човек. А стари болничар све ове страхоте рата прима као сасвим природне; без осећања и хладно врши свој посао као строј, а не као човек од крви и меса.

— Зар ти можеш... то... зар не осећаш?... — пита га рекрут.

— Е... — уздахну старац, као да се буди у њему нешто затрпано. Тај уздах као да олакшава бол, који и њега тишти.

— И мени је тешко, синовче... Много!... Али ја то некако подносим. Него... хајде, остави то, па скини покривач. — Увиј га у чаршав. Ја одох по носила.

— Чича! — прошапута младић поверљиво.

— Шта је, брате?...

— Хоћу да бежим, — тихо и плашљиво ће рекрут, обазирјући се лево и десно, да га ко не чује.

— Е, а куда?...

— Не знам... да бежим...

— Јесте! Бежи... бежи, дијете!...

Прекиде их крик и крклање, које се чу као да се нешто крши.

Још један мукли крик и све се утиша.

— И овај умире?...

— И тај је већ готов...

* * *

Дан нам је тежи од ноћи.

Дању посматрамо шта се дешава у нашој соби.

Гледамо како рањеници умиру.

Сваки је од нас у оваквим тренутцима велика кукавица. Све нам се чини да је дошао ред на нас.

Посматрамо болничаре како износе мртваца, а на њихова места доносе нове рањенике, који непрестано пристижу. На нас нарочи-

то утичу паравани, којима се ограђују самртници.

Чим болничари уклоне параван од једног кревета и њиме заклоне други, рањеници се комешају и мрште.

Туним погледом посматрамо болничаре како мртваца незграпно међу у носила и износе.

Рањеник, до чијег кревета умире његов друг, види кроз параван свећу како гори, узнемири се и раздражи. Све му се чини да и сам полако умире са својим другом. Од страха окреће главу и јауче.

Ноћ пролази брже и лакше.

Рањеници, уморни од болова и мука, и својих и туђих. Чују се само пригушено стењање рањеника, понеки самртнички ронац и тихи кораци болничара кад се крећу по соби.

Они раде ноћу као и дању.

Износе мртве, примају нове рањенике и уносе у собу, износе и уносе судове и оно нешто хране.

За њих нема одмора.

Раде са пуно пожртвовања, улажући сав труд да друговима са фронта помогну и оправдају свој позив болничара.

* * *

Имање мога оца је у предграђу Београда. Свакога јутра болничким аутомобилом одлази на наше имање лекар Американца и узима млеко за рањенике.

То је једина храна коју добијамо.

Док мој стари отац мери млеко и предаје га Американцу, моја мајка спреми пуну корпу јела за мене.

Стално добијем пржено пиле, литар млека, по неколико барених јаја, хлеба и литар воде.

Иако и сам добро једем, ипак већи део хране делим рањеницима који леже у мојој близини.

Немац до мене, с леве стране, гледа ме разрогаченим очима, пружа руку и виче:

— Камерада, камерада!

Гледам овог несрећника и видим како очима прождире јело са мога стола. Одвојим комад пилетине, јаје и парче хлеба и дам Немцу.

Он прима са погледом пуним захвалности. Немац је збунио мене, а ја њега.

Он зна да сам ја Србин, његов непријатељ, па ме ипак зове камерадом, и тражи да једе.

Ја исто тако знам да је он Немац, мој непријатељ, па му ипак са задовољством пружам комад хлеба. Али њега је мој поступак више збунио. Зато ме је онако чудно и погледао.

Отада постадосмо нас двојица прави „камеради“.

Боже мој, како је то чудно! Још пре неки

дан стојали смо на бојишту прса у прса, старали смо се да један другога убијемо, да један другог заријемо нож у срце, да један другог што пре онаказимо и осакатимо.

Гађали смо један другога и убијали, као да нам је то био једини животни позив. Никакви човечни обзирни нису тада постојали. Некој вишој сили као да је било потребно да у нама убије сва хришћанска осећања, остављајући само нагонску борбу за сопствени живот.

А сада?... Све се променило.

Патња нас је сакупила под своје окриље. Сви смо ми бедници, покуљени из свих крајева света, одвојени од кућа и од посла, осуђени на муке и смрт.

Човечност се вратила.

Вратило се осећање сажаљења, узајамног саосећања за заједничке болове и несреће. Патња је избрисала мржњу усађивану патриотским проповедима. Повезала је, зближила и сродила до јуче непознате и завађене људе.

Не постоји више фронт и мржња ових са ове према онима са оне стране.

Спремни смо да један другога загрлимо, да један другог помогнемо.

Када немачког или нашег рањеника растржу болсви, ми бисмо хтели да им помогнемо, дозивамо болничаре, лекаре... Мрштим се или бледимо, као да нас боли. Чудна је то кућа болница... У њој ишчезава свака мржња и непријатељство...

Заједничка патња је победила. Уништила је дејство лажног васпитања.

Читава провалија између прошлости и садашњости. Избрисано је све оно немогуће, нелогично у нама. Не познајемо више сами себе.

Срљали смо у смрт као гневом заслепљене звери. Јуришали смо, бацали бомбе, мрцварили друге и себе, убијали се узајамно на најсвирепије начине.

Све у лажној вери да смо велики јунаци, достојни синови своје земље. И за све то дивљаштво били смо награђивани, одликовани и хваљени.

Пред сваким јуришем дрхтали смо од страха, тачно упознати са надмоћношћу непријатеља. А да нас не прогоне на јуриш, зар бисмо сами икада кренули!...

Ипак — кадгод се командовао напад, као опијени раздражено смо јурили и урлали, нападали, убијали, бранили се.

Покаткад и без потребе, гасили смо животе оних тамо преко.

Са задовољством смо се церили и прсили, као да смо чинили најпохвалније подвиге.

Проблем мржње човека према човеку, кад му наметну улогу војника и борца, може се решити само овде, у овој соби смрти.

Кад се човек расхлади и среди, дође к себи и буде способан да као човек посматра последнице човечјег чина; кад види ова трупла,

ове остатке од људи, схватиће колики је злочин начинила и колико скривила човечанству лажна култура двадесетог века!

* * *

Гумена колица на четири точка, натоварена лекарским инструментима, завојима и разним лекаријама, возе од кревета до кревета, иза лекара, милосрдне сестре и болничари.

Ми им се не радујемо.

Стрепимо кад их угледамо.

И ја степим, али ретко јаучем. Мора да буде страشان бол који би ме натерао на јаукање.

Али данас, данас ме обузео страх и сав дршћем. Хладан ме зној облива, а језа подумима. Све ми смета.

Рањеници вичу, запомажу и стењу. Завоји се скидају, раде пинцете, маказе, тинтуре, газе, завоји. Кад колица крену даље, рањеник одахне, као да му се неки терет скинуо са душе.

Они који су на реду, мрште се и спремају на јаукање. Још им лекар није ни пришао, а они преклињу и моле.

И тако редом...

Ова колица постадоше страх и трепет за нас рањенике. Чим се она појаве, сви се узнемире и јаучу. Код многих је ово јаукање прорачунато. Ако ћуте, лекар ради брже и онда више боли. Ако јаучу, онда се око њих ради пажљивије, са више обзира и сажаљења.

Ово нарочито чини Циганин без ноге и онај тринаестогодишњи дечак. Они леже у десном крају собе. Чим угледају колица, отпочну са јаукањем. Што се колица више ближе њиховом кревету, они све више јаучу и узбуне целу собу.

Моја рана много гноји.

Крв и гној прибили су кроз завоје. Маље се улепиле и окореле, јер нису обријане пре операције. Завој се претворио у тврду навлаку и изгледа као натакнута шубара. Фластери се упили у месо и држе завоје, да се ни силом не могу скинути.

Овог лекара први пут видим. Изгледа да је из неког другог одељења. Страшно грубо превија. Прстима ми кида фластере, неће да их претходно натопи етром. Хоће од бола очи да ми излете из дупље... Гризем усне до крви.

— Господине докторе, поквасите фластере! — простењах мучно.

Он ме погледа, али настави рад.

Са осмехом на устима поче нешто да прича лепој Американки, која му кокетно одговара и помаже у послу. Обема рукама ухвати завој и снажно га здера са раскиданог патрљка, као обућу са здраве ноге.

Рикнух као бесна звер. Снага ме издале, тело задрхта. Дах се заустави, обамрех.

Рана ми пуна гноја. Дрен, кроз који излази гној, запушен је.

Сад ми снажно стеже патрљак и цеди гној. Без икаквог обзира, без труни сажаљења за човека који му је у рукама, немилосрдно стеже остатак ноге, као мокро рубље, из кога хоће да исцеди и последњу кап воде.

Поновни бол ме поврати. У зубима држим руку и гризем је тако јако да већ крвари.

Ја нисам противан оваквом превијању. Знам да лекари не смеју бити болешиви према рањеном, и да само тако могу и морају успети. Нарочито у случају као што је мој.

Моја рана много гноји, трули, кости се круне и отпадају. Све то треба очистити, гној исцедити, труло месо исећи, кошчице повадити, па онда записирати. Све се ово мора обавити савесно и тачно. Ту нема и не сме бити сажаљења, па ма колико рањеници трпели.

Али ипак може се радити нежније, без грубости.

А овај . . .

Чепрка по нашим ранама као по земљи. Вуче, сече, чупа, стеже, као да нисмо жива бића него неосетљиве ствари.

Пинцетом рије по мојој рани. Удара у кост да ми од бола обамире тело.

Већ је крајње време да проговорим. Зграбим га за руку и дрекнем:

— Пазите! . . .

Он ме погледа, стеже руком неке велике маказе са намером да ме звекне по глави.

Да га сестра не задржа, варварин је био готов да порекне лекарима културу.

Кад нас превијају сестре, много нам је лакше. Пажљиве су. Више осећају наш бол. Чим се рањеник намршти и јаукне, оне престану, пусте га да се одмори, и онда наставе превијање.

* * *

Данас сам доживио оно чега сам се највише плашио.

Поред ове муке коју подносим од тешких рана, дочекао сам да осетим и смртни страх од конопца и вешала.

Око четири поподне, са пушком о рамену, дође у нашу собу један аустријски цугефирер у пратњи болничког тумача Ђорђа Лера.

Не знам како сам наслутио да долази по мене.

Чим сам угледао њега, Швабу, са бајонетом на пушци, искренуше ми пред очима сва

могућа вешала и целати. Болови престадоше, тело се охлади, дах престаде а срце . . . срце више и не осетих да куца.

Шваба је пијан.

Преплиће језиком и клати се. Изгледа да се напио од радости што је „ухватио“ једног српског комиту.

— Ти си Мирослав Голубовић? — изговори он тачно моје име и презиме.

Вилице ми се стегле, не могу да проговорим ни речи. Климам главом у знак потврде.

— Стар 16 година? — наставља он, а испитује ме и погледом. Потврдим главом.

— Рањен си у ногу? — стави ми он ово питање, очекујући мој потврдни одговор.

Тутим. Гледам га укочено.

Све ми се по соби окреће, а њега видим како се кези и љуља заједно са пушком и бајонетом који се сија.

— Ти си комитах! — продера се он и нарогуши се.

Обузе ме још већи страх. Пропао сам. Има тачне податке о мени.

Вешала ми не гину.

Она два млада четника, што леже у истом реду са мном, стадоше да јаучу из свег гласа. Премрли су од страха да их не одам. Њихово је стање и онако озбиљно. Ране су им страшне, а и на леђима им се отвориле још веће. Овај случај убрзаће њихову смрт.

— Ти си комитах! — издра се Шваба на мене и поче да ми тресе кревет, као да је полудео.

— Нисам! — јекнух очајно.

— Ја ћу теби да покажем, свињо српска! — поче да излива сву своју храброст.

Тумач га гледа збуњено.

Ја сам премро и чекам да са мном још овде сврши.

— Напред! — грмну Шваба и заповеднички показа руком на врата.

— Али . . . молим вас! . . . — поче муцати тумач.

— Но, шта је? . . .

— Он не може да иде, — процеди тумач.

— А зашто? — испрси се Шваба.

— Нема једну ногу до кука, — објашњава тумач тихо, превлачећи руком преко своје ноге.

Шваба га разрогачено погледа. Зграби покривач са мене и подиже га. Кад се уверио да немам ноге, заблену се прво у тумача, па онда у мене.

— Тежак рањеник, — охрабри се тумач.

(Наставиће се)

Три светла дана*)

— Браниоцима Београда —

Не хуји Дунав; тужно тече Сава;
Не шузи ветар с банатских равница;
Не носи мирис покошених трава,
Ни цвркул ласта, посвећених тица,
Што се на далек већ спремају пут; —
Само се измеђ' бодљикавих жица
Смењују страже, док ледена јава
С дрвећа стресла лист јесењи, жут...

И пада лише с поломљених грана;
Борови дршћу и јасика бела,
Калемегданска деца срећних дана;
Сад рањеници од многих шрапнела,
И неме жртве пред велики слом, —
Док изнад града и дунавских села
Урла са треском Макензенев гром...

... Ровови ћуте; — слика мртвог дома,
Где нико више ничем се не нада;
Јер смрт је данас у туђави грома
Спустила крила на бедеме града; —
И док у диму мркне сунчев сјај,
Она се верној Одбрани прикрада,
Мукама дугим да учини крај...

... Не хуји Дунав; тужно тече Сава,
Носећи сгравне одјеке граната,
Док мутном струјом плови безброј глава,
С погледом дивљим на тврђавска врата, —
Обали жури многи поитон, сплав...
Над градом ричу громови и страва,
Док мушке речи ниже један лав:

„Јунаци! Браћо! Час је куци'о прћи...
Ред нам је мрети, соколови знани!
Ваш подвиг данас нека свету јави,
Како се славно праг Србије брани;
Како се слатко мре уз труба звук... —
Нек се за увек памте ови дани; —
Смрти је славној наш намењен пук!“

... Тајац... А затим, из хиљаде грла,
Јуришни узвик одјекну, — и, тада,
Змајева деца, славна, неумрла,
Залетеше се к'о вуци у стада; —
На пожевима блесну сунчев сјај,
И крвав откос започе да пада,
Са славном смрћу за свој Завичај...

... Три дана тако, крвава и дуга,
Док надби сила десет пуга јача... —
Заточник паде Словенскога Југа,
Као Леонид, сломљенога мача;
И костурница термошилска друга,
Бесмртни убра на ограшју цвет,
Да с вековима дух њезин корача,
Докле за повест буде знао свет...

*) Ова је песма награђена првом наградом на конкурс у Општини београдске за најбољу песму из оабране Београда 1915 год.

Друштвена хроника:

Витешки Београд, жижа југословенске мисли, вечити чувар и горди спасилац Западне Европе на најсвечанији начин прославио је своју славу Спасовдан

— Општина београдска на тај дан приредила је свечан помен свима јунацима, палим у одбрани Београда —

Ниједном граду у свету, сигурно не би лешје и боље доликовало да за своју славу изабере Св. Вознесење Господње, *Спасовдан*, него што то доликује витешком и гордом беломе граду Београду.

Јер, уистини, славна прошлост Београда исписана је најсјајнијим словима на највиднијем месту наше и светеке историје. За Београд се слободно може рећи, да је он *спасилац* читаве једне културе, културе Западне Европе, и да је он такође много жртава поднео за спас свеколиког Хришћанства!

Кретање славске литије кроз барош: Њ. Св. Патријарх Варнаба са архијерејима и Суд и Оббор Општине београдске начелу са претседником г. М. Петровићем

О тврде бедеме белог града Београда разбијале су се многе најезде некултурних Азијата, који су са својим бесним хордама били кренули да освоје Западну Европу и сруше и униште њену културу. Али ту, у Београду, на прагу Западне Европе, сви ти напади били су заустављани.

Борба крета и полумесеца из златот и смрт, до истребања, једино се је и водила код Београда. Стотинама пута зидине и бедеме белог града, били су попрекани крвљу хришћанских Словена за спас не само свој већ и целог Запада.

Тек касније, када је Београд већ поднео многе муке и патње, и на жртвеник Правде принео безбројне људске животе, за спас Хришћанства и Запада, Београд је могао да поведе борбу и за спас своје нације, за слободу једног дела словенског народа, који је нековима трпео муке и неправду азијатских освајача.

Београду, граду који се је вознео својом гордом прошлошћу изнад свију других градова света за свој спас дугујемо сви ми и Југословени и цела Западна Европа, и све наше хришћанске цркве.

Ето, зато Београд, може са поносом да слави Св. Вознесење Господње, *Спасовдан!*

Београд је још од Стевана Деспота славио Спасовдан

Није случај да је данашња општинска управа за славу општине и Београда узела Спасовдан. Не. То је стара слава Београда и општина ју је сада похвално обновила. Спасовдан Београд слави још од Деспота Стевана, још од доба када је садашњи војни магацин у Доњем Граду био православна црква, коју су у почетку 16 века Турци претворили у џамију. Београд је Спасовдан свечано прославио и равно пре 69 година, као спомен на дан ослобођења и спасења из турског ropства за време Кнеза Михаила.

Од тог доба Београд је увек, из године у годину, побожно поштовао овај свети завет и на Спасовдан су Београђани са литијом обилазили запис, који се је онда налазио на пољани где се сад налази палата Академије Наука, и са тога места упућивали су молитве Богу, да Београд спасе и поштеди страдања и да га учини мирним и напредним градом.

После тешког страдања и поновног спасења Београд је наставио да слави Спасовдан

У минулим ослободилачким ратовима Београд је опет био тај, који је морао да поднесе најтеже муке и највеће жртве. Разорен, скоро до темеља, и упропашћен, Београд је дочекао свршетак рата. Услед многих не-

даћа Београђани после рата нису могли да прослављају своју славу. А нешто и због тога што су многи стари Београђани изумрли, а са њима и стари обичаји Београда ишчезли.

Међутим сада, када је Београд постао жижа и центар југословенске мисли и када је почео да живи боље дане, иницијативом Општинске управе и Њ. Св. Патријарха решено је, да се ове године обнови стари обичај Београда и да се Спасовдан, као слава Београда, прослави на најсвечанији начин, на начин који доликује престоници народа, који

као домаћини, присуствовао је цео Суд и Одбор Општине београдске, на челу са председником г. Милутином А. Петровићем, потпредседницима г. г. Витором Крстићем и Добром Богдановићем и кметом правником г. Јованом Јовићем. Поред многобројног грађанства, у цркви су били и претставници државних власти, разних београдских хуманих, просветних и витешких друштава, корпорација и установа и београдских школа.

После свечане литургије у Вознесенској цркви, Њ. Св. Патријарх је прочитао две мо-

Председник Београдске општине г. Милутин Петровић, потпредседници г. г. Витор Крстић и Доброслав Богдановић, кмет-правник г. Јован Јовић, са изаслаником Министра просвете г. Драгославом Ђорђевићем и Општинским одбором у свечаној поворци нају за слаvesком литијом кроз бараш.

је много патио и многе жртве приложио за своје спасење, уједињење и слободу.

Сви Београђани, без разлике, узели су учешће у слави свога гордог града

На Спасовдан још у рано јутро са свију београдских цркава забрујали су зваци црквених звона и, заједно са светлим сунчевим зрацима, запловили ваздухом изнад Београда.

Свечане архијерејске службе божје отпочеле су у 8.30 часова у Вознесенској и Саборној цркви. У Вознесенској цркви, која је тога дана такође славила своју заветину, чинодејствовао је лично Њ. Св. Патријарх Варнава са епископима г. г. Доситејем, Некторијем и Максимилијаном. У Саборној цркви чинодејствовао је владика г. Иринеј уз асистенцију мноштва свештеника.

Свечано богослужење и помен палим браниоцима Београда свечаној служби у Вознесенској цркви,

литве. Једну за напредак Београда и здравље Београђана, а другу у спомен свима палим јунацима у одбрани Београда. Читајући молитву за пале браниоце Београда, Њ. Св. Патријарх, упирући поглед небу, рекао је:

— Као што се кади и мирис тамјана побожно диже горе к небу, тако, о свете жртве, и наше молитве управљамо горе Творцу небеском и молимо се за спас ваш!

За време ових речи почасна чета војника постројена пред црквом, одала је почасним плутоном из пушака пошту изгинулим јунацима, браниоцима Београда.

На свршетку службе епископ г. Доситеј одржао је са амвона говор, у коме је између осталог рекао:

— Спаситељ нам је показао пут, Он се узнео на Небо и ми сви, његова деца и добра и зла и богаташи и сиротиња поћићемо за Њим. Земљи се даје она што њој припада, оно што је земаљско, а душа чиста, светла и бесмртна припада Господу.

Постоји хиљаду и хиљаду гробова на

земљи, али не постоји ниједно у коме се сахрањују душе . . .

На крају епископ г. Доситеј своје слово завршио је овим речима:

— Нека је слава Београду и нека се у њему негује љубав и мир. Мир нека нам да Господ Бог, мир који ћемо постићи пре свега својим молитвама. Нека Господ унесе мир међу вама. Амин!

— Амин! — прихватили су сви присутни и побожно се прекрстили.

Свечана служба у Вознесенској цркви завршила се тиме што је Њ. Св. Патријарх пред

уједињене кренуле заједно уз брујање звона и звуке војне музике.

На челу ове огромне поворке ишан је велики црквени барјак са сликом Вознесења Господњег и застава са новим грбом града Београда. Одмах иза барјака ишла је војна музика, за њом стари четници са својом заставом, па онда ђаци основних и средњих школа, ученице Учитељске школе, Београдско певачко друштво и хор богослова из Ср. Карловаца. Иза хора ишан је безброј црквених застава и хоругви, а за барјацима ишло је свештенство, ђакони и протојереји, ко-

Њ. Св. Патријарх Варнаба реже колач са домаћином славе г. Милутином А. Петровићем, председником Београдске општине, на улазу у Саборну цркву.

црквом прочитао Еванђеље, док је литија трипута обишла око цркве.

Величанствена поворка, у којој учествује преко 30.000 Београђана, креће се београдским улицама

Док је у црквама држана служба божја, докле се у Немањиној улици формирала огромна величанствена поворка, коју је сачињавало преко 30.000 Београђана.

Пре него што је у Вознесенској цркви била отслужена служба, из Саборне цркве кренула је поворка са владиком г. Иринејем, на челу са црквеним барјактарима, војном музиком, одредом војника, бескрајним редовима ученика основних и средњих школа и огромним бројем народа.

Ова поворка ишла је улицама: Богојанљенском и Карађорђевој. Пред зградом Београдске задруге владика г. Иринеј прочитао је Еванђеље. Затим је литија кренула улицама: Краљевића Марка и Босанском до Вознесенске цркве, где се је састала и спојила са литијом код Вознесенске цркве, одакле су се

ји су носили патријаршијски амблем и света знамења.

Иза дугачког реда свештеника ишли су епископи, чланови Св. Синода г. г. Максимилијан, Иринеј, Нектарије и Доситеј. Два три корака иза њих ишао је г. др. Викентије Рујић, председник црквеног суда, који је носио златан грб Патријаршије.

Под балдахином са златним крстом у руци и патријаршијским жезлом тихо и побожно корачао је благосиљајући народ лево и десно, Њ. Св. Патријарх Варнава.

Одмах иза Њ. Св. Патријарха ишао је домаћин славе, председник Општине града Београда г. Милутин А. Петровић са помоћником Министра Просвете г. Драгославом Ђорђевићем, и потпредседницима г. г. Витором Крстићем и Доброславом Богдановићем, кметом-правником г. Јованом Јовићем и одборницима: г. г. Ацом Динићем, Јованом Виторовићем, Драгољубом Милошевићем, Мих. Граорцем, Николом Николићем, Влад. Штерићем, Војиславом Догазићем, Влад. Симићем, Душаном Бркићем, Албертом Фиртом, Добри-

војем Вујићем, Мирославом Ђорђевићем и другима . . .

Иза њих ишли су претставници разних друштава, општински чиновници, многобројне београдске корпорације, грађанство, питомци Војне академије, један одред морнарице, одред пешадије, па опет бескрајна поворка грађанства.

Поворка је пролазила кроз густ шпалир народа, посипана житом са балкона и прозора, улицама: Немањиним, Милоша Великог, Краљ Милановом, Престолонаследниковим Тргом на Теразијама, Кнез Михаиловом и Богојављенском до Саборне цркве. Поворка је изгледала као да је бесконачна. Јер кад је чело поворке са заставом Општине града Београда било већ код Саборне цркве, свештенство се тек кретало од Вознесенске цркве. Овако велико учешће Београђана на једној свечаности не памти се да је икада било.

Молитва пред Новим двором за здравље Њ. В. Краља и Краљевског дома

Пред великом капијом Новог Двора литија се зауставила. Њ. Св. Патријарх је прочитао кратку молитву за здравље Њ. В. Краља и Његовог Дома, а онда је крстом благословио ово место.

По свршеној молитви народ је бурно клицао Њ. В. Краљу и Краљевском дому.

За цело време док је поворка пролазила народ је засипао литију житом и цвећем. Највише су били засипани домаћин славе претседник Општине београдске г. Милутин Петровић, потпретседници г. г. В. Крстић и Д. Богдановић и кмет г. Јовић, којима су се грађани обраћали речима:

— Нека је са срећом!

Пред Академијом Наука, где се пре на пољани налазио запис, поворка се била зауставила. На томе месту епископ г. Доситеј помолио се је Богу и крстом благословио град на све четири стране.

Претседник г. М. Петровић и Њ. Св. Патријарх Варнава режу славски колач пред Саборном црквом

Улаз у Саборну цркву био је сав засут пшеницом и цвећем. Црква је била окићена заставама. Око цркве налазила се непрегледна маса народа.

Пред улазом у цркву поворка се зауставила. Њ. Св. Патријарх и претседник г. Милутин Петровић, са члановима Суда и Одбором пришли су столу на коме је горела свећа поред славског колача.

Тада су домаћин г. М. Петровић и Њ. Св. Патријарх пререзали колач. За време сечења колача Прво београдско певачко друштво, руски хор и свештенство певали су црквене песме.

По извршеном сечењу колача Њ. Св. Патријарх Варнава благословио је претседника Општине г. Милутина Петровића, пољубио га и честитао му домаћинство славе.

Затим је у Патријаршији Њ. Св. Патријарх примио чланове Суда г. г. М. Петровића, В. Крстића, Д. Богдановића, Ј. Јовића, као и цело општински Одбор, па је по свршеном обреду домаћин славе у Вознесенској цркви приредио званицама ручак. Ту је за време ручка, одато заслужено признање организацији прославе и самом акционом одбору, у коме су били г. г. претседник г. Доброслав Богдановић, прота г. Драгољуб Поповић, Д-р Мих. Хаџи-Арсид и протођакон г. Угљеша Јелић.

Истини, никада до сада Београд није доживео једну овако лепо, хармонично и топло приређену свечаност, у којој су учествовали и најшири кругови београдског грађанства. Много љубави, много воље и много рада тражила је једна оваква јединствена организација и Београђани су благодарни пожртвованости и вредноћи људи који су ову замисао спровели у дело.

Тако је ове године на веома свечан начин са успехом обновљен стари обичај, да Београд прославља своју славу, Спасовдан, дан чије је лепо име везано са мученичком, витешком и часном прошлешћу белага града Београда.

На Чукарици, предграђу Београда, свечано је освећена нова црква Св. Ђорђа

Нешто ратови за ослобођење, а нешто и послератне економске прилике, спречавали су Београђане да у Београду, граду који је себе највише жртвовао за уједињење свих Јужних Словена, подигну храмове из којих би упућивали своје молитве за спас и напредак своје вароши, поносне југословенске престонице.

Ето, због тога је требало да прође много година, пре и после рата, па да Београд добије своје две нове цркве. Прво, цркву Св. А-

стигао изасланик Њ. В. Краља, пуковник г. Чедомир Петковић.

Служби је чинодејствовао лично Њ. Св. Патријарх Варнава уз асистенцију епископа г. г. Максимилијана и Нектарија, као и великог броја београдских свештеника. На јектенија одговарао је целокупан хор Првог београдског певачког друштва.

Београдску општину на овој реткој религиозној свечаности претстављали су: председник г. Милутина А. Петровић, потпредседници г. г. Витор Крстић и Добросав Богдановић, кмет-правник г. Јован Л. Јовић, са одборницима г. г. Јованом Викторовићем, Властом Штерићем и другима.

Свечаности су присуствовали још и г. г. генерал др. М. Димитријевић, у име Министарства војске и морнарице, претставници разних друштава као и многобројно грађанство.

Црквени обред око освећења трајао је до десет часова, а затим је одмах одржана прва света литургија у новоосвећеној цркви, коју је такође служио Њ. Св. Патријарх Варнава са епископима г. г. Нектаријом и Максимилијаном уз учешће осталог многобројног свештенства.

У лепом и пригодном говору Њ. Св. Патријарх по отслуженој служби, истакао је велики верски значај новог храма Св. Ђорђа, који ће он заузимати у животу Хришћана из Чукарице и околине. Затим је у говору такође истакао и заслуге г. Митра Јовановића, који је поклонио плац за подизање храма, као и заслуге г. Милоша Димитријевића, инспектора Министарства саобраћаја у пензији, који са Одбором за подизање цркве на Чукарици поднео и уложио много труда.

Београдској општини, која је својим обилим прилогом омогућила подизање ове цркве, Њ. Св. Патријарх одао је нарочито признање и хвалу.

Пред свој одлазак Њ. Св. Патријарх дао је присутнима свој Патријаршијски свети благослов, позивајући их да посећују овај свети храм, јер ће у њему увек у молитвама упућеним Господу наћи утехе и смирења душе.

По одласку Њ. Св. Патријарха и званичних претставника, народ са Чукарице и Бановог Брда приступио је народном весељу,

Њ. Св. Патријарх Варнава чита Еванђеље на свечаном освећењу нове цркве Св. Ђорђа на Чукарици, у присуству изасланика Њ. В. Краља г. Чед. Петковића, и председника Општине београдске г. Милутина Петровића.

Александра Невског на Дорћолу и, одмах затим, цркву Св. Ђорђа на Чукарици.

Зато се је свечано освећење нове цркве Св. Ђорђа на Чукарици, које је обављено у недељу 12 о. м., претворило у право народно весеље у коме је узело учешћа све становништво Чукарице и Бановог Брда.

Тога дана Чукарица, ово најромантичније предграђе Београда, освојила је окићена заставама, зеленилом и цвећем. Народ са Чукарице, Бановог Брда и многобројни гости из других крајева Београда још од ране зоре почели су да пузе чукаричке улице и да се окупљају око нове зграде храма Св. Ђорђа.

Свечано освећење отпочело је службом Божјом тачно у осам и по часова, чим је

које је уз свирку, песму и игру трајало до касно у ноћ. За време ручка пало је неколико топлих и искрених здравица, упућених онима који су допринели да и Чукарца добије свој храм.

Из здравца могло се је утврдити да је први иницијатор за подизање ове цркве био најстарији београдски прота г. Божић, који је својим речима утицао на г. Митра Јовановића, да за покој душе своје рано премину-

тиновић, Драг. Новаковић, Гавра Свејић и Драги Поповић.

Грађевински план цркве пројектовало је Министарство грађевина, а надзор око грађења водила је г-ца Вукосава Пековић, архитекта Управе града Београда.

Уметнички иконостас у дрвету веома лепо је израдио г. Нестор Алексијевић, дуборезац из Скопља.

Око израде цркве потрошено је осам

Нова црква на Чукарици посвећена Св. Ђорђу.

ле деце пок. Љубомира и Јудијане уступи потребно земљиште за цркву и црквену порту. Тада је г. Јовановић уступио земљиште у износу од 6.000 квадратних метара и дао прилог за темељ у суми од 150.000 динара.

Тако је први камен темељац освећен 4 јануара 1924 год., а исте године црква је добила и свој кров. Али како ово све није било довољно да се црква сазида и сасвим заврши, то је 1925 год. основан Одбор за подизање цркве, у чију су управу ушли: за претседника пок. прота Михаило Стојковић, а за почасног претседника изабран је г. Рака Мајсторовић, директор фабрике шећера. Одбор су сачињавали: г. г. Антоније Јевремовић, апотекар, Велимир Ђорђевић, Алексије Ђурђић, Милан Димитријевић, Милан Милу-

стотина хиљада динара, од којих је само Општина београдска дала као свој прилог 510.000 динара, док је остало добивено скупљањем добровољних прилога. Од добровољних прилога купљено је најмање звоно, највеће су поклонили г. г. Тодор Перић и Сава Лозанић, а средње су дали г-ђа Милица и г. Митар Јовановић.

Тако је, ето, и најромантичније предграђе Београда, Чукарица, на десној обали рукавца Саве, преко од Аде Циганлије, на којој је у светском рату за ослобођење пало преко хиљаду људских живота, добило свој храм са чијег ће се звоника сваког дана разлегати брујање звона и дизати у небо мирис тамјана уз побожне молитве грађана са Чукарице и Бановог Брда.

Привредна хроника:

Д-р Радња Аранитовић

Скупоћа у Београду

— Индекс цена животних намирница на мало —

Поред опште карактеристике постојећег лошег привредног стања у свету, има и мањих, да их назовемо локалних, узрока, који имају нечега одвојеног, нарочитог, можда и властитог. У осталом, криза, ма како била општа, ма како њени узроци лежали у међународном привредном хаосу, који је наступио после рата, ипак она сваку државу, па скоро и за сваки град, има и своје нијансе узрока. Један међународни правац, једно међународно тумачење кризе не може се усвојити. То не значи да би ми побијали истину која је доказана, а то је, да је криза општа не само за нашу државу, или можда само за Европу, него је, и ми то не можемо побити, уопште светска. Њени су главни узроци општи, међународни. То најбоље и доказују тенденције појединих држава, да се успостави нека међународна сарадња, која би нашла лек овоме хаотичном стању.

Лички би било тумачити један лабиринт проблема, какво је у ствари претерано и незапамћено лоше привредно и социјално стање данашњег друштва, једном можда дефиницијом, тражећи узрок свему томе злу у овој или оној друштвеној појави. То у ствари тумаче многи, то проповеда већина народних изабраника, и препоручују један или други лек. Али, ако се без неограничења проматра привредно и социјално стање које влада у свету, мора се признати, да је оно хаотично из бесконачног броја ситних и крупних привредних односно социјалних појава који скоро у сваком крају имају други облик. Тако општа криза добива и карактер више мање индивидуални, који их раставља једну од друге. Ту сепаратну, осамљену особину диктује сама привреда, сам човек као покретач привреде. Свака држава, сваки крај, скоро и сваки човек има нечега што га разликује од осталих људи. Његове животне потребе нису потпуно исте са онима његовога суседа, можда и његовог рођеног брата, јер он као биће има своју природу.

Из овога се даде лако закључити, да одбрана проти зла, које друштву наноси постојећа привредна депресија, мора бити разноврсна. Против општих феномена, потребно је да и одбрана буде општа. Злу које је специјално задесило једну државу, односно једну варош, треба да парира специјална одбрана те

државе односно вароши. У колико је појединац притиснут више или мање него његов ближњи да ту тежину отклони. Јер је једно тачно, да се привредна криза, и ако је дошла ненадано, против воље свију нас, (проузрокована у главном једним општим злом — ратом и његовим последицама) мора бити одбијана свом силовитошћу целог света. У борби не сме изостати ни један друштвени атом, ни једно њудско биће, које жели да се спасе од бесног замаха привредне неуравнотежености.

Привредна делатност Југославије била је врло често прекидана колико међународним толико и домаћим недаћама. Њој је требало више него икада, сталожен, компетентан и рационалан рад на подизању народне привреде. До тога није дошло у оној мери у којој је земља и народ требао. Зашто? Ми нисмо компетентни да одговарамо, и овде је бескорисно и испитивати све те узроке. Знамо сви то, да је притисак на народну привреду долазио: споља и изнутра. Против једног и другог постојала је одбрана. У колико се у њој успело, тешко је оценити у облику једног чланка, нарочито чија тенденција и није да то испитује. Нас овде интересује једно централно питање, а то је: питање скупоће у Београду.

Поред осталих законских норми, које су регулисавали питање скупоће, један од најубедљивијих закона бар по његовој намени, је „Закон о сузбијању скупоће животних намирница и несавесне спекулације“ од 6 јануара 1922 год., и Правилник о извршењу истога Закона од 11 септембра 1922 године. Закон је дошао у моменту када је настало ненормално скакање и падање цена робе, чему је, донекле, допринело и нерешено валутно питање земље. Али, оно што се желело постићи тим законом, није се остварило. Његов утицај био је сведен на минимум. Питање цена се донекле регулисавало само од себе.

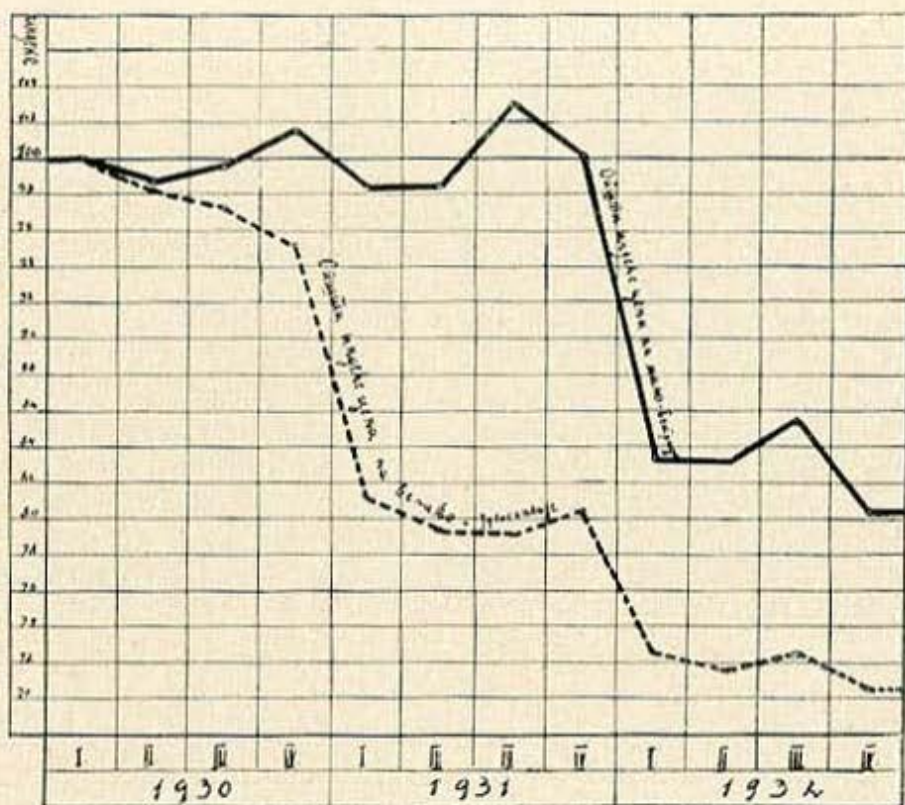
Доласком нове државне управе, којом је, после једног прелазног стања, народ поново добио право суделовање у државним пословима, питање директног сузбијања скупоће дошло је опет на дневни ред. Министар Социјалне политике израдио је „Предлог закона о сузбијању скупоће животних намирница“ који је поднет народном представништву.

Закон је у главном задржао костур старог који је и данас на снази — Закона и Правилника из 1922 године. Једна најзначајнија, по нашем уверењу новина је чл. 20, тога Предлога, који предвиђа образовање при свакој општинској власти „Одбора за одређивање цене животних намирница“. Његова је дужност, вели се даље у истоме члану Предлога, да контролише израђивање процента чисте добити продавца животних на-

Врло се често чуло да скупоћа у Београду не постоји. То су људи покушали и доказивати, убеђујући, да је она мимоишла Београд. Они су то чинили указујући на падање цена појединих предмета робе.

У ствари цене животним намирницама у Београду су пале, али су пале далеко мање него што би требале пасти. Да је то тачно ми ћемо се послужити изводном статистиком.

Индекс цена на велико код нас обрађује

Индекс цена на мало Београда и индекс цена на велико Југославије.

мирница који не сме бити већи од 20%, да повремено, према потреби, одређује максималне цене животним намирницама, и да врши потребна вештачења.

Сам предлог доживео је доста неповољну критику. Ми о њему не желимо да говоримо, али би хтели да подвучемо једно: у свим већим градовима Европе постоји нека надзорна власт, која регулише најачне цене извесног броја артикала. То је показало свугде одличан успех. Цене се у време кризе не крећу нормално. Ризик препродавца робе је у време привредне нестабилности већи и он тражи и вишу зараду. Да ли он ту увек зараду тражи оправдано или не, потрошач не може да зна, а што је најлепше, много му не користи и ако зна. Надзор над ценом трга неко мора да има, и овде, као што је имају и друге вароши света.

Народна банка, док се индекс цена на мало као ни индекс о коштању живота уопште не израђује. Да је то један видан недостатак наше привредне политике, доказује то да те индексе обрађују скоро све државе, међу које спада и Грчка, Мађарска, Аустрија, Пољска а да не говоримо о Француској и Немачкој, Италији, Чешкој, где се посебно израђује за велики број градова. Индексом цена на мало посматрач се упознаје са паралелом која се навраћа између цена на велико и цена на мало, привреднику то помаже да се лакше може оријентисати; потрошач има једно помоћно средство да своју куповину моћ удешава новим калкулисањем. Власти, државне као и самоуправне индексом цена на мало упознају се са привредном моћи становништва те вароши, и према томе удешавају и своју привредну политику. Једном речју, ин-

декс цена на мало је сретство које је потребно свакоме који жели да правилно оцени привредну моћ тога места.

Да би се бар колико толико упознали са животним стандардом Београда и доказали да скупоћа у Београду постоји, ми смо обрадили индексе цена на мало. Ти наши индекси нису ни у колико дефинитивни. Ми смо их обрађивали према добивеним извештајима Статистичког одеља Општине града Београда. Колико су ти подаци тачни, о томе не можемо закључити. Генерални индекс цена обрађен је за 55 разних артикала. Према групама индекс цена садржава ове артикле: I. Брашно и хлеб: пшенично брашно број 2, број 1 и бело; кукурузно брашно; пшенични хлеб бели и црни; II. Месо и месни производи: говеђина, телећина, јагњетина, свињетина, сланина сирова, маст свињска и сало; III. Рибе: шаран, сом, кечига, смуђ и штука; IV. Млеко и млечни производи: млеко слатко, масло и масло топљено, кајмак и сир обичан; V. По-

дине. Осетан пад цена робе, према тој табели, наступио је тек у току 1932 године. Ни у 1930 ни у 1931 години за прва четири месеца нису биле цене животињих намирница, скупо узете, у опадању. Тек 1932 године показује јаку тенденцију паду према упоређењу на јануар 1930 године. У марту 1932 године, цене се нагло рехабилитују, али зато у наредном месецу постизавају максимум пада. Тако је месец април 1932 године завршио са Генералним индексом 80,58 према 100,03 1931 и 101,46 1930 године. То значи да су за 20 поена односно 20%, цене животињих намирница у Београду месеца априла 1932 године, биле јефтиније него годину, односно две године дана раније.

Према групама цене су обаране највише код риба, млека и млечних производа. То опадање опажа се већ у 1930 години, у 1931 се доста знатно потенцира, док у 1932 години цене падају испод нивоа половине индекса. Ти индекси праћени су с групом живина и

ИНДЕКС ЦЕНА НА МАЛО У БЕОГРАДУ

Јануар 1930 = 100

Табела бр. 1.

ГРУПА	1930				1931				1932			
	јануар	фебр.	март	април	јануар	фебр.	март	април	јануар	фебр.	март	април
I Брашно и хлеб (6)	100	100,00	105,67	108,00	105,76	105,76	105,76	105,76	100,52	102,45	99,23	91,48
II Месо и месати производ (7)	100	97,23	91,54	86,65	82,25	76,42	73,64	70,10	56,35	54,74	51,92	48,99
III Рибе (5)	100	85,58	82,25	84,86	82,81	91,11	85,54	78,37	57,49	50,35	50,66	47,49
IV Млеко и млечни производ (5)	100	91,50	97,28	98,17	89,01	86,75	93,13	85,07	78,22	77,33	76,44	75,34
V Поврће (9)	100	121,61	134,08	141,59	139,58	139,82	211,63	195,79	139,88	185,00	213,46	171,66
VI Воће (5)	100	105,33	105,10	110,85	107,60	108,47	109,10	124,35	91,82	84,94	94,79	101,58
VII Колонијална и друга роба (9)	100	100,68	100,77	100,12	93,53	93,24	93,36	93,50	92,44	92,77	93,57	92,40
VIII Живина и јаја (5)	100	95,24	91,38	96,92	95,58	94,48	97,64	85,07	70,25	69,71	71,78	62,25
IX Гориво и осветљење (4)	100	98,27	96,87	96,88	91,16	91,16	99,20	99,20	92,22	89,15	89,08	89,08
Генерални индекс: (55)	100	98,77	99,42	101,46	98,25	98,16	102,91	100,03	83,63	83,53	85,40	80,58

врће: пасуљ, сочиво, кромпир стари, кромпир нови, лук црни, шаргарепа, купус сладак, кељ и зелен за супу; VI. Воће: јабуке, трешње, шљиве суве, ораси, лимуни и неравце; VII. Колонијална и друга роба: шећер у коцкама, шећер ситан, кафа сирова, пиринач, макароне, зејтини за јело, пекmez, сапун за прање; VIII. Живина и јаја: кокоши, ћурке, гуске, патке и јаја; IX. Гориво и осветљење: буково дрво, шпиритус, гас и бензин. Узмели се у обзир да и Народна банка свој Генерални индекс на велико ради за исти број артикала, могло би се закључити да смо и ми узели довољан број. База нашега индекса је просечно цена месеца јануара 1930 године. Ту смо базу одабрали ради тога што је она најопаснија. Временом у колико би и даље те индексе обрађивали, прешли би на базу бар 1926 године, на којој је рађен и индекс цена на велико Народне банке.

На табели број 1 приказани су девет група индекса цена на мало 1930, 1931 и 1932 го-

јаја, која је показала исте нијансе као и остале две. Све остале скупине имале су веома променљиво кретање. Брашно и хлеб имало је и индекс цена над 100, све до марта 1932 године. То најбоље доказује, да главни производ животињих намирница спада у ред најскупиљих производа. Млеко и млечни производи, показују латентно падање из године у годину. Њихов индекс, по овом ниском нивоу, долази на четврто место, иза живине и јаја. Најбурније кретање показује скупина поврћа. Цене су у тој скупини стално изнад нивоа јануара 1930 године, и то врло осетно. Тај стални пораст цена деловао је на општи ниво цена. Поврће спада међу врсту најважнијих производа, тим пре што се њиме служе више сиромашнији слојеви становништва. Пораст цена воћа је незнатан, и ако неоправдан и загонетан. Група колонијалне и друге робе, не показује знатан пад цена, исто тако гориво и осветљење.

Нас за сада највише занима какав је од-

нос између индекса цена на мало у Београду, како смо га ми представили, и општег индекса цена на велико који израђује Народна банка. Ради лакшег упоређења ми смо и тај индекс Народне банке прерадили у толико што смо на индексе месеца јануара 1930 svelи све остале. Тако добијемо овај преглед општег индекса цена на мало, у Београду и цена на велико, који важи за цеду Краљевину:

	Индекс цена на велико:	Индекс цена на мало: (Београд)	Индекс цена на мало је виши у поенима за:
1930			
Јануар	100,—	100,—	—
Фебруар	98,39	98,77	0,38
Март	97,32	99,42	2,10
Април	95,72	101,46	5,74
1931			
Јануар	80,87	98,25	17,38
Фебруар	79,91	98,16	18,25
Март	79,70	102,91	23,21
Април	80,66	100,03	19,37
1932			
Јануар	72,43	83,63	11,20
Фебруар	71,93	83,53	11,60
Март	72,43	85,40	12,97
Април	70,61	80,58	10,03

Ово нам најбоље доказује, а доказа би било још да се могу средити подаци, да скупина у Београду постоји. Индекс цена на мало Београда стално лебди за својих 10—15% над ценама на мало.

У току 1930 године (од јануара до априла) индекс цена на велико пада за скоро 5 поена, док се на мало у Београду диже за преко 1 поен. У 1931 години месец април показује индекс цена на велико 80,60 а на мало 100,03. Месец април 1932 године, индекс цена на велико 70,61 на мало 80,58. То ненормално споро падање цена на мало не може се запозити код других вароши где постоји много већа веза између та два индекса. О томе нам може посведочити и наша табела број 2. У Бечу, Варшави и Будимпешти, стоје та два индекса врло близу један другоме. Разлика је у Бечу и Пешти у прилог индекса ценама на мало, који стоји испод нивоа индекса цена на велико, (што се може објаснити тиме, да је индекс цена на велико обухватио већи број артикала и у већем делу оне које индекс цена на мало нема).

У индекс цена на мало Београда нису ушли производи мимо животних намирница а нису узимане у обзир ни кирије, наднице, плате и друго, што би давало једну изразитију слику скупине у Београду. Тај индекс зван је индекс коштања живота (Coût de la vie) Тај би индекс стајао доста знатио над индексом цена на мало, кога смо ми изнели. Кирије, поред свих законских претњи, свих оправданих доказа да би требале да се смање, не само да се нису смањиле него су и порасле. Међутим, наднице радника као и плате чиновника су

знатно смањене. Куповина моћ грађанства је већ тим самим фактом опала. Да се стандард живота одржи прешло се у задуживање коме нема краја. Чиновник је присиљен да купује робу далеко изнад цена коштања, али на веру, и тако се веже на далеку будућност.

Скупоћа у Београду постоји, и против ње се треба борити. Та борба несме ни уколико бити уперена против савесних трговаца и занатлија. Она не сме, заправо, бити директно уперена против никога. Ради се о томе, да се успостави јака веза између потрошача и понуђача робе, да се заштити и један и други у овим ненормалним приликама.

Стога смо мишљења, да би оснивање „Одбора за одређивање цена животних намирница“ имало велики значај. Али пре свега тај Одбор треба да је потпомаган једном установом која ће моћи да спреми потребан материјал за рад Одбора. У првом реду потребна је тачна евиденција цена свих важних артикала у Београду. Те цене треба да се обрачунају, како би се већ једаред приступило изради самих индекса цена на мало и индекса коштања живота, о чему смо ми често на-

Табела бр 2

ИНДЕКСИ ЦЕНА НА ВЕЛИКО И МАЛО

Година	Месец	На мало Беча	На велико Аустрије	На мало Варшаве	На велико Пољске	На мало Будимпеште	На велико Мађарске
	База	1914	1914	1927	1927	1913	1913
1900	просечно	118	117	82,0	82,3	105	97
1901	јануар	109	105	—	—	91	91
	фебруар	106	107	—	—	94	92
	март	105	107	78,5	79,5	96	94
	април	104	108	76,4	74,1	96	93
1902	јануар	111	114	85,0	83,9	92	98
	фебруар	110	112	85,2	84,6	90	99
	март	109	113	84,5	84,—	—	—

глашавали. За ово би требало да се побрине Општинска управа преко Статистичког отсека. Његова би била дужност, да сакупљању цена посвете пуно и искриву пажњу, да се цене одређују на начин који доликује томе раду, како би се с поуздањем и вером могло тим бројкама приступити.

Статистички отсек требао би, да иницијативом саме Општинске управе, сврши све привредне радње како би се надзирању цена животних намирница по пијацама и по радњама, у колико је то могуће, могло што пре приступити.

Сам Одбор, требао би да се састави од поузданих људи, коме ће грађанство дати пуно веру. Он мора бити јаког ауторитета, јер му треба да припадне и извршна власт. Одбор би према Предлогу био састављен поред привредних стручњака и од претставника из редова земљорадника, трговаца, индустријалаца и потрошача. Његова би задаћа била да надзире цене животних намирница, и да у

случју потребе, те цене максимира. Ми би ишли тако далеко, да би препоручили, да се максимирање цена врши стално за изврстан број артикала. То максимирање, с обзиром на сам производ, могло би се вршити, недељно, двонедељно односно месечно, како се то и ради по неким градовима. Одбор, поред тога, треба да буде тумач потрошачу о стандарду живота у Београду, као и привреднику о куповној моћи потрошача. То је та невидљива, али најважнија спона између једних и других, која би по нашем уверењу, много помогла, да се психичко расположење Београдског житељства подигне.

И без свега овога, крајње је време да потрошача у Београду неко заштити. Он је да вас препуштен самоме себи, односно препродаваоцу. Да трговци и занатлије, поред слободне конкуренције, која једина регулише цене (ово и јест прави и најефикаснији ре-

гулатор, али у нормалним приликама; док у моментима кризе, тај је регулатор знатно ослабљен) могу често да намећу цене које конвенирају само њима — то знамо сви! То не раде сви трговци, нити све занатлије, те би у ствари и они били заштићени против несавесне спекулације, која је врло честа појава. Ту заштиту потрошача, дужна је да даде у првом реду Општина, која је њихова првенствена комунална заједница. У разним случајевима, Општина то и чини, разним начинима, али је потребно да се тај рад сконцентрише и систематски свршава. О томе је било и раније говора, али на жалост, до данас по томе није много учињено.

Ако се Предлог закона о сузбијању скупоће прими, затећи ће Београд неприправан за његово извршење. Стога мислимо да би организовању тога рада требало већ сада приступити.

Недеља здравља и чистоће у Београду

Овогодишња здравствено-пропагандистичка манифестација: „Недеља здравља и чистоће“ изведена је са веома активним учешћем грађанства а по програму, који је споразумно утврђен између Друштва за чување народног здравља и Општине београдске. И ове године месец мај традиционално је обележен снажним радом на пољу хигијенског и здравственог просвећивања становништва престонице.

„Недеља здравља и чистоће“, као мајска здравствена манифестација изведена је са

На свечаној седници Суда и Одбора Општине београдске, потпретседник г. Добра Богдановић раздаје дипломе за чистоћу награђеним грађанима.

врло обилним и неоспорно корисним програмом, у коме су нарочито важну улогу играле биоскопске претставе поучних хигијенских филмова. Ови филмови посвећени су пропаганди борбе против туберкулозе, дифтерије, тифуса, дизентерије, дијатизацији и т. д. Веома добро посећени, они су имали велики пропагандистички успех. Ова вишедневна хигијенска манифестација отпочела је у недељу 22 маја ов. г. премијером домаћег здравственог просветног филма, и уводним предавањем Д-р Чедо Ђурђевића, председника Друштва за чување народног здравља. После подне је извршена посета хигијенском музеју, одржана биоскопска претстава у сали Југословенског просветног филма и извршено раздавање по-

клона фабрике сапуна „Мерима“. У току осталих дана ове недеље одржано је низ предавања од стране општинских лекара и чланова Друштва за чување народног здравља. Предавања су држана за децу и родитеље у основним школама као и за ђаке средњих школа.

За грађанство, које се нарочито интересовало питањима хигијене, одржана су два специјална предавања: а тако исто одржано је једно предавање преко радија о теми „Школе на слободном ваздуху“ од Д-р Бајшанског. Разгледање хигијенских установа, државних и комуналних, вршено је сваког дана бесплатно. У општинском купатилу бесплатно је окупано на дан 25 маја 53 лица, сиромашнијих грађана.

Ради што бољег успеха пропаганде хигијене, расурено је више хиљада примерака разних брошура хигијенско-здравственог садржаја. Раздељено је бесплатно 3000 примерака књижица: „Пут ка здрављу“ издатих од стране Београдске општине. Расурено је преко 9000 летака са поучним хигијенским изрекама као и хиљаде плаката и слика о одржавању чистоће и сузбијању мува. Истакнуто је стотину комада табли са натписом „Не пљуј на тле!“

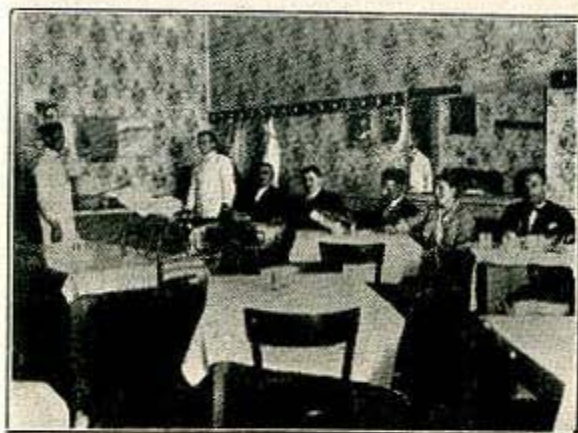
Многобројна предавања од стране лекара општине Београдске су имала велики пропагандистички значај и успех, и већим делом су била пропраћена филмом одговарајућег садржаја. Од хигијенских установа нарочито добро су посећени у циљу разгледања: завод за пастеризацију млека, кланице, хигијенски музеј и општинско купатило. За ђаке средњих школа одржано је врло успело предавање о важности и потреби здравственог удруживања од д-ра С. Азриела.

Као важни саставни део ове здравствене манифестације сачињавао је рад секције за преглед радња животних намирница. Секцију за преглед сачињавали су одборници стручног санитарског одбора Општине града Београда и претставници Југословенског Друштва за чување народног здравља.

С обзиром на мизерно и неуређено стање прилично великог броја народних кујни и ашчаница поклоњена је нарочита пажња од стране комисије овој врсти радња животних намирница. Детаљном селекцијом појединих радња од стране реонских санитарско-поли-

цијских лекара било је изабрано неколико радњи, које су се истакле својом чистоћом и уредношћу власника. Имајући у виду слабо материјално стање већине власника народних кујни и ашчаница није се могло очекивати одлично техничко уређење локала, већ напо-

Награђена народна кујна у Александровој улици општинском дипломом за чистоћу.

тив већина тих радњи смештена је у скромним, чак сиромашним локалимa, где одржавање чистоће и реда захтева велики напор, љубав и вољу за исправан и савестан рад.

Комисија, приликом прегледа народних кујни, продавница млечних производа, ашчаница, бакалница и продавница хлеба, имала је да види и драстичне примере нечистоће и немарности у појединим случајевима, који су били предложени за најстрожију казну.

Секција на основу прегледа радњи, реферата реонских лекара, контролника радњи, где се уредно уписују све примедбе санитарских комисија, донела је одлуку о награђивању три власника хигијенски уређених радњи са дипломама, и пет власника — са похвалницама за чистоћу.

Сем тога секција је, на основу реферата органа хигијенског отсека и извештаја средског ветеринара, који врши преглед штала и крива по селима и врши туберкулинизацију крива, донела је одлуку о новчаном награђивању четири млекара-произвођача са по 200 динара, који у току године дана нису били кажњени, нити опоменути за неисправност млека, нечистоћу судова или ма какву другу неуредност, а који истовремено, по мишљењу средског ветеринара, имају здраву стоку и хигијенски уређене штале. Пошто су утакмице и конкурси увек имали позитивни утицај на напредак, а специјално млекарског газдинства, што је доказано примером Данске, Шведске, Холандије, Америке и других земаља, додељена је награда у току ове године и млекарима-произвођачима у циљу унапређења млекарства и хигијене производње млека у околини Београда.

1 ов. м. у 18 часова у свечаној одборској дворани Београдске општине била је извршена на веома свечан начин предаја одликовања и награда власницима најхигијенскијих радњи са животним намирницама као и млекарима-произвођачима.

Свечаној предаји присуствовали су поред многобројних лекара и велики број претставника већине београдских друштава и организација.

Пре него што су саопштена имена награђених лица потпретседник Општине г. Добра Богдановић одржао је леп и пригодан говор у коме је истакао значај чистоће по здравље грађана.

Том приликом г. Добра Богдановић, потпретседник Општине београдске рекао је, између осталог, и ово:

— *Никад није сувише здравља и никад није премного чистоће!*

Стога старање о здрављу и чистоћи мора бити предмет наше сталне бригае и нашег неуморног рада. Због тога Општина свакогодишње сарађује са Југословенским Друштвом за чување народног здравља у приређивању хигијенске и здравствене манифестације хронолошки везане са даном наших народних просветитеља Ђирила и Методија. Ово везивање здравствене недеље за дан највећих народних просветитеља је веома симболично, јер чување и одржавање здравља, а и цела народна хигијена јесте у првом реду просвећивање народа.

Радња са млечним производима г-ђе Марије Резникобе, награђена дипломом за чистоћу Општине града Београда.

Без просвећивања и без пропаганде хигијенских идеја у шире слојеве друштва и народа није могуће замислити здрав народ, здраво друштво.

Стога цела организација Недеље здравља и чистоће јесте у главном низ предавања и поука, уз одликовања и награде нај-

савеснијим нашим сарадницима, а све у циљу просвећивања народа, у интересу његовог здравља и у интересу хигијене наше престонице.

Из програма рада у току завршене здравствене манифестације види се да је био одржан велики број усмених предавања за родитеље ђака основних школа нарочито на периферијама, за ђаке средњих школа, а и за шири свет преко радија. Ова предавања била су праћена поучним домаћим филмовима израђеним у Југославији специјално за сврхе здравствене пропаганде. Ови филмови су приказивали борбу против најстрашнијих наших непријатеља-заразних болести, које су још у скорој прошлости односиле многе жртве.

Поред тога била су одржана два стручна предавања за лица, која се нарочито интересују проблемима здравља. У току недеље било је растурено неколико хиљада примерака поучне књижице „Пут ка здрављу“, издате од стране Београдске општине, растурене хиљаде летака и плаката. Дата је могућност сиротињи у току одређених дана за бесплатно купање у нашем општинском купатилу. Нарочито је поклоњена пажња баш последњих дана хигијенско-асанационим проблемима од стране Суда Општине.

Ових дана Општина предузима у ширем обиму акцију на оздрављењу савске и дунавске обале као и других делова града на периферији. Асанација престонице није само питање хигијене, већ и питање угледа престонице. Општина ће се трудити да из-

вања. Поред основног питања о становима, које својом целом тежином притискује нарочито економски слабије делове грађанства, постоји још једно важно питање, а то је проблем исхране. Познато је и утврђено од наших стручних органа да је стање народних кујни и ашчаница, где се хране си-

Награђени сељаци, произвођачи и продајци млека: г. г. Игњат Сушић и Павле Андрејић из Остружнице, Анта Ђорђевић из Жаркова и Живко Митровић из Кумодража.

ротиња и радници, веома рђаво, тако рећи мизерно. У великом броју ових кујни влада оскудица у елементарним хигијенским потребама; често су ове радње прљаве, а кувано јело не стоји на потребној хигијенској висини. Наш сиромашни свет заиста нема довољног броја хигијенских радњи, где би могао добити за јевтину цену здраву храну, а у једном чистом и пристојно уређеном локалу.

Из горњих разлога Општински Суд, на предлог својих хигијенских органа, одлучио је да у овој години, години економских тешких обрати нарочиту пажњу на народне кујне и ашчанице и издвоји из свих радњи најбоље и најуредније за похвалу како би се исте ставиле за пример осталим, специјално у погледу чистоће. У многим радњама заиста недостају многи хигијенски услови из техничких и грађевинских разлога, али чистоћа је облигатна и приступачна за свакога, па чак и за оне власнике, који воде скромне и мале локале.

Суд се нада да ће добар пример појединачно-власника уређених радњи послужити као потстрек за бољи рад и вољу код осталих, који су свесни свога позива и својих дужности.

Исто тако комисија је истраживала најбоље уређене бакалнице поглавито, које служе за шири свет, одакле се снабдева не само имућнији већ и средњи и сиромашнији сталеж.

У току овогодишњег награђивања Општина је одлучила, на предлог својих органа, да похвали и награди млекаре-произвођаче, који уносе млеко у престоницу. Мада ова група лица не спада у број престо-

Колонијална радња г. Јанка Гунића, награђена општинском дипломом за чистоћу.

води асанационе радове у свима правцима, поклањајући нарочиту пажњу питању станова, које ће бити узето у детаљно расматрање ради исељавања сиромашних и радничких сталежа из нехигијенских станова, за које нов грађевински закон даје општини овлашћење за рушење и забрану стано-

ничких грађана, ипак ми смо тесно везани са млекарима-произвођачима, који исхрањују град млеком, а нарочито децу престонице и њен млад нараштај.

Значај млека у исхрани града има велику важност као једно од најнеопходнијих средстава за одржавање и чување здравља деце. Поред велике важности млека за исхрану, оно може у исто време имати велику улогу у случајевима несавесног и нехигијенског рада у ширењу различитих заразних болести. Инфицирано млеко може послужити као извор епидемије и узрок великих здравствених несрећа. Од млека, његовог квалитета и начина његове производње, зависи у великој мери здравље престонице. Без обзира на начин који смо изабрали при организацији продаје и производње млека, ипак квалитет пијачног млека зависи најпре од стања млекарства у првом његовом извору, у сеоској штали, где се гаји стока и где се млеко продуцира. С обзиром на огромну улогу, коју на здравље становништва има начин производње млека у селу и коју има млекар-произвођач у селу на нашу исхрану, здравље деце и омладине, престоничка општина са задовољством одликује и награђује најсавесније млекаре, најревносније чуваре нашега здравља.

Награде, које додељује Општина саме по себи су мале, али овим наградама Општина има намеру да што више подстакне и све остале произвођаче млека на савесну и хигијенску организовану производњу и продају млека. Нека скромна награда коју додељује Општина послужи за унапређење млекарског газдинства по селима.

Суд Општине од млекара у овој години награђује свега четири произвођача, који

су се показали као најсавеснији и најревноснији наши сарадници. Сва награђена лица у прошлој и овој години надам се биће најбољи помагачи наши и нашега санитета. Заиста, према извештајима наших стручних хигијенских органа, лица одликована у прошлој години не само да нису смањила ревност и савесност у своме раду него су их још појачали.

Све вас, одликоване, позивам на најискренију и најтешњу сарадњу са Општинским Судом и његовим санитетским органима на унапређењу хигијене престонице и здравља њених грађана.

После говора г. Богдановића директор Дирекције за социјално и здравствено старање г. др. Радишић прочитао је имена награђених лица, а г. Богдановић је честитајући предао дипломе и похвалнице. Нарочито су срдачно од свих присутних били поздрављени награђени продавци млека, сељаци из околине Београда.

Дипломом су одликовани: ашчичница у Краља Александра 100 (г. Израел Крстић), народна кујна у Краља Александра 102 (г. Стојана Наумовића) и бакалница у Краља Александра 80 (г. Јанко Гувић).

Похвалицом: народне кујне Сарајевска бр. 2 (Антоније Митић), Хајдук Вељков Венац бр. 14 (Анрија Себак), Таковска 18 (Јован Ставрић), Радничка 38 (Лазар Симендић) и продавница млечних производа на Зеленом Венцу (г-ђа Мица Резникова).

Новчаном наградом по 200 динара: произвођачи и продавци млека Игњат Сушић из Остружнице, Анта Ђорђевић из Жаркова, Павле Андрејић из Остружнице и Живко Митровић из Кумодража.

Питање неупослености, грађевинске делатности, хипотекарних зајмова и егзекуције

Када је данас, у јуну, криза рада код нас достигла ове страшне размере, докле ће она отићи у децембру?! Стотине хиљада душа из породица варошких и пољопривредних радника са ужасом ће помишљати на те дане! Пролеће и лето од увек су били праве сезоне рада, па кад се и у њима осећа пресићеност тржишта рада, шта се може очекивати у зиму?!

Тешки дани се спремају, дани дуге и хроничне глади за масе радника!

Највећи број упослених радника код нас, у градовима где нема развијене индустрије, припадао је:

- а) или општинским комуналним радовима;
- б) или грађевинској акцији, која, сем својих непосредних радника, упослава још и раднике столарске, гвожђарске, молерске, фарбарске, стакларске, шимерманске итд.

Али како је општина са инвестиционим кредитним средствима прилично ослабила, а грађевинска делатност — која је раније у Београду имала све услове истинске експанзије — остала сасвим умртвљена, јер су и Општинска штедионица и Управа фондова обуставили издавање хипотекарних зајмова, — то се већ ранијем контингенту неупослених придружио још један приличан број нових неупослених снага. На подручју Београдске радничке коморе рачуна се да број неупослених радника прелази 30.000, ма да је он у ствари много већи и многобројнији.

Од хипотекарних новчаних завода данас у Београду, са скоро 300.000 становника, ради још само Тргов. Хипотекарни фонд. То ће рећи да само он још даје хипотекарне зајмове, на реалитете, али ни он на све видове њихове, него само на издате зграде. Његов рад је у овом тешком моменту неоспорно плодан и користан, и ово мало живота што се још осећа у области грађевинске делатности припада већим делом Хипотекарном трговачком фонду, а мањим делом приватном капиталу.

Управа фондова односно Државна хипотекарна банка обуставила је издавање нових зајмова и легла је на посао да ликвидира ста-

ре зајмове и обезбеди правилно притицање отплате по заосталим обавезама.

Да ли је Управа фондова требала и сме-ла да обустави даље пласирање зајмова у непокретна имања, односно изградњу Београда? То, и ако на први поглед спорно питање, није у ствари ни мало спорно!

Њена социјална улога довољно је наглашена и законом и праксом. Традиција је наше Хипотекарне банке довољно горда и ласкава. Она је за обнову Београда, за његов пре десетак година младићски грађевински полет урадила много! Данашњи модернизирани Београд никада ни приближно не би био то што је сада, да Управа фондова — данашња Хипотекарна банка — није просула стотине и стотине милиона динара и није испразнила своје трезоре и од Београда — паланке, створила Београд — велерад! Ту сви, колико нас год има, и надлежни и ненадлежни, имамо да одамо заслужено признање Управи фондова, разуме се у општим потезима — неупуштајући се у појединости као питање квалитета изграђених станова новцем Управе фондова, висине интересне стопе датих хипотекарних зајмова итд.

Углавном, дотле је њена акција хуманитарна, конструктивна и стваралачка. Али већ скоро годину дана како Хипотекарна банка мења једним наглим преокретим своје држање, постаје стерилном и од целокупног свог рада задржава привремено само ликвидацију својих дугова!

Да ли је у овом другом делу своје акције Хипотекарна банка добро поступила? Зар она није била обавезана моралним обзирима према својој резиденцији да закључи макар и под неповољним условима један мањи зајам и спречи да се прекине онај значајан континуитет грађевинског рада, започетог 1922 год., а готово умртвљеног 1932 год.

Велика и неисказана корист била би од тога:

- а) Прво, назидало би се још бар која хиљада јевтиних и хигијенских зграда, јер — пада у очи — да је данас у Београду зидање

чак и мањих зграда солидније и хигијенскије но пре десетак година великих палата!

б) уполнило би се хиљаде и хиљаде грађевинских радника и одговарајући број занатлијских радника као н. пр. столара, дрводеља, бравара, молера, керамичара, електричара и др. брашна које стоје у непосредној вези са грађевинском делатношћу.

Хипотекарна банка је државни завод *suu generis*, и као таква она је требала да поведе рачуна о значају своје финансијске интервенције и да не обуставља Хипотекарни кредит када је он сада у сваком погледу био потребнији но икад!

Да би се у овим тешким данима економске кризе помогло неупосленом свету, предлажемо, да Општинска штедионица прошири свој рад и на хипотекарне зајмове, а Хипотекарна банка да повуче своју ранију одлуку и да бар даје дугорочне хипотекарне зајмове до 250.000 дин. за изградњу малих, хигијенских станова, чија је рентабилност, при том, неокрњена!

*

О ЕГЗЕКУЦИЈИ

Пишући у „Београдским општинским новинама“ о проблему реформе егзекуције грађанских пресуда, решења и забрана (са гледишта социјалне политике) ми смо изнели неколико драстичних примера, који пружају прилично ружну слику о нашим културним и социјалним приликама.

Између многобројних драстичних примера, навели смо тада и један, готово свакодневан, где преставник егзекутивне власти, општинске или државне, процениоци, старалац и поверилац удружени буквално опседају кућу дужникову, врше претресе, и прерију све по кући са бруталношћу окупационих власти!

У тој нашој студији, која је наишла на најлепши пријем и у народу и у јавности и код надлежних фактора, учинили смо неколико начелних предлога. Овде идемо један корак даље.

Да би целокупна полициска власт, — државна или општинска, свеједно — могла да се ода својим правим дужностима: заштити јавне безбедности и енергичном сузбијању нагомиланог криминалитета у градовима, потребно је да се егзекуција по грађанском делу пресуда и решења изузме из њене компетенције. Тај посао може се под врло повољним финансијским условима предати каквом приватном конзорцијуму. Тиме би се смањили и иначе велики материјални издаци за огроман извршни персонал и њихове потребе, а од приватног конзорцијума могло би

се као сталан буџетски приход утерати у државну касу једна замашна сума од десетине милиона динара.

Чак би и експедитивност била већа, а несумњиво и став према публици, јер службеници приватног конзорцијума, природно, више би водили рачуна о свом ангажовању пошто иза њих не стоји државна управа него приватна, конзорцијална!

То би била као једна реформа у допуну наших ранијих предлога, изнетих у „Београдским општинским новинама“ бр. 2 од ове г. Друга би била у томе да се заплењене ствари не вуку које где, од Понтија до Пилата, док се потпуно не поломе, и да се после са неким варварским задовољством излажу на добош пред појединим периферијским кафаницама.

Ту огромно страдава и интерес дужника, коме ствари без довољно надметаца одлазе у бесцење, и интерес повериоца, који се због тога не може да обештети; али поврх ова два интереса страдава и интерес државни, јер ружна слика егзекуције и њених униформисаних извршитеља у гомили полупаног и дотрајалог покућанства даје једну ружну, некултурну и оријенталску слику, која својом несоцијалношћу тешко погађа наш углед међу цивилизованим народима!

Може се слободно рећи да нема ни у Европи, ни у Америци ни једне културне државе код које још постоји такав некултуран поступак приликом егзекуције!

Место тога требало би истом оном Друштву, коме би се дала у концесију егзекуција грађанских пресуда, да да и право за подизање једног или више продајних, аукционих локала са магацинима, за смештај заплењених ствари и салом за лицитације!

Ако би тај завод овај службени делегирани рад везао и са приватном продајом, као Париски аукциони заводи, онда би се сва продаја покретности и протеклих ломбардних залога продавала у њему.

Очевидно је и логично претпоставити да би се у тим заводима прикупљало у масама заинтересовано грађанство и свет, и свака ствар продавала под повољнијим конјуктурама него по забаченим периферијским кафаницама. Можда би се могло отићи и корак даље те се и лицитације за продају непокретних имања одржавати у њима!

Београд је резиденција Југославије и као такав има право да захтева да се из заостале административне традиције прогони све оно што га прави оријенталским градом, што смета не само његовом међународном угледу и чаробној лепоти најлепшег града после Неапоља и Цариграда, него и самој хармонији социјалних односа међу његових грађанима!

„ЈУГОСЛАВИЈА“

Опште осигуравајуће друштво БЕОГРАД

Основано 1913 год. — Пошт. фах 100 — Тел. 20-151, 20-152, 20-153, 20-154
Сопствени дом. Престолонаследников трг 10

Врши обе послове осигурања:

1. Живота и ренте по разним практичним комбинацијама;
(Збрињавање породице на случај смрти, осигурање мараза женској и капитала мушкој деци, узајамно осигурање мужа и жене, збрињавање своје старости. Услови су либерални, повољни и подешени према потребама свих staleжа и професија).
2. Пожара (зграде, робу, намештај, фабрике и т. д.);
3. Транспорта на суву и води;
4. Несрећних случајева (незгода);
(ако осигураник буде повређен несрећним случајем при коме би наступила смрт, пролазна, делимична или стална неспособност-инвалидитет)
5. Законске одговорности за накнаду штете (закон, дужност јемства);
(накнађује штете, које би осигураник по закону морао накнадити ономе који би настрадао услед извора опасности, које буду обухваћене осигурањем, као напр. услед уједа пса, повреда аутомобилом, посела куће и т. д.
6. Аутомобила (наско, незгода и јемство тзв. свеосигурање);
осигурање аутомобила, шофера, путника, и онога који би од аутомобила настрадао или оштећен био, које би се морале накнадити из законске дужности јемства због штета проузрокованих аутомобилом.
7. Града (туче), осигурање пољских усева;
8. Стоке (коња и говеда);
9. Стакла од лома;
10. Опасне крађе (провалне крађе) трговине, магазина, станова, банака, (наса) и т. д.

Филијале: Загреб: сопствена зграда, Бошковићева бр. 3 — тел. 48-50

Љубљана: Дунајска цеста бр. 15 — тел. 25-71

Осијек: сопствена зграда, угао Десатићине и Радићево — тел. 60

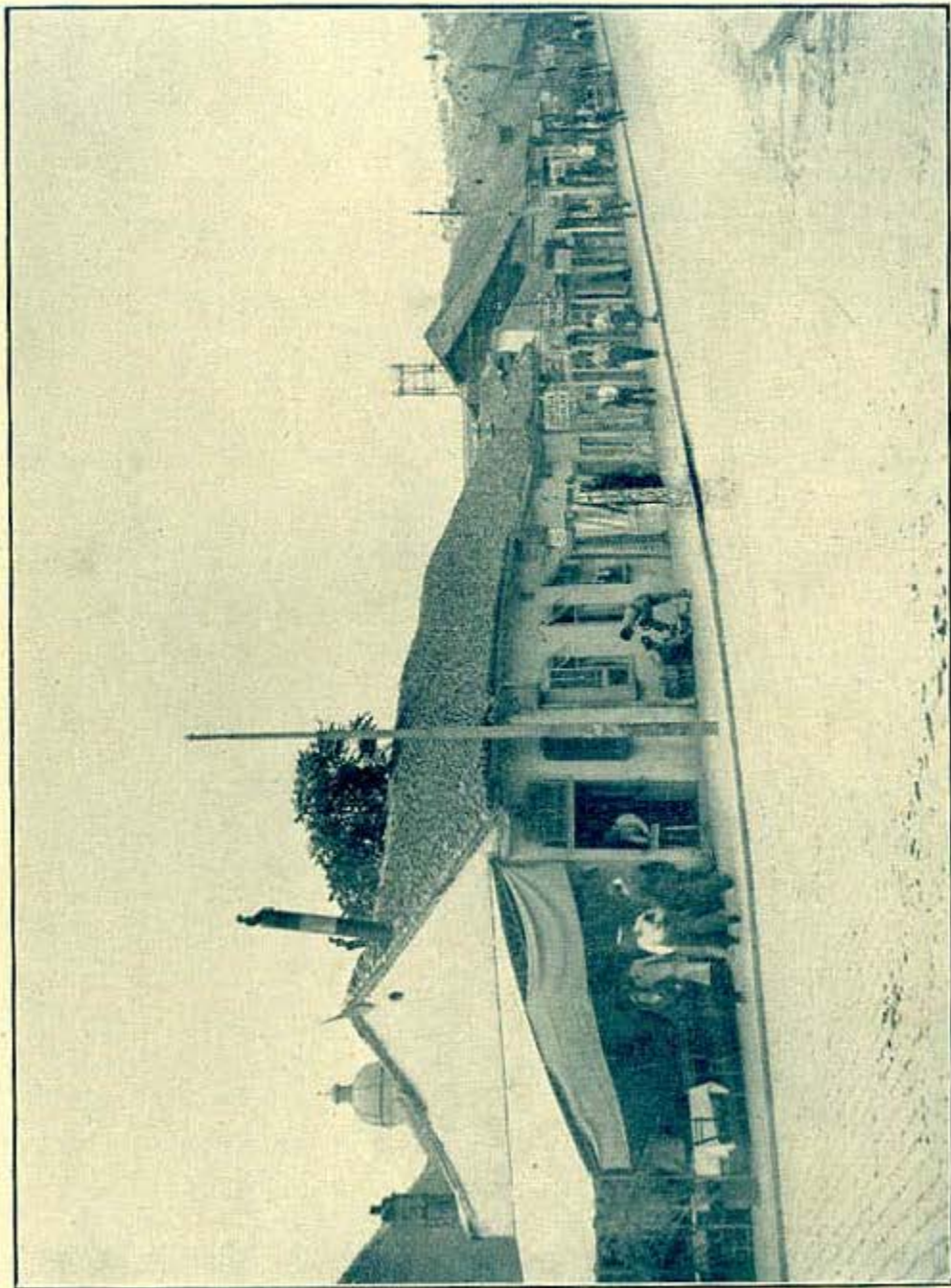
Нови Сад: Петра Зрињског бр. 36 — тел. 20-53

В. Бечкерек: сопствена зграда гимназијска бр. 26 — тел. 2-50

Сарајево: Краља Петра бр. 17 — тел. 300

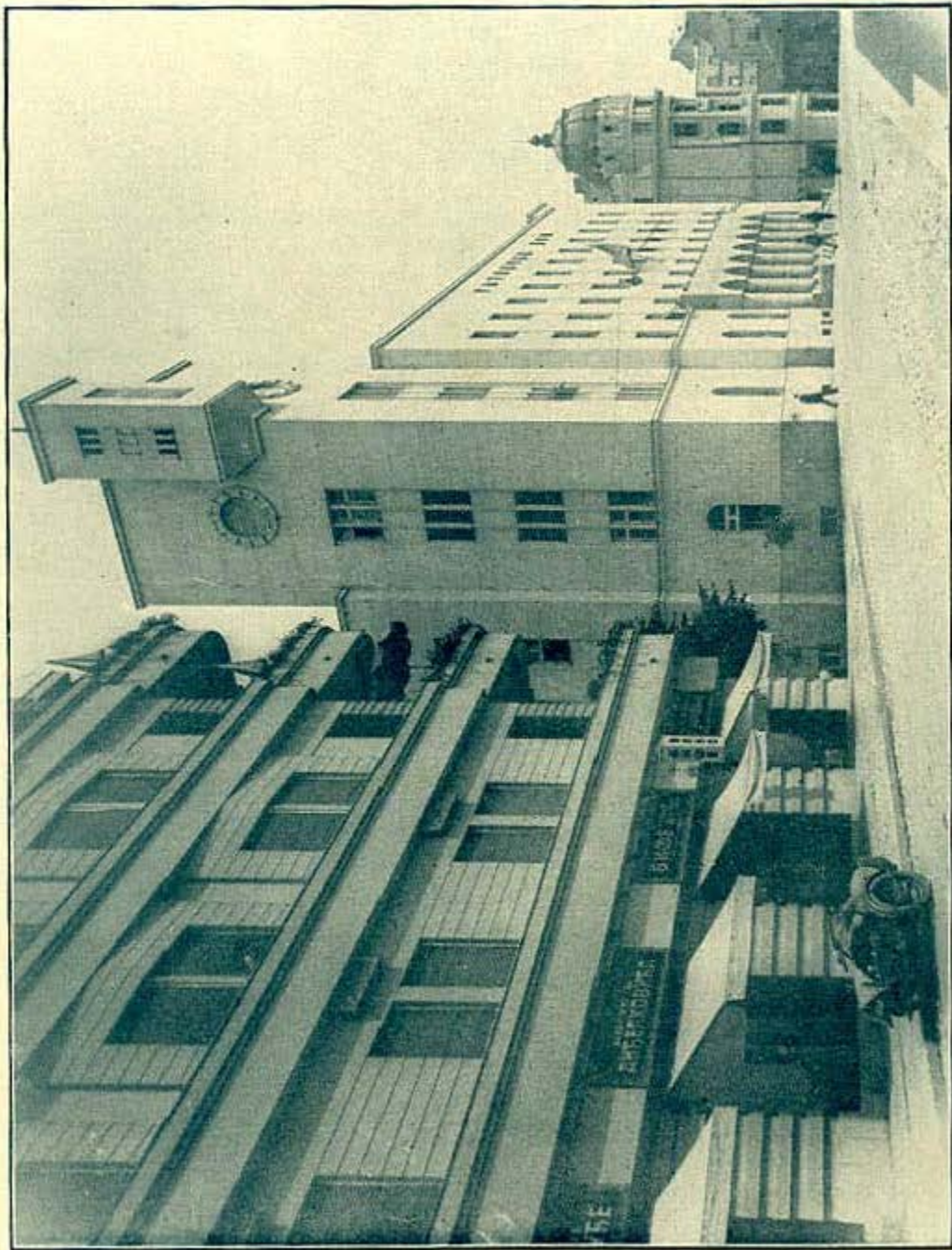
Сплит: Бан Младенова бр. 17 — тел. 494

СТАРИ БЕОГРАД

Из фото-архива Олска за игрању и пројекат О. Г. Б.
Крај Балканске улице

НОВИ БЕОГРАД

Из улице Браће Југовића

Из фото-архива Олсећа за штампу и пропaгaндy О. г. Б.